

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

4 | 2024

- 26. 11. | Seminář pro architektky a stavaře; birdlife.cz/seminare
- 30. 11. | Podzimní schůze Jihomoravské pobočky ČSO; jmpcso.cz
- 30. 11. | Podzimní schůze Západočeské pobočky ČSO; cso.zcm.cz
- 30. 11. | Podzimní schůze pobočky ČSO pro Prahu a střední Čechy; stredcehcso.cz
- 25. 12. – 7. 1. | Druhé zimní sčítání v rámci Liniového sčítání druhů (LSD); birdlife.cz/lsd
- 10.–12. 1. | Sedmý ročník sčítání ptáků na krmítkách; ptachodinka.cz
- leden a únor | Výcházky ke Světovému dni mokřadů na mnoha místech republiky; birdlife.cz

Cestujte za ptáky s ČSO

Východní Indie | 22. 3. – 8. 4. | letecky, obsazeno

Španělsko, Extremadura | konec dubna – květen 2025 | letecky

Východní Slovensko – Senné rybníky, Medzibodrožie | květen 2025 | autobusem

Střední Morava | červen | autobusem

Rakouské Alpy a a návštěva Swarovski Optik | červen | autobusem

Francouzská Guyana | září | letecky

Hortobágy | 2.–5. 10. | autobusem

Západní Kanárské ostrovy | listopad | letecky

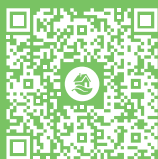
birdlife.cz/exkurze

Dravci a sovy v dobročinném obchodě ČSO

eshop.birdlife.cz

Vánoční radost pro ptáky i milovníky přírody

Pořďte svým blízkým dobrou budku, ptačí a veverčí krmítko nebo darujte poukaz.

Vrací se skvělé britské krmivo Suet To Go – lojové koule, peletky i koláče plné kvalitních tuků! Dopřejte ptákům královskou hostinu.

To vše a mnohem více na zelenadomacnost.com.

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXXI, číslo 4/2024. Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO). Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz.

Redakční rada: Alena Klvaňová, šéfredaktorka, e-mail: klvanova@birdlife.cz; Jaroslav Cepák, Gabriela Dobruská, Lucie Hošková, Barbora Kaminiecká, Jiří Sládeček, Věra Sychrová, Zdeněk Vermouzek, Lukáš Viktor. **Grafický návrh a sazba:** Jiří Kaláček (www.kalacek.cz). **Jazyková korektura českých textů:** Milan Bronclík. **Tisk:** Unipress, spol. s r. o., Turnov.

Na obálce: Moták lužní (*Circus pygargus*) na snímku Pavla Štěpánka. Toto číslo vyšlo 18. 11. 2024 v nákladu 6650 výtisků. Uzávěrka příštího čísla je 5. 1. 2025. Vyjde v únoru.

1 | Úvodník: Pět dekad nadějí, radostí a obav / Tomáš Diviš

1 | Z terénu i z kanceláře / Tereza Valchářová

Co přinesl poštovní holub

2 | Můj nejužasnější zážitek z přírody / Jiří Dubský

2 | Vlhy na jeřabinách / Růžena a Karel Machačovi

2 | Pozorování a fotografování ptáků / Karolína Lišková

Letem ptačím světem Báry Kaminiecké

3 | První hnízdění orlů mořských v Severním Irsku po 150 letech

3 | Budky se staly smrtící pastí

3 | Na Islandu kolabuje populace rarohů loveckých

Z domova

4 | Zajímavá pozorování od července do října / Jan Studecký

50 let výzkumu dravců a sov na Slovensku a v Česku

5–6 | Od počátků až do rozdělení / Štefan Danko

7 | Z počátků české SOVDS / Petr Voříšek

7 | SOVDS dnes / Bedřich Landsfeld

Zajímavosti z ptačí říše

8–9 | Změny v druhovém složení hnízdících dravců a sov Česka za posledních padesát let / David Horal

10 | Sto hnízdních podložek pro raroha velkého: pomůže to? / Václav Beran

10–11 | O sýčkovi a jeho ochraně / Zuzana Kučerová a Martin Šálek

Objektivem

12–13 | Dravci a sovy objektivem / Jiří Hornek a Pavel Štěpánek

Rozhovor

14–16 | Se zápalom a láskou k dravcům a sovám. Rozhovor se Štefanem Dankem / Tomáš Diviš

Zajímavosti z ptačí říše

17 | Hnízdění sokola stěhovavého na střední Vltavě / Josef Veselý

17–19 | Jak hnízdí naši dravci a sovy / Alena Klvaňová a Jan Hošek

Mladým ornitologům

20 | Krutihlavovy hlavolamy / Vladka Sládečková

20 | Polet se mnou do přírody / Gabriela Dobruská

Ptačí svět v říši umění

21 | Sovice sněžní – bělavé tóny severu / Daniel Razím

V ohrožení

22 | Dravci a sovy v chovech / Barbora Kaminiecká

23 | Dravci a elektrická vedení / Vlasta Škorpíková

Rady, tipy, návody

24 | Průvodce nestora popularizace ptačím životem / Alena Klvaňová

25 | Co sova ví – recenze knihy Jennifer Ackermanové / Martin Šálek

27 | O programu biologické ochrany lesa na Vysočině / Ivo Hertl

Ze života ČSO

28 | Nákupy pozemků v ptačích parcích / Lucie Hošková

29 | Letošní hnízdní sezona v ptačích parcích / Martin Bacílek, Tereza Valchářová, Břenek Michálek

30–31 | Loučíme se s ptákem roku / Petr Procházka a Filip Petřík

31 | Podzimní obhajoba teritorií u rehka domácího / Filip Petřík

32 | Letošní rok ve znamení sčítání čápů / Gabriela Dobruská a František Pojer

33 | Jaké to je na kurzu? / Petr Soukup

Za ptáky do světa

34–36 | Za dravými vtáky na Slovensko / Roman Slobodník a Jozef Chavko

Inzerce a pokyny pro autory na adrese šéfredaktorky. Zaregistrováno v MK ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525. Vychází čtyřikrát ročně. **Pro členy ČSO zdarma**, roční předplatně 400 Kč objednávejte na eshop.birdlife.cz.

Ke stažení v pdf na cso.cz/ptaci-svet.

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Navštivte webové stránky časopisu na birdlife.cz/ptaci-svet a profil na [facebook.com/ptacisvet](https://www.facebook.com/ptacisvet).

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 7300 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

Pět dekad nadějí, radostí a obav

Až v polovině sedmdesátých let minulého století byl v Československu legislativně ukončen plošný odstřel káně lesní a jestřába. Zákaz se ovšem netýkal uznaných bažantnic a káně bylo možné i později na výjimku lovit v zimě mimo bažantnice. V takto nastavených podmínkách se tedy ještě v 80. a 90. letech káni, ale zejména jestřábovi dobře nevedlo. Pokračující pokles početnosti až absence drobné lovné zvěře v krajině však nakonec vedl k postupné rezignaci na regulaci jejich domnělých i skutečných predátorů. Devadesátá léta a nové století byly ve znamení radosti z postupného návratu vzácných druhů sokolů a orlů do české krajiny. Bylo to velké povzbuzení pro všechny z nás, kdo už přestali věřit, že se s nimi v naší krajině ještě někdy setkají. Za naším nadšením a vírou, že se snad věci obrácejí k lepšímu, a za mediálním ohlasem těchto úspěchů se však bez větší pozornosti děly a dějí velké změny. Při opravách, rekonstrukcích nebo změnách účelu nejrůznějších staveb zanikla tradiční hnízdiště, do krajiny vstoupila velkovýrobní technika a technologie zemědělské a lesnické produkce a pokles biodiverzity agrární krajiny se nezastavil. Původně početní herci významných ekologických rolí sova pálená a sýček obecný jsou dnes v mnoha oblastech prakticky vyhynulí nebo neznámí a zkušenosti signalizují více či méně nápadný pokles početnosti i u tak běžných druhů, jako je káně lesní, poštolka obecná, puštlík obecný nebo kalous ušatý. Dokážeme odchovat mláďata vzácných druhů a úspěšně jimi posílit divoké populace, umíme ochránit jednotlivá hnízda před lidmi, stroji nebo predátory a určitě jsme schopni naučit se mnoho dalšího. Bude to ale populacím dravců a sov v krajině stále více ovládané hospodařením průmyslovými metodami stačit?

*Tomáš Diviš,
zakládající člen Skupiny pro výzkum
a ochranu dravců a sov*

Foto: Jana Divišová

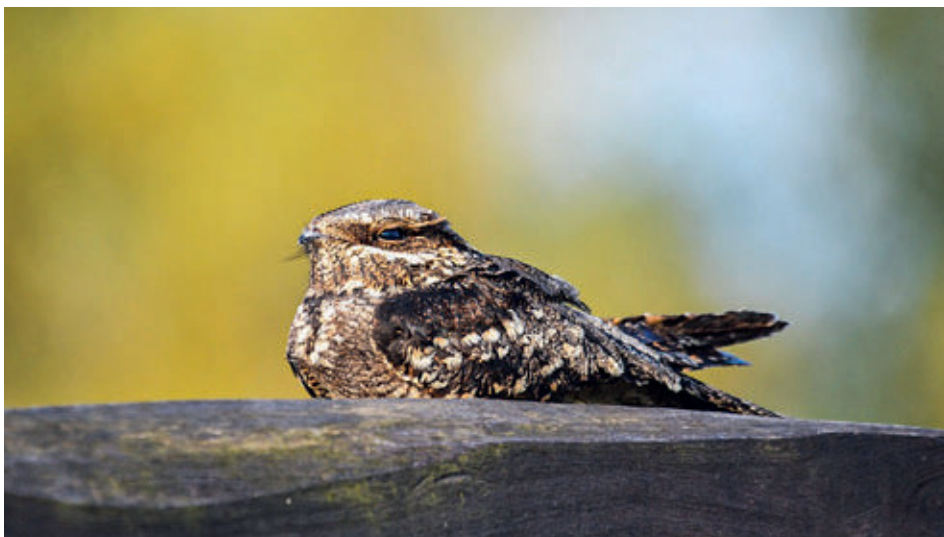

Foto: Lucie Vachová

Na přelomu srpna a září jsme ve třech ptačích parcích uspořádali Noci netopýrů. Na Josefovských loukách, Mnišských loukách a nově i na Zbudovských bletech se návštěvníci seznámili s životem netopýrů a dalších nočních tvorů, jako jsou lelci lesní (na obrázku) nebo různé druhy nočního hmyzu. Zúčastnilo se přes 180 lidí.

- **Sýčci obecní letos vyvedli podobný počet mláďat jako loni.** Víme o 71 mláďatech, ale konečné číslo bude pravděpodobně ještě vyšší. Do ochrany kriticky ohrožených sov se zapojují i farmáři, se kterými úzce spolupracujeme na vyvěšování budek, odstraňování technických pastí nebo zavedení vhodného způsobu hospodaření okolo hnízdišť.
- **V polovině srpna vstoupilo v platnost nařízení EU o obnově přírody (Nature Restoration Law), které zavádí závazné cíle v oblasti obnovy přírody v zemích EU.** Ministerstvo životního prostředí už ustavilo pracovní skupiny k přípravě Národního plánu obnovy přírody, přičemž ČSO má své zástupce ve všech skupinách týkajících se volné přírody mimo města.
- **Od začátku prodeje charitativních triček se sýčky, která jsme loni uvedli na trh společně se značkou Bushman, se na ochranu sýčků podařilo vybrat 216 000 Kč.** Na tato úspěšná trika jsme nyní navázali novou kolekcí s motivem rorýse, na jehož ochranu půjde rovněž 300 korun z každého prodaného trička.
- **Pražský městský soud vyhověl žalobě ČSO a zrušil stavební povolení pro kontroverzní projekt lanovky v Brně.** Projekt se tedy vrací o několik kroků zpět, ale nyní již bude ČSO zapojena do rozhodování o výjimce na stavební povolení. Stavba by nenávratně poškodila cennou přírodní lokalitu na pravém břehu Svatky s unikátním nocovištěm havranů a kavek. Proti lanovce se vyslovilo také téměř 6 tisíc lidí, kteří podepsali petici, již jsme na začátku září předali brněnskému zastupitelstvu.
- **Během Týdne skleněného zabijáka koncem září jsme ve spolupráci s veřejností mapovali místa, kde se ptáci zabíjejí o prosklené plochy.** Získali jsme tak důležité údaje, které pomohou v dalším jednání s majiteli a provozovateli nebezpečných objektů. Svá pozorování vkládejte i nadále na birds.cz. Děkujeme!
- **Více než 24 tisíc lidí se o prvním říjnovém víkendu zúčastnilo evropského Festivalu ptactva.** Lidé na 984 akcích pozorovali přes tři a půl milionu ptáků na cestě do zimovišť. V Česku navštívilo 46 akcí přes 492 lidí. Většina

vycházek byla spojena s ukázkami odchyty ptáků a kroužkováním.

- **ČSO získala prestižní Cenu SDGs za projekt ptačích parků.** Ocenění od roku 2017 uděluje Asociace společenské odpovědnosti udržitelným projektům, které posouvají Česko i svět směrem k udržitelné budoucnosti. Co se letos událo v ptačích parcích, si můžete přečíst na straně 29.

- **Letošní rok byl posledním rokem pravidelného sčítání JPSP.** Více než čtyřicetiletý Jednotný program sčítání ptáků od nového roku plně nahradí Liniové sčítání druhů (LSD). Na téma zapojení do LSD, dalších monitorovacích programů a zadávání dat do faunisticke databáze Avif jsme na podzim odvysílali dva díly Ornitologa na drátě, které najdete na YouTube ČSO.

- **V sobotu 12. října proběhla v jihočeské Blatné členská schůze ČSO.** Ta se konala v rámci víkendové konference Ptáci a jejich prostředí, kterou pořádal Jihočeský ornitologický klub. Během schůze jsme mimo jiné zvolili nový výbor a kontrolní komisi ČSO a předali ceny ČSO Otakaru Závalskému, Ivanu Kunstmüllerovi a Miloslavu Hromádkovi.

- **V říjnu jsme uspořádali sedm terénních workshopů zaměřených na ochranu hnízd čejek chocholatých.** Účastníci se dozvěděli, jak najít a označit jejich hnízda, jak zadávat data o hnízdech do Avifu nebo jak ohledně ochrany nalezených hnízd komunikovat se zemědělci.

- **Koncem října jsme ve vědeckém časopise Conservation Letters zveřejnili článek zabývající se dopadem pozastavení lovu hrdličky divoké na její evropskou populaci.** Analýza dat shromážděných v Celoevropském monitoringu běžných druhů ptáků (PECBMS), který koordinuje ČSO, ukázala, že za pouhé dva roky po zastavení lovu se počet hnízdních párů hrdliček, které při migraci využívají západní tahovou cestu, zvýšil o čtvrtinu na 1,96 milionu párů. Mechanismus udržitelného řízení lovu tak ukazuje cestu pro ochranu nejen hrdličky, ale i dalších ohrožených lovných ptáků.

Můj nejúžasnější zážitek z přírody

Chtěl bych se s vámi podělit o svůj dávný zážitek, který byl natolik fascinující a mimořádný, že se natrvalo zapsal do mých vzpomínek. Bylo to na přelomu zimy 1978/1979. Já byl v té době šestnáctiletý kluk, od dětství milující přírodu. S tátou jsme chodili každý víkend za město na dlouhé procházky do neředínského revíru, tvořeného rozlehlými lány polí, remízky, loukami i dlouhými alejemi, porostlými keři mirabelek a šípků či švestkami. Do přírody nás to táhlo ve všech ročních obdobích, neboť každé z nich může vnímavému pozorovateli nabídnout své krásy. Já byl vždy vybaven dalekohledem i dychtivostí mládí a pozoroval jsem vše zajímavé – poštolky třepetající se ve vzduchu na místě a pátrající po kořisti, káně s mohutnými perutěmi neúnavně plachtící nad nekonečnými lány polí, hejna koroptviček, bažantí kohouty s nádhernými, ocelově lesklými barvami peří, zajíce pobíhající po polních cestách, hbité a obratné lasičky. V malém rybníčku poblíž starého letiště (tehdy zabraného sovětskou okupační armádou) v olomoucké části Neředín jsme za letních veder pozorovali štiky, jež se při hlasitém skřehotavém žabím koncertu vyhřívaly těsně pod hladinou.

Ilustrace: Jan Hora

Během toulek přírodou jsem se naučil poznávat různé druhy motýlů a v zimě jsem zase hledal otisky drobné zvěře ve sněhu a snažil se určit, který živočich je zde zanechal. Dlouhé minuty jsem vydržel se zaujetím sledovat vzdušné souboje a honičky havranů s poštolkami, které měly vždy navrch, neboť jsou výtečnými letci i lovci a mistry úhybných vzdušných manévřů. Byly to nejšťastnější chvíle mého dětství a dospívání, které ve mně zanechaly hluboký obdiv a lásku k přírodě a všem živým tvorům.

Jednoho mrazivého sobotního dne na počátku ledna 1979, kdy všude ležela vysoká vrstva sněhu, jsme se s tátou vydali na pravidelnou obchůzku „našeho revíru“, vedoucí zahrádkářskou kolonií k letišti, a nestačili jsme se divit. Všude v okolní bílé krajině – nad rybníčkem, nad zasněženými a zoranými lány polí, nad zahrádkami a všude, kam oko dohlédlo – létalo v pravé poledne nevídané množství velkých ptáků s rozpětím křídel kolem jednoho metru. Při bližším pohledu triedrem jsme s velkým překvapením zjistili, že jsou to sovy! Táta nevěřil vlastním očím, nic podobného ještě nikdy neviděl, i když sám vyrůstal v blízkém sepětí s přírodou jižních Čech. Jak jsem mnohem později zjistil, šlo o kalouse pustovky. Na obloze nad našimi hlavami jich poletovaly desítky, ba stovky a svojí přítomností ozdobily i zábradlí na dřevěných zahradních chatkách. Byla to úchvatná podívaná, když vedle sebe svorně sedělo pět šest sov a svýma velkýma, sírově žlutýma očima nás pozorovaly. To bylo jako v pohádce, ale při pohledu na oblohu plnou poletujících ptáků jsem si spíš připadal jako ve slavném Hitchcockově hororu.

Sovy byly úplně všude – ve větvích stromů, na polní oranici nebo na zemi skryty za porosty trav a při vyrušení se jich desítky nehlučně zvedly do vzduchu a předváděly elegantní, plachtivý let. Byl to bezesporu ten nejpůsobivější a nejneobvyklejší zážitek, jaký jsem kdy v přírodě zažil, a nikdy na něj nezapomenu. Neskutečná sovi

invaze do naší jinak poklidné hanácké krajiny trvala ještě řadu týdnů, hejna pustovek tu setrvala až do konce března, kdy byly pozorovány poslední exempláře. Staly se tehdy atrakcí pro místní obyvatele, kteří sem byli tou nevídanou podívanou přitahováni. Za sovi návštěvu jsme vděčili jak mimořádným meteorologickým podmínkám, tak i neobvyklé kalamitě hrabošů, která byla zaznamenána na podzim roku 1978. Pustovky zde tedy měly onoho památného roku víc než dostatek potravy, za kterou se migrující hejna v hojném počtu stahovala.

Přeji všem čtenářům, aby během svých toulek přírodou spatřili mnoho krásných a zajímavých živočichů. Pozorujte je a buďte k nim ohleduplní. A na závěr dobrá rada – všechna zajímavá pozorování si zapisujte.

Jiří Dubský

Foto: Karel Machač

Vlhy na jeřabinách. Letos 15. září jsme z okna našeho bytu uprostřed města pozorovali hejno asi dvaceti vlh pestrých. Slétaly se na jeřabiny, které začaly požírat. Překvapilo nás to proto, že vlhy jsou výhradní hmyzožravci a v literatuře není ani zmínka o tom, že by se mohly živit takovou náhradní potravou. Předpokládáme, že je k tomu donutilo nepříznivé počasí, silný vítr a déšť za podzimního tahu. Je otázkou, zda jejich jednání bylo ojedinělé, a nebo ho používají v době nedostatku přirozené potravy.

Růžena a Karel Machačovi, Tachov

Foto: Karolína Lišková

Pozorování a fotografování ptáků jsem se začala věnovat asi před dvěma roky. Do ptačí říše jsem se rychle ponořila a naprosto mě uchvátila. Najednou jsem viděla úplně nový svět, jako bych předtím chodila se zavřenýma očima. Teď, kdykoli vyjdu ven nebo se jen podívám z okna, vidím všude poskakovat a poletovat spoustu ptáčků, každý je úplně jiný a dokonalý. Nikdy bych nevěřila, že na naší zahradě je tak pestrý ptačí svět. Nejraději ptáky pozoruji v přírodě, kde není moc lidí. Fotka pisily čáponohé vznikla u Vranského jezera v Chorvatsku, kam pravidelně jezdíme s rodinou. Hezká jsou tam rána, kdy se člověk může nerušeně procházet po dřevěné lávce podél jezera a velmi pravděpodobně narazit na něco zajímavého. V budoucnu bych chtěla poznat i exotické ptačí druhy. Mým snem je jet do Ameriky a pozorovat tamní ptactvo. Také bych ráda jela na Papuu Novou Guineu a zkusila spatřit rajky. Chtěla bych poznat ptačí svět více do hloubky a z různých úhlů pohledu.

Karolína Lišková, 14 let

První hníždění orlů mořských v Severním Irsku po 150 letech

Už jsme si zvykli, že pozorování orlů mořských u nás není žádnou vzácností. V Severním Irsku se ale teprve letos dočkali prvního úspěšného hníždění těchto dravců po více než 150 letech od doby, kdy tam byli vyhubeni. V letech 2007–2011 bylo v národním parku Killarney vypuštěno sto mladých orlů původem z Norska. Další mláďata pak byla vypuštěna na několika jiných lokalitách v roce 2020. Každý pták, včetně dnes čtyřletého úspěšně hnízdícího páru, byl označen barevnou křídelní značkou a někteří byli vybaveni i satelitní vysílačkou. Přestože je orel mořský ve Velké Británii jedním z nejohroženějších druhů, ani on se nevyhnul nelegálnímu trávení – v roce 2023 byli dva otrávení ptáci nalezeni v hrabství Antrim na severovýchodě ostrova. Ochránáři nyní doufají, že až letos vyvedená mláďata dospějí, vrátí se do míst, kde se narodila, a posílí populaci dosud závislou na vypuštěných jedincích. Orel mořský se stal symbolem úspěšného reintrodukčního projektu a jeho první mláďata příslibem, že krajina britských ostrovů bude tímto majestátním dravcům i nadále poskytovat bezpečné prostředí pro život. *Podle bbc.com*

Kdysi hojně rozšířený obyvatel irských pobřeží tam byl znovu vysazen roku 2007

Foto: Katie Nethercoat (rsph-images.com)

Budky se staly smrtící pastí

Sovy pálené obývají všechny kontinenty kromě Antarktidy a jsou schopné se přizpůsobit široké škále prostředí. Obecně je považujeme za teplomilné, a proto nás možná překvapí, že je může ohrožovat horko, navíc v zemi, jako je Kanada. Ale ani Kanadě se v posledních letech nevyhýbají zničující vlny veder, které souvisejí s globální klimatickou změnou. Červnové teploty v Britské Kolumbii v posledních letech několikrát dosáhly téměř 43 °C, přičemž dosavadní maximum pro toto období činilo necelých 35 °C. Vedra mají katastrofální dopad hlavně na přisedlé mořské organismy, které nemohou uniknout – mušle, ústřice, vilejší a různé druhy škeblí hynou po miliardách. Ale vedru jsou vystaveni i ptáci. Sledování sov pálených hnízdících v budkách na devíti lokalitách ve Fraser Valley, které leží na severní hranici rozšíření druhu v Americe, přineslo smutné výsledky. Z některých budek mláďata ve snaze uniknout vedru předčasně vyskákala a zabíla se nebo je rodiče pod budkou nekrmili a mláďata uhynula. Několik živých lidí našli a odnesli do záchrané stanice. Další 28 příliš malých mláďat bylo nalezeno umořených vedrem přímo v budkách. Jen v jednom případě mláďata vyskákala do sena, kde je nezraněná rodiče dokrmili a úspěšně vyvedli. Smutná statistika přiměla vědce k úvaze, zda jsou budky v době klimatických změn pro sovy stále přínosem. Bylo potřeba změnit jejich umístění, aby nebyly na přímém slunci, zvětšit jejich velikost a doplnit je o větrací otvory. Střechy těch vystavených

Budou budky pro mláďata sov pálených v oteplovícím se klimatu stále bezpečné?

slunci byly opatřeny bílým plechem, který odráží sluneční paprsky. Teplotu uvnitř budek se těmito úpravami podařilo snížit o 5 °C. Jenže vylepšit budky nestačí. Ptáci musejí mít možnost uniknout vedru i mimo budky. Je potřeba, aby v krajině byla dostupná vegetací zastíněná místa nejlépe s vodou, která ptákům a dalším živočichům umožní ochlazení a odpočinek. To je výzva zejména pro zemědělskou krajinu, nejen v Kanadě. *Podle hakaimagazine.com*

Foto: Karel Poprach

Na Islandu kolabuje populace rorohů loveckých

Roroh lovecký hnízdí ze sokolovitých dravců nejseverněji a k hníždění a lovu potravy nevyužívá zemědělskou krajinu, proto nebyly jeho populace v 60. letech minulého století tak drasticky zasaženy používáním pesticidu DDT. V Evropě se s tímto nádherným dravcem potkáme jen v severní Skandinávii, v Rusku a na Islandu. Pro své světlé zbarvení a velikost je velmi oblíben mezi sokolníky, což je i jedna z příčin jeho ohrožení, zejména v Rusku, kde je stále nelegálně odchyťován a prodáván do arabských zemí. Ale jak ukazují nedávné studie, druh není v bezpečí ani na Islandu, kde v posledních letech zaznamenali dramatický úbytek těchto dravců. Od roku 2019, tedy za pouhých pět let, klesla jeho početnost o 45 %. K tomuto úbytku došlo v klíčovém hnízděním areálu na severovýchodě ostrova. Zimní sčítání z let 2020–2023 ukazuje dokonce na více než 50% pokles. Hnízdění populace roroha loveckého je na Islandu sledována od roku 1981 a čísla z roku 2024 jsou nejnižší od začátku sledování. V nejlepších časech tu hnízdilo 300–400 párů a i s nespárovanými ptáky mohla činit početnost na ostrově kolem 2000 jedinců, což je významná část evropské populace. Ve sledované oblasti však v poslední době hnízdilo už jen 70 párů, a letos dokonce pouhých 40, takže už lze hovořit o kolapsu. Jedním z důvodů je zřejmě vysoce patogenní virus ptačí chřipky, který napadá zejména mořské ptáky a mezi dravci se šíří od roku 2021. Původcem jsou nejspíš terejové bílí, kteří sice nepatří mezi typickou kořist rorohů, ale pokud je

Roroh lovecký je národním zvířetem Islandu

na pobřeží dostatek mrtvých nebo umírajících ptáků, dravci se jimi začnou živit. Přesná příčina kolapsu rorohů populace na Islandu je však zatím neznámá a její odhalení je pro ornitology velkou aktuální výzvou. *Podle birdguides.com*

Foto: Olafur Larsen (CC BY-SA 2.0)

Zajímavá pozorování od července do října

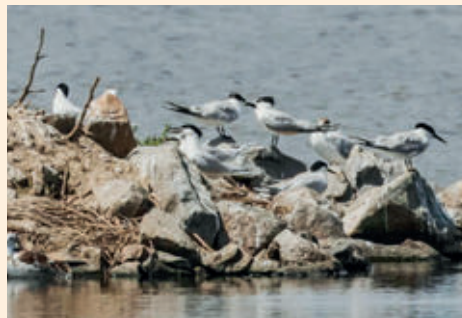
Letní rarity na Řežabinci

Rybák severní (*Sterna sandvicensis*) je druhem mořského pobřeží s jen velmi vzácným vnitrozemským výskytem. V posledních letech u nás začíná být pozorován sice o něco častěji, stále jde ale pouze o 1–5 záznamů ročně. Mimořádným údajem se proto stalo hejno celkem osmi rybáků severních, odpočívající na ostrůvku rybníku Řežabince v jižních Čechách 29. července letošního roku. Podle Faunistické komise se v našich podmínkách jedná o rekordní zaznamenaný počet.

Tím ale štěstěna nedala této lokalitě poslední sbohem, protože 5. srpna našli místní

kroužkovatelé v sítích cetii jižní (*Cettia cetti*). Pokud se vám zdá tato informace povědomá, je váš dojem správný, protože mladý jedinec cetie byl při pravidelné kroužkovací akci na této lokalitě chycen i v loňském létě (*Ptačí svět* 4/2023). No a čím byla letošní cetie ještě zajímavější? Na noze nesla kroužek z loňského roku! Zpětný odchyt kroužkovaného ptáka na stejné lokalitě po roce je vždy velmi cenným údajem, v případě tehdy druhého a nyní čtvrtého záznamu pro Česko jde přímo o bezprecedentní senzaci.

A aby toho nebylo málo, hnízdní nažina této samice naznačuje, že někde v nedalekých křovinách mohlo dojít ke skrytému hnízdění.

Rybák severní při své velikosti racka chechtavého na dálku snadno ujde pozornosti, v počtu osmi jedinců už je ale nápadnější; Řežabinec, 29. 7. 2024

Foto: Jakub Handšpach

Foto: Svatava Čoupková

Dokumentární fotografie druhého krahujce krátkoprstého pro Česko, kroužícího nad obcí Soběsuky; 24. 8. 2024

Krahujec krátkoprstý po 56 letech

Fotka krahujce nad zahradou v Soběsukách na Kroměřížsku přilétla letos koncem srpna do facebookové Ptačí poradny a zároveň také s žádostí o určení na Avif. Autorka se totiž domnívala, že by se mohlo jednat o krahujce krátkoprstého (*Accipiter brevipes*). Ten hnízdí nejbližší v jihovýchodní Evropě, konkrétně v jižní části Balkánského poloostrova, ale na zimu táhne až daleko do subsaharské Afriky a severně se zatoulává zcela výjimečně. Mladí ptáci se od krahujce obecného odlišují tenkými tmavými proužky na světlém hrdle a dále má tento druh menší počet dlouhých letek v ruční části křídla (pět namísto šesti). A přesně podle těchto znaků byl krahujec opravdu potvrzen jako druhý záznam krahujce krátkoprstého u nás, přičemž ten první se datuje až do roku 1968.

Polní rozlivy po povodních přinesly Česku kulíka hnědokřídleho

Když se na vhodných místech v rovinaté krajině rozlijí méně regulované řeky do polí, velmi často vznikne doslova ptačí ráj. Taková situace letos po zářijových povodních nastala na řadě míst a některé rozlivy mohly zdárně konkurovat našim nejlepším rybníčním lokalitám. Jednou z nich byla obrovská polní laguna u Jevišovky na Břeclavsku, kde voda zaplavila celé kukuřičné pole, přilehlou cyklostezku a velkou část navazující oranice. Ta pak přímo kypěla žížalami a přilákala řadu vodních ptáků včetně bahňáček. Dne 28. září se zde objevil podivný kulík,

Racek Sabinův spolu s rackem velkým na Rozkoši

Psal se konec srpna a na vodní nádrži Rozkoš v Královéhradeckém kraji byl objeven letošní mladý racek velký (*Ichthyaetus ichthyaetus*). Ten přilákal celou řadu zájemců o pozorování, protože je to už tři roky, co se naposledy tento druh nechával v Česku okukovat. Pořádné pozdvižení přišlo ale až 2. září, kdy se u ostrůvku s rackem velkým objevil drobný racek s tmavou hlavou a žlutou špičkou zobáku. Přilétl sem nezaměnitelný racek Sabinův

Foto: Ivo Hroněš

Mladý racek velký s typickým zářivě bílým peřím okolo oka a protáhlou hlavou a zobákem; Rozkoš, 25. 9. 2024

(*Xema sabini*) ve svatebním šatu – jediný zástupce svého rodu a úžasný dálkový migrant, který hnízdí v daleké Arktidě a zimuje na širém moři v jižní části Atlantského oceánu. Většinu času lovil nad hladinou letem připomínajícím rybáka, ale když už sedl na břeh, byl velmi důvěřivý k opatrným pozorovatelům a řadě z nich se ukázal pěkně zblízka. Na lokalitě se zdržel více než měsíc a pak beze stopy zmizel.

Foto: Gabriela Uhrnová

V letu má racek Sabinův typické trojbarevné zbarvení horní strany křídel, které nenajdeme u žádného jiného evropského racka; Rozkoš, 7. 9. 2024

Foto: František Suchý

Kulík hnědokřídlý se od podobných druhů velkých kulíků liší mimo jiné hnědošedou spodinou křídla, štíhlým tělem a křídly nebo také výrazným nadočním pruhem; Břeclavsko, 28. 9. 2024

kteřý byl určen jako americký kulík hnědokřídlý (*Pluvialis dominica*) – první doložený záznam tohoto druhu v Česku! Letošní mladý jedinec extrémního migranta, který je známý rychlými přelety mezi hnízdištěm v arktické Severní Americe a zimovištěm na jihu Jižní Ameriky, musel v předešlých týdnech přeletět Atlantský oceán a na přeletu evropského kontinentu náhodou narazit právě na tuto louži oplývající potravou. Na lokalitě se zdržel i po celou první dekádu října a společnost mu dělali kulíci obou našich evropských druhů rodu *Pluvialis* – bledí i zlatí. Dokonce byl shodou náhod při nočním přeletu na nedaleké oraniště i okroužkovan s pomocí termovize a při té příležitosti byla změřena biometrická data, která ukázala například extrémně vysokou hmotnost, patrně v důsledku intenzivního příjmu potravy.

Jan Studecký

50 let výzkumu dravců a sov na Slovensku a v Česku

V letošním roce si připomínáme 50. výročí organizovaného výzkumu a ochrany dravců a sov v tehdejším Československu. Začátky a historie pracovní skupiny i další vývoj po roce 1993 až do současnosti nám přibližují tři z jejich členů.

Od počátků až do rozdělení

Ako vznikla Skupina pred 50 rokmi

V ornitologickej sekcii Československej zoologickej spoločnosti (ČZS) pri ČSAV sa v roku 1974 navrhlo, aby pre každú skupinu živočíchov existoval gestor – špecialista. Pre dravce to bola pracovná skupina, vedením ktorej poverili doc. Ing. Jozefa Sládeka; ten ale túto funkciu pre iné zameranie svojej práce nechcel vykonávať, a tak som sa ponúkol, že skupinu budem viesť ja. V tom istom roku uvedená spoločnosť schválila dohodu o spolupráci s Československou spoločnosťou ornitologickou (ČSO) a pracovná skupina dostala názov Skupina pre výskum dravých vtákov a sov (SVDVS). Neskôr sa výraz „dravé vtáky“ vymenil za „dravce“ a pridalo sa slovo „ochrana“ a bol to SVODaS, so sídlom v Michalovciach. S povolením riaditeľa Zemplínskeho múzea som mohol skupinu viesť; riaditeľ navyše dovolil, že rozposielanú poštu pre členov bude hradit múzeum, čo bola v tých časoch veľká výhoda. Zároveň vybavil, aby som

podskupinu. Od začiatku bol mojou pravou rukou. Mrzela nás skutočnosť, že prvých päť ročníkov obežníka bolo rozmnožených len pomocou cyklostylových blán. Keďže som na východe nemal iné možnosti, Tomáš našiel pochopenie vo Východočeskej pobočke ČSO v Pardubiciach, ktorá zaplatila ich tlač. Zaslúžil sa o to jej predseda František Obhlídal, ktorý bol tiež milovníkom dravcov a veľkým priaznivcom SVDPS. Od roku 1980 vychádzali ako *Zprávy SVDPS* až do roka 1985. Kvôli obťažnosti citovania boli od roku 1986 výročné správy a články vydávané vo forme časopisu *Buteo*. Všetku prácu sme vykonávali zadarmo a vo svojom voľnom čase. Vydávanie *Butea* od roku 1994 prevzal Bohuslav Kloubec ako vedúci redaktor na Správe CHKO Třeboňsko.

Od založenia skupiny bol jej členom i môj priateľ a spolupracovník Jozef Mihók. Veľmi často sme boli spolu v teréne, výborne sme liezli po stromoch a snažili sme sa fotodokumentovať život dravcov a sov na hniezdach z maskovaných krytov, čo vo vtedajších časoch (70. a 80. rokoch 20. storočia) ešte bolo možné. Ale z ochranných dôvodov sme túto činnosť od roku 1990 zanechali. Musím spomenúť aj Martina Riníka, ktorý bol počas môjho pôsobenia v Michalovciach mojím najlepším spolupracovníkom.

Po každej hniezdnej sezóne som rozposielal obežníky s tabuľkami, do ktorých sa zapisovali výsledky činnosti členov. Postupne sme pridávali ďalšie úlohy. Od roku 1976 to bolo vyvešovanie búdok pre sovy a sokoly

Foto: Štefan Danko

Bratia Martin a Ján Riníkovci s chytenými myšiakmi severskými (káněmi rousnými; 1986)

oficiálne dostával rozmnožovacie blany (všetky boli číselne evidované a kontrolované, aby sa nemohli využiť na protištátnu činnosť). Pri spätnom pohľade to bola vlastne mimovládna, nezisková organizácia, ktorá v ďalšom období nebola súčasťou žiadnej inej spoločnosti.

Členom vyššie spomenutých spoločností som začiatkom marca 1975 rozposlal informáciu o vzniku skupiny s priloženou prihláškou o členstvo a výzvou ku spolupráci, ktorú v tom istom roku uverejnili v *Zprávach ČSO* č. 16. Medzi prvými prihlásenými boli vlastne zakladajúci členovia skupiny, napríklad Jiří Andreska, Tomáš Diviš, František Hejl Mračovský, Václav Hlaváč, Drahomír Kondělka, Jozef Mihók, Vojtěch Mrlík, Ján Obuch, Přemysl Pavlík, Jaroslav Škopek, František Štancl a ďalší. Pánov Karla Hudeca, Branislava Matouška, Aladára Randíka, Jozefa Sládeka, Karla Šťastného a Jozefa Voskára som viedol ako čestných členov skupiny. Vzápätí som rozoslal prvý obežník, v ktorom som informoval o úlohách – inventarizácii hniezd a hniezdísk dravcov a sov, teda zaznamenávaní hniezd dravcov na stromoch a skalách, hniezdných dutín sov, budov s plamienkami (sovami pálenými) a kuvikmi (sýčky obecnými), močiarov s kaňami (motáky), lomov s výrmi; sledovaniu populačnej dynamiky, hlavne počtu úspešne vyvedených mláďat z hniezd; krúžkovaniu (predovšetkým mláďat v hniezdach, ale aj chytených jedincov) a zberu vývržkov, kostí a zvyškov zvierat za účelom zistenia potravy dravcov a sov. Všetky činnosti bolo treba vykonávať s dodržiavaním ochranných zásad a predpisov.

Z členov skupiny osobitne spomeniem Tomáša Divíša. Poznám ho od roku 1973, je zakladajúcim členom a hneď vytvoril aj východočeskú

Bohuslav Beneš, Tomáš Diviš a František Gazda s orlom kriklavým (1989)

myšiare (poštoly obecné), zber údajov o výskyte vzácných druhov, záchrana druhého mláďaťa v hniezdach orla kriklavého, získavanie biometrických údajov z odchytených dravcov a sov, zber neplodných vajec za účelom zistenia pesticídov v nich. Dvomi špeciálnymi úlohami boli revízie hniezdísk výra skalného a plamienky driemavej. Každým rokom pribúdali nové úlohy, a tak bolo jasné, že riadiť všetko z východu Slovenska už nebude možné. Preto som navrhol, aby v každom kraji bol jeden koordinátor, ktorý by viedol svoju podskupinu v spolupráci s príslušnými Krajskými strediskami Štátnej ochrany prírody.

Inventarizácia a krúžkovanie

Keďysi to bola iná ornitológia, ako je dnes birdwatching. Spočívala v hľadaní hniezd dravcov v zime, keď boli holé listnaté stromy a hniezda boli dobre viditeľné. Jej heslom bolo: „Jar sa ťa opýta, čo si robil v zime.“ Samozrejme to platilo len v oblastiach, kde boli listnaté lesy. V ihličnatých porastoch taká výhoda nebola. Potom sa na jar kontrolovala obsadenosť hniezd a v čase mláďat strednej veľkosti sa tieto krúžkovali. A to je najťažšia disciplína krúžkovania vtákov, keď treba liezť na vysoké stromy pomocou stúpačiek a ochranného opasku s dvomi lanami na zaistenie proti pádu na zem. Keď sme boli mladší, niektorí z nás sme tam, kde už boli konáre, stúpačky a opasok nepoužívali, lebo to šlo rýchlejšie.

Ďalšie úlohy boli zamerané na výberové druhy, ktoré mali riešiť tí členovia, v území ktorých sa dané druhy vyskytovali. Tak napríklad na Slovensku sa viacerí členovia (najmä Danko, Dravecký, Karaska, Maderič,

Foto: Pavel Zdárek

Foto: Josef Vrána

Tomáš Bělka a Oldřich Šreibr merajú krídlo orla kričľavého

Dušan Karaska pri hniezde výra (1990)

Foto: Štefan Danko

Jozef Mihók pri hniezde orla kráľovského (1985)

Mihók, Pčola a Šotnár) venovali orlovi kričľavému. Záujem o tohto orla prejavila aj východočeská trojica Bělka, Vrána a Šreibr, tak som im prideliť okres Stará Lubovňa. Pracovali od roku 1988 azda najlepšie zo všetkých riešiteľov tohto druhu!

Cieľové druhy

Posledný údaj o hniezdení **sokola stáhovavého** v Českej republike bol z Moravy v roku 1979 a prvý údaj o návrate druhu na naše územie a jeho hniezdení pochádza z roku 1990. Koncom 70. rokov hniezdili ešte na východnom Slovensku **sokoly kobcovité** (poštolky rudonohé) v kolóniách havranov. V 80. rokoch sa ale úplne vytratili, spolu s kolóniami havranov v extravilánoch. V prvých rokoch činnosti skupiny **orliak morský** (orel moršký) v území ČSSR ešte nehniezdil. Prvý údaj pochádza z roku 1984 z južných Čiech, od roku 1986 tu hniezdi pravidelne. Vzácné hniezdenie **orla malého** (orla najmenšieho) sledoval na východnom Slovensku Danko, neskôr spolu s Mihókom a Liptákom. Posledné hniezdiská v Slanských vrchoch druh opustil v roku 1990 a vo Vihorlatských vrchoch v roku 1995. Hniezdenie **haje tmavej** (luňáka hnědého) sledovali na východnom Slovensku Danko, Lipták a Mihók. V 70. až začiatkom

80. rokov 20. storočia časť populácie hniezdila pre druh nezvykle vo vrchoch, ale od roku 1986 hniezdili už len na Východoslovenskej rovine, dnes druh pravidelne hniezdi v Podunajsku a najmä na južnej Morave. Na začiatku existencie skupiny hniezdila **haja červená** (luňák červený) na severovýchodnom Slovensku v počte niekoľkých párov. V 90. rokoch 20. storočia hniezdila na Záhorskej nížine, na južnej Morave i v Čechách. Na západnom Slovensku a v Česku ich počet neustále narastá.

Z menej početných druhov sov typický nomádsky spôsob života vedú **myšiarky močiarné** (kalousi pustovky). Z toho dôvodu hniezdia u nás len sezónne, keď je dostatok hrabošov poľných. Niekedy sa vyskytnú invázne vo veľkom počte a hniezdia dvakrát v roku. Vyskytujú sa v nízkych polohách v okolí vodných plôch s výskytom rozsiahlych mokrých lúk, ale aj pozemkov s poľnohospodárskymi plodinami, v ktorých hniezdia na zemi. Tak to bolo v rokoch 1974, 1976 a 1981 na východnom Slovensku. V roku 1978 hlásili 12 párov a 5 párov v roku 1981 Juhočesi. V rovinách a pahorkatinách hniezdi **kuvík obyčajný** (sýček obecný), najpočetnejšie azda na východnom Slovensku. Hniezdi však pod strechami poľnohospodárskych budov, kde sú ich hniezda

pre krúžkovanie mláďat neprístupné. Prvé údaje o hniezdení **výrika lesného** (výrečka malého) prišli až v roku 1989 z juhu Slovenska. Našiel ich Kohulák v okolí Rimavskej Soboty. Harvančík a Šnírer okružkovali v roku 1990 dva jedince. V roku 1993 našiel dva páry výrika na východnom Slovensku Danko. Vyslovene lesnou sovou je **sova dlhochvostá** (puštík belavý). V začiatkoch existencie skupiny hniezdila len na východnom Slovensku. Počet hniezdných párov závisí od prístupnosti potravy. Boli roky, keď nehniezdili vôbec, alebo vo veľkom množstve. Využívali k tomu hlavne hniezda dravcov, v malom počte polodutiny stromov. V roku 1988 zahniezdila prvýkrát v búde. Počas krúžkovania mláďat samica uralky agresívne útočí na krúžkovateľa, ten sa preto musí chrániť hrubým oblečením a šermiarskou prilbou.

Dôležitou činnosťou bolo vyvesovanie búdok, spolu za 16 rokov to bolo 4 797 búdok. Vykladali sa aj umelé hniezda (podložky), spolu 303 umelých hniezd.

Rozdelenie na dve skupiny

Po rozdelení ČSFR sa v roku 1993 pôvodná federálna skupina rozdelila na dve. Česká sa zmenila na Skupinu pro ochranu a výzkum dravců a sov ČSO pod vedením Petra Voříška. Slovenská začala fungovať počas ustanovujúcej schôdze 2. októbra 1993 na Oravskom hrade pod názvom Skupina pre ochranu dravcov a sov Slovenskej ornitologickej spoločnosti (SODS SOS). Ja som sa stal jej predsedom a Jozef Chavko a Dušan Karaska boli členovia výboru. Pribudli nové úlohy – monitoring úhynov dravcov a sov na stĺpoch 22 kV elektrického vedenia a kontrola nelegálnych chovov a odchovov dravcov. V 6. čísle časopisu *Buteo* v roku 1994 sme zverejnili aj zásadný článok skupiny „Stav poznatkov o početnosti hniezdných populácií dravcov (Falconiformes) a sov (Strigiformes) v Českej a Slovenskej republike k roku 1990 a ich populačný trend v rokoch 1970–1990“.

Roku 1995 som rezignoval na predsedu skupiny, aby ju ďalej viedla mladá generácia. Prevzal ju Jozef Chavko, skratka sa zmenila na SODAS a v roku 1998 sa skupina odčlenila od SOS a ďalej funguje ako samostatná mimovládna organizácia Ochrana dravcov na Slovensku.

Štefan Danko (medailon na str. 14)

Cestou na kroužkování prvního úspěšného hnízdění orlů mořských v CHKO Pálava; zleva: Petr Horák, hajný Petr Martínásek, Petr Macháček, Josef Chytil, Petr Voříšek (2004)

Z počátků české SOVDS

V roce 1992 bylo zřejmé, že udržet dosud československou skupinu pod jedním vedením v obou vznikajících státech nebude možné. Na Slovensku to kolegové vzali pevně do ruky a záhy vznikla nová slovenská skupina. V Česku se cti být osloven s žádostí o založení nové české skupiny dostalo mně. Spolu s kolegy jsme skupinu oficiálně začlenili do ČSO a sepsali pravidla jejího fungování.

V samotné činnosti bylo na co navazovat: metodika a způsob sběru dat z inventarizace hnízd a sledování hnízdní biologie dravců a sov již byly z dob vedení Štefana Danka k dispozici. Výsledky jsme posléze zúročili při aktualizacích *Fauny ČR a SR – Ptáci*, kde byla shromážděna data použita.

Bylo také nutné vyřešit vydávání časopisu *Buteo*. Z původně interního zpravodaje skupiny se postupně stal regulérní odborný časopis

vydáváný společně českou i slovenskou skupinou. Především díky práci Bohuslava Kloubce jako šéfredaktora jsme směřovali k periodiku, které mělo přinášet odborné recenzované články z Česka, Slovenska i ze zahraničí. Byla zavedena možnost publikovat i anglicky (kromě dosavadní češtiny a slovenštiny), stoupla úroveň článků a zájem o časopis v zahraničí. Vysoká byla potřeba kávy a cigaret v okamžicích, kdy jsme na Správě CHKO Třeboňsko připravovali číslo do tisku. Od počátku jsme ovšem bojovali s tím, zda lze vysoké ambice naplnit a udržet pouze dobrovolnickou prací redakce. Nedostatek sil pak bohužel vedl k tomu, že časopis v nulých letech přestal vycházet.

Novinkou byly konference Dravci a sovy, které jsme počínaje rokem 1996 začali pořádat v Mikulově. Inspirací byly tematické konference pořádané MOSem v Přerově v 80. letech. Konference se setkaly s velkým ohlasem, kromě dravců z Česka a Slovenska přijížděli kolegové z Polska či Rakouska. Návštěva Keitha Bildsteina, vedoucí postavy světového výzkumu

migrace dravců, se nám stala osudnou – po jeho pozitivním dojmu z naší konference, který nezakázal ani divočejší průběh večírku v rockovém klubu v Mikulově, jsme byli požádáni, abychom uspořádali evropskou verzi konference americké organizace Raptor Research Foundation. K tomu došlo v roce 1999 opět v Mikulově. Pro mnohé zahraniční účastníky se stala nezapomenutelnou událostí, ať již díky příspěvkům, nebo díky různorodým zážitkům, které podzimní Mikulov a vystresovaný organizační tým nabízejí. Naše domácí konference se dočkaly ještě několika opakování, postupně však jejich místo zaujaly velkolepější konference ČSO a jednání dravčářské skupiny se přesunula na pravidelná setkání do Ornis v Přerově. Podobně jako časopis *Buteo* jsou i dravčářské konference minulostí. Není ovšem špatné sledovat, jak tehdejší mladí nadějní ornitologové, kteří na konferenci přednesli svůj první referát nebo v *Buteo* publikovali svůj první článek, zaujímají významnější místa v ornitologii a ornitologickém dění u nás i ve světě.

Skupina se stala známější a v ochraně přírody začala být partnerem, někdy však i protivníkem. Měla své zastoupení v poradním sboru na záchranu sokola a raroha, aktivně se angažovala v boji proti vybírání hnízd dravců na Slovensku a jednala s Klubem sokolníků o tom, jak pročistit tehdejší kalné vody chovů ohrožených dravců. Část těchto aktivit pak vedla k rozvoji samostatného programu na potírání ptáčích kriminalit pod názvem Volná křídla. Dnes tuto práci na profesionální úrovni úspěšně vykonává sekretariát ČSO a především její psí jednotka.

Na fungování české skupiny v raných letech po jejím vzniku se podílela řada kolegů a přátel. Zde si dovoluji poděkovat alespoň těm, které si moje paměť dokáže vybavit: Tomáši Divišovi, Tomáši Bělkovi, Petru Horákovi, Bohuslavu Kloubcovi, Vojtěchu Mrlíkovi, Liboru Schröpferovi, Štefanu Dankovi, Jozefu Chavkovi a Dušanu Karaskovi. Velké díky vám všem, byly to krásné roky!

Petr Voříšek | se v ČSO věnuje hlavně monitoringu a mapování ptáků v lokálním i mezinárodním měřítku. Je zastáncem spolupráce mezi amatérskými a profesionálními ornitology. V minulosti se věnoval studiu káně lesní a dravcům obecně.

SOVDS dnes

Skupina sdružuje specialisty a vážné zájemce o ochranu a výzkum dravců a sov. V jejím čele stojí hlavní koordinátor a jeho zástupce, následují koordinátoři pro jednotlivé druhy. Jejich úkolem je sbírat údaje o daných druzích a prezentovat společné výsledky. V současné době máme celkem 132 členů, kteří působí v celém Česku.

Naše aktivity navazují na práci původní skupiny SVODAS ve snaze pokračovat jak v záměru zachytit a doložit stav a vývoj populací dravých ptáků, tak realizovat různá ochranná opatření. Základním zdrojem informací jsou z velké

části naše vlastní pozorování, dále zpracováváme a ověřujeme informace od veřejnosti a v neposlední řadě využíváme i akustického monitoringu, především u sov.

Zaměřujeme se na monitoring vybraných běžných druhů, jako jsou káně lesní a jestřáb lesní, i na celoplošný monitoring vzácných druhů (například všech druhů orlů a luňáků, motáka lužního, sokola stěhovavého, raroha velkého, sovy pálené, sýčka obecného a lesních sov). Shromažďujeme podklady pro ochranu dravců a sov, vyvěšujeme budky a instalujeme umělá hnízda, podílíme se na legislativní a praktické ochraně hnízdišť, přičemž úzce spolupracujeme se státní správou. Věnujeme se i kroužkování

a inventarizaci hnízd či případům pronásledování dravých ptáků. Každoroční členská schůze je pak příležitostí k osobnímu setkávání a neformální výměně zkušeností.

Členem skupiny se může stát zájemce, který již má terénní zkušenosti a jehož doporučí alespoň jeden stávající člen. Pro další informace navštivte web sovds.info.

Bedřich Landsfeld | je od roku 2009 hlavním koordinátorem SOVDS a současně koordinátorem pro káni lesní. Dlouhodobě působí nejen v Česku, ale i na Slovensku, kde se zaměřuje především na orla královského a skalního.

Změny v druhovém složení hnízdících dravců a sov Česka za posledních padesát let

Padesáté výročí vzniku (tehdejší) Skupiny pro výzkum a ochranu dravců a sov je dobrou příležitostí k zamyšlení nad změnami v druhovém složení dravců a sov hnízdících na území Česka. Za podrobnější zpracování by jistě stál i vývoj početnosti jednotlivých druhů, na toto téma ale vzhledem k omezenému rozsahu článku můžeme zabrousit pouze okrajově u vybraných druhů.

Hnízdění orlů skalních v Oderských vrších v červnu 2014. Hnízdí zde doposud, bohužel v posledních letech nejsou příliš úspěšní. Sledování orlů přineslo autorovi fotografie zajímavá pozorování – rodiče například donesli na hnízdo mládě výra, jindy se zase samice pokoušela ulovit mladého jestřába.

Hlavním referenčním zdrojem k porovnání dravčí avifauny „tehdy a teď“ je pochopitelně první hnízdní atlas (Štastný, Randík a Hudec 1987: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR 1973–1977*. Academia, Praha) a dále sborník referátů z konference „Dravci 1977“, která se konala v září 1977 v Davli u Prahy. V něm pak především příspěvek Karla Štastného „Stav současného rozšíření dravců a sov v Čechách a na Moravě“, který vychází především z (tehdy ještě nepublikovaných) výsledků prvního hnízdního mapování v Československu.

Hnízdící dravci

V polovině 70. let hnízdilo v českých zemích patnáct druhů dravců (bez ohledu na současnou taxonomii budu v tomto článku pro zjednodušení používat termín „dravci“ pro řady dravci – Accipitiformes i sokolí – Falconiformes): včelojed lesní, luňák hnědý a červený, moták pochop, pilich a lužní, jestřáb lesní, krahujec obecný, káně lesní, orel křiklavý, poštolka obecná a rudonohá, ostříž lesní, raroh velký a sokol stěhovavý.

Hnízdění několika z těchto druhů prodělalo u nás od té doby velmi turbulentní vývoj. Orel křiklavý, poštolka rudonohá a sokol stěhovavý u nás v té době prakticky přestávali hnízdit a jako hnízdiči z našeho území na dlouhá léta či desetiletí vymizeli. Hnízdění orla křiklavého bylo během prvního mapování prokázáno pouze na Šumavě a tento stav trval do konce 80. let. Pozorování orlů křiklavých sice existovala i z mnoha dalších oblastí, žádné z nich však nenavštěvovalo hnízdění. To platilo až do roku 2012, kdy bylo poprvé prokázáno hnízdění

v západních Čechách. Další páry se postupně objevily ve východních Čechách a na severní Moravě a v současné době již populace našeho nejmenšího druhu orla přesáhla deset teritorií. Poštolka rudonohá u nás naposledy hnízdila v roce 1973 a od té doby jsme čekali dlouhých 46 let, než došlo v roce 2019 během hraboší gradace k zahnízdění na Hané a v dalším „mysím“ roce v roce 2023 k zahnízdění nejméně tří párů (dvou opět na Hané a jednoho na Hodonínsku). Sokol stěhovavý u nás jako hnízdič patrně vyhubl v 60. letech (i když ještě v roce 1979 došlo k neúspěšnému zahnízdění v Jeseníkách). K opětovnému zahnízdění došlo až v roce 1995 a sokolí populace pak postupně rostla až na dnešních nejméně 130 párů. Trochu složitější je situace u motáka pilicha: během prvního mapování byla jeho česká populace odhadnuta na 60–100 párů. Ve světle pozdějších poznatků se tento odhad nicméně jeví poněkud nadhodnocený. Pak nastal dlouhodobý úbytek a během posledního, čtvrtého mapování (2014–2017) u nás pilich podle všeho vůbec nehnízdil. V „hraboším“ roce 2019 však zahnízdilo pět párů na jižní Moravě a Vysočině a od té doby jsou jednotlivá hnízdění zaznamenávána téměř každoročně. Přestože vývoj početnosti u druhů, které u nás hnízdí nepřetržitě, není hlavním tématem tohoto článku, jednu z výjimek uděláme u motáka lužního. Zatímco během prvního mapování u nás hnízdilo 5–20 párů, v posledních dvou desetiletích u nás jeho početnost trvale roste – nepochybně i díky intenzivní pozornosti, která je mu věnována, a cíleným opatřením na ochranu jeho hnízd – a v nejlepších letech se pohybuje až okolo 300 hnízdících párů, zatímco například

na Slovensku nebo v Maďarsku je to stále velmi vzácný druh.

Další dva druhy u nás v době prvního mapování buď teprve hnízdit začínaly, což je případ luňáka červeného, nebo začínalo být zjišťováno jejich pravidelné hnízdění; to se týká raroha velkého, ačkoli tento druh u nás možná hnízdil nejméně od konce druhé světové války – hodnověrné údaje k tomu však nemáme. Zatímco populace luňáka červeného postupně setrvale narůstala (především v posledním desetiletí), z jižní Moravy a jižních Čech se postupně rozšířil na většinu území a jeho populace je v současnosti odhadována na 300–400 párů, u raroha byl vývoj složitější: zpočátku velmi optimistický, kdy na počátku nového tisíciletí bylo odhadováno až 15–20 hnízdících párů, následoval však opětovný pokles a například letos je známo pouze pět obsazených hnízdišť tohoto světově ohroženého druhu.

Čtyři hnízdící druhy nám oproti 70. letům 20. století přibýly. Zahnízdění motáka stepního v roce 2020 ve středních Čechách bylo zároveň prvním hnízděním ve střední Evropě od invaze v roce 1952 a v roce 2023 zahnízdil tento druh znovu, a to ve smíšeném páru (samice m. stepního se samcem m. lužního). Na rozdíl od dále uvedených tří druhů orlů jej tedy stále nemůžeme považovat za druh pravidelně hnízdící. Od roku 1984 u nás pravidelně hnízdí orel mořský, od roku 1998 orel královský a od roku 2013 i orel skalní. Orel královský je považován za nový druh české hnízdní avifauny (přestože existuje neověřený údaj o hnízdění začátkem 20. let 20. století u Lednice na Břeclavsku); od prvního zahnízdění jeho populace trvale roste a letos již bylo zaznamenáno neuvěřitelných 29 teritoriálních párů. U orla mořského i orla skalního se jedná o návrat po mnoha desetiletích absence – oba tyto druhy u nás v minulosti hnízdily, ale byly vyhubeny v rámci všeobecného pronásledování predátorů. Orel mořský u nás patrně hnízdil (na jižní Moravě) až do 20. let 20. století. Po šedesátileté (v Čechách po více než stoleté) pauze zahnízdil znovu v roce 1984 současně v jižních Čechách i na jižní Moravě, jeho populace postupně narostla na dnešních nejméně 160–180 párů a orel mořský obsadil vhodné biotopy po celé zemi až do nadmořské výšky 700 m n. m. Orel skalní hnízdil až do konce 19. století v několika oblastech (Krkonosích, Orlických horách, Jeseníkách, Beskydech), neověřené údaje pocházejí ještě ze začátku 20. století. Pozvolný, ale trvalý nárůst slovenské populace (v současné době odhadované zhruba na 130 párů) i šíření směrem na západ (Orava, Kysuce, Javorníky) dávaly vzniknout nadějím na návrat druhu i na naše území. V letech 2006–2017 ochranáři na severní Moravě vypustili celkem 27 ptáků, získaných ze Slovenska v rámci reintrodukčního projektu; šlo o druhá mláďata z hnízd. Po prvních neúspěšných pokusech v letech 2009–2012 orli skalní poprvé úspěšně vyhnízdili ve volné přírodě v roce 2013, tedy po více než sto letech. V širší

oblasti vypouštění a později i na slovensko-české hranici v Javorníkách a Bílých Karpatech se postupně ustavily další páry a v současné době je populace odhadována na 7 (až 10) párů.

Pro úplnost je potřeba zmínit ještě orlovce říčního. Jeho hnízdění nebylo na našem území nikdy zcela nesporně doloženo, ačkoli existuje množství zpráv o jeho (dokonce pravidelném) hnízdění v 19. století a podle různých zpráv je nelze zcela vyloučit ani ve století dvacátém. I z posledních desetiletí máme z několika oblastí pozorování tokajících párů, páření, a dokonce stavby hnízd nebo přinášení hnízdního materiálu, nikdy však snesení vajec. Zatímco polská populace orlovce trvale klesá, ta německá je stále na vzestupu, a tak naděje na zahnízdění v příhraničních oblastech stále trvá.

Hnízdící sovy

Oproti dravcům je situace u sov podstatně jednodušší. První hnízdní atlas uvádí v českých zemích osm hnízdících druhů: sovu pálenou, výra velkého, kulíška nejmenšího, sýčka obecného, puštika obecného, kalouse ušatého, kalouse pustovku a sýce rousného. Všechny tyto druhy u nás hnízdí dosud, byť početnost u mnoha z nich prodělala zásadní změnu. Zatímco sova pálená a zejména sýček obecný jsou na pokraji vyhynutí, kulíšek nejmenší a sýc rousný svůj areál zásadně rozšířili a výr velký se zase začal výrazně šířit i do nižších poloh. Kalouse pustovku stále nelze považovat za pravidelně hnízdící druh, v „hraboším“ roce 2019 jsme však byli svědky naší zatím největší hnízdní invaze, která zřejmě neměla obdobu ani nikdy v historii. Toho roku u nás zahnízdilo přes sto párů pustovek (nejvíce na jižní Moravě), v menší míře se pak tato invaze opakovala ještě o rok později, kdy se hraboší kalamita přesunula do Čech, a znovu pak v roce 2023, tentokrát především na střední Moravě, kde zahnízdilo přes 70 párů.

Oproti 70. letům 20. století pak přibýly dva nové hnízdící druhy. Hnízdění puštika bělavého bylo u nás poprvé prokázáno v Beskydech v roce 1983, v rámci nárůstu karpatské populace a jejího šíření dál na západ. V roce 1998 bylo poprvé zjištěno hnízdění na Šumavě v souvislosti s dlouholetým reintrodukčním projektem. Obě populace, karpatská i jihočeská, dále rostly a šířily se, odhad z posledního hnízdního atlasu je 80–120 párů. Posledním druhem je výřeček malý. Zatímco v 70. letech hnízdil pouze na jižním Slovensku, v roce 1998 bylo poprvé prokázáno jeho hnízdění na moravské straně Bílých Karpat. Od té doby bylo zjištěno několik případů zahnízdění (v roce 2023 dokonce i na Bruntálsku), stále však můžeme výřečka jen těžko označit za pravidelně hnízdící druh. Podobně jako na Slovensku osídluje i u nás v posledních letech častěji urbánní prostředí: kromě mediálně dobře známých olomouckých případů tak výřečci například v letošním roce úspěšně vyhnízdili i v Brně.

Druhé složení i početnost populací jednotlivých druhů dravců a sov odráží vliv přírodních procesů, změn v krajině včetně probíhající změny klimatu, negativní (intenzifikace zemědělství a lesnictví, přímé pronásledování predátorů – zástřely, otravy...) i pozitivní působení člověka. Sem musíme zahrnout i řadu ochrannářských

Foto: Pavel Štěpánek

Puštíci bělaví na našem území hnízdí od 80. let 20. století

Foto: Marek Paříčka

Poštočky rudonohé zahnízdily v roce 2023 na Hodonínsku

Foto: Jan Studecký

Mláďata ze smíšeného hnízdění motáka stepního a lužního; Velvary, okres Kladno, 2023

Foto: Jirka Havlová

Letos došlo k prvnímu známému hnízdění výřečka malého v Brně

opatření a cílených projektů ve prospěch dravců a sov, na nichž se významnou měrou podílejí členové ČSO a mezi nimi i členové jubilující SOVDS. Jim všem patří dík za jejich práci jak na ochraně, tak na monitoringu dravých ptáků – bez jejich údajů by nebylo možno napsat ani tento stručný článek.

David Horal | pracuje jako ornitolog a lesník na AOPK ČR, regionálním pracovišti Jižní Morava. Zabývá se především ochranou dravců. V SOVDS je koordinátorem pracovní skupiny pro orla královského.

Sto hnízdních podložek pro rarocha velkého: pomůže to?

Raroh velký je na celém světě kriticky ohrožený a je pro něj zpracován i celosvětový záchranný program. V Česku patří k nejvzácnějším pravidelně hnízdicím druhům. Hnízdí tu v počtu do pěti párů, loni však zahrnily jen páry dva.

Raroh si hnízda sám nestaví. Využívá opuštěná hnízda jiných druhů, třeba i stará, nestabilní po krkavcích. Zároveň rád hnízdí v otevřené krajině, kde je vhodných příležitostí obecně nedostatek. V Maďarsku, Rakousku či na Slovensku odchovává většina rarochů svá mláďata v budkách či na podložkách na sloupech velmi vysokého napětí (VVN), které jim připravili ornitologové. I u nás jsme konečně vyslyšeli raroží prosby a pustili se do díla. Projekt Muzea města Ústí nad Labem nazvaný „Bezpečná hnízdiště pro rarocha velkého v zemědělské krajině ČR“, který byl podpořen z Norských fondů, právě skončil. Hlavním cílem bylo zajistit bezpečné hnízdní příležitosti, a tedy i vyvedení rarožích mláďat. Dosud byly u nás podložky instalovány jen jednotlivě a vlastně guerillově, bez souhlasu vlastníka přenosové soustavy, firmy ČEPS, a. s.

Ve spolupráci s partnery projektu – společností ČEPS, a. s., Jihomoravskou pobočkou ČSO a slovenskými odborníky ze společnosti RPS – jsme na Moravě a v nížinách Ústeckého

kraje vytipovali sto sloupů VVN v oblastech vhodných pro hnízdění rarochů. Podložky pro nás vyrobil Krok Kyjov, z. ú, organizace pomáhající lidem, kteří bojují se závislostmi. I vlastní výroba tak pomáhala, v tomto případě lidem, kteří se snaží změnit svůj život. V průběhu roku 2023 jsme rovnou stovku podložek nainstalovali. A byla to fuška. Do výšky dvaceti až čtyřiceti metrů bylo třeba na zádech vynést vlastní kovovou podložku o rozměrech 60 × 60 × 20 cm, 35 litrů keramzitu a kýbl šterku. Nezastavila nás ani loňská srpnová vedra...

Podložky měly úspěch hned v první hnízdní sezoně – vyhnízdlily na nich tři páry rarochů. Ten čtvrtý dohledaný hnízdl také na sloupu VVN, ale na starém krkavčím hnízdě. Po letech totiž rarozi zahrnili v Čechách mimo tradiční oblast. Podložky jsou ale pouze nezbytné minimum. Přestože máme pro rarocha v Česku už roky zpracovaný záchranný program, stále není schválený. To, co rarozi skutečně nutně potřebují, je totiž změna intenzivního hospodaření v zemědělské krajině. To je ale tak náročné, že se do toho nikomu ze státní ochrany přírody nechce. Podložky snad rarochům a dalším druhům jako poštolkám, kalousům, ostřížům či krkavcům pomohou. Více života do zemědělské krajiny ale přinese až změna hospodaření. Snad se jí dožijeme.

Václav Beran

Foto: Václav Beran

Tři mláďata ve stáří 22–25 dnů na jedné z instalovaných podložek těsně před kroužkováním

Foto: Pavel Štěpánek

Vyvedené, již dobře létající mládě odpočívá na konstrukci sloupu VVN

O sýčkovi a jeho ochraně

Sýček obecný je s početností 70–100 hnízdních párů a dlouhodobě negativním trendem v Česku zařazen mezi kriticky ohrožené druhy a jeho situace je velmi podobná i v okolních zemích. Ohrožuje ho především nedostatek loveckých a hnízdních příležitostí způsobený neutěšeným stavem zemědělské krajiny při intenzivním hospodaření, ale také přerodem venkova. A k tomu je třeba přičíst další nebezpečí v okolí lidských sídel, jako jsou početní predátoři (kuny a kočky), technické pastě (například v podobě komínů, okapů, nádrží na vodu) a nakonec i rostoucí automobilová doprava.

Ochrana sýčka se u nás systematicky věnuje několik nezávisle pracujících týmů, především na jihozápadním Plzeňsku, jižní Moravě a v severozápadních Čechách, tedy oblastech, kde se tento druh stále vyskytuje. Tým pod vedením Martina Šálka ve spolupráci s ČSO a Ústavem biologie obratlovců AV ČR působí v oblasti se stále největší populací této sovy, v severozápadních Čechách, která je tak pro záchranu druhu klíčová.

Trocha nostalgické historie

Pravidelný monitoring této vzácné sovy na severozápadě Čech začal v roce 2000, pár let poté, co jsme zde objevili existenci místní sýččí populace. V prvních letech se jednalo zejména o lokální monitoring kolem hradu Hazmburk (kolem 20 kontrolovaných lokalit), od roku 2010 se mapovaná oblast zvětšila na zhruba 120 sledovaných obcí a postupně stále rostla. Mezi lety 2005–2006 a 2015–2016 jsme organizovali třetí a čtvrté celorepublikové sčítání sýčků v Česku. Kromě mapování rozšíření a početnosti jsme sýčky kroužkovali, abychom se více dozvěděli o jejich pohybu. Od roku 2010 jsme začali intenzivněji navazovat kontakty s místními zemědělci a obcemi, protože jsme si záhy uvědomili, že bez jejich podpory nelze ochranu sýčka udržitelně dělat. V následujícím roce jsme již instalovali naši první zabezpečenou hnízdní budku neboli „sýčkovník“. V prvních čtrnácti letech jsme všechny aktivity financovali z vlastních zdrojů a po celonočním monitoringu jsme spávali po mezích a škarpách. Byl to vzrušující čas plný objevování! V roce 2014 jsme zahájili spolupráci s ČSO, v jejímž rámci vznikl i první projekt, který se zabýval přípravou podkladů pro záchranný program pro

Foto: Jana Pavlová, Akademie věd ČR

Pohlaví sýčka se dá rozlišit i pouhým pohledem podle velikosti těla a tvaru hlavy – na obrázku je dospělá samice

sýčka. Téhož roku jsme si do zájmové oblasti na farmu spřáteleného zemědělce dopravili první terénní základnu, jak honosně nazýváme naši maringotku.

Nedávné klíčové události

Od roku 2017 jsme realizovali dva velké navažující projekty (ATHENE, Zachraňme sýčka), čímž se naše práce výrazně profesionalizovala. Nastoupili noví pracovníci, což nám umožnilo realizaci řady důležitých ochrannářských aktivit v jádrové oblasti výskytu sýčků. V roce 2018 se sýček stal ptákem roku, což pomohlo k další osvětě o jeho kritickém úbytku směrem k široké veřejnosti, ale i státním orgánům ochrany přírody. V roce 2020 jsme po letech vyjednávání s MŽP pomohli prosadit a sepsat Záchraný program pro sýčka obecného v ČR. Téhož roku vznikl film *Slyšet sýčka*, který je skvělým nestárnoucím informačním materiálem o životě sýčků a důvodech jejich úbytku, ale i našich aktivitách. O dva roky později jsme iniciovali a koordinovali vydání *Metodiky repatriace sýčků*, kterou by se měly řídit všechny instituce při vypouštění tohoto druhu z lidské péče s cílem posílit volně žijící populaci. Jednak proto, aby se minimalizovala rizika úmrtí vypouštěných jedinců, ale také proto, aby tito sýčci byly geneticky vhodné k začlenění do stávající populace.

Naše práce dnes

Pro práci v oblasti už využíváme základny dvě – nově jsme usadili maringotku v sadu, o který pečujeme, aby byl plný života. Současně monitorujeme přes 400 lokalit na území větším než 2500 km², kde každý rok na jaře přítomnost sýčka systematicky ověřujeme. Letos se nám sýčci na severozápadě ukázali v 59 teritoriích (36 párů, 15 samotných samců a 8 samic). Máme tu vyvěšeno 165 budek a každý rok doplňujeme další do nově obsazených lokalit a okolních vhodných biotopů. V tomto roce sýčci hnízdili v doposud nejvyšším počtu budek – 26 sýčkovnicích. Vedle toho komunikujeme se zemědělci a dalšími „spoluobyteli“ sýčka, odstraňujeme technické pastě, upravujeme biotopy či šíříme osvětlu. Od loňského roku jsme přistoupili i k příkrmování hnízdících párů pro zachování dobré kondice jak rodičů, tak mláďat. Neméně důležitý je také výzkum – poznáním sýččí biologie, ekologie či genetické struktury se snažíme druh efektivně chránit. Díky šíři a kvalitě našich výzkumných cílů nyní patříme mezi největší světové specialisty na tento druh.

Poměrně stabilní počty sýčků v dané oblasti za posledních osm let jsou částečně výsledkem intenzivní práce. Nesmíme ale usnout na vavřínech, populace je stále velmi zranitelná. Každá silná zima, ztráta hnízdiště či rostoucí genetická příbuznost mohou napáchat velké škody. Vysoká úmrtnost mladých sýčků (až 90 %) a nízký počet dospělců bohužel dovolují jen velmi pomalou obnovu populace, a její růst je tak otázkou dlouhodobého procesu. Změny k lepšímu tedy nevidíme hned, přesto musíme dělat maximum a nevzdávat se.

Zuzana Kučerová
a Martin Šálek (medailon na str. 25)

Zuzana Kučerová | se od studia managementu volně žijících zvířat se zaměřením na africké kopytníky posunula do ČSO, kde se v týmu pro ochranu sýčka obecného věnuje terénní práci, koordinaci projektů a komunikaci s veřejností.

Foto: Jana Plavec, Akademie věd ČR

Momenty štěstí. Když je hnízdění úspěšné a v hnízdních budkách nacházíme mláďata, označujeme je ornitologickými kroužky, zaznamenáváme váhu a tělesné míry, odebíráme peříčko pro genetické analýzy a rychle je vracíme zpět do hnízda.

Foto: Státní fond životního prostředí ČR

Sýček obecný je naší třetí nejmenší sovou (po kulíškovci nejmenším a výřečku malém). Dospělec dosahuje váhy 180–230 gramů, zatímco měsíc staré mládě váží pouze kolem 140 gramů.

Foto: Jana Plavec, Akademie věd ČR

Letos jsme u úspěšných hnízdění nacházeli nejčastěji 3–4 mláďata. Dvě hnízdní budky nás dokonce mile překvapily počtem šesti čilých mláďat.

Sýček obecný (*Athene noctua*)

Foto: Jiří Hornek

Sýček obecný (*Athene noctua*)

Foto: Jiří Hornek

Moták pilich (*Circus cyaneus*)

Foto: Pavel Štěpánek

Poštołka obecná (*Falco tinnunculus*)

Foto: Pavel Štěpánek

Se zápalom a láskou k dravcům a sovám

Rozhovor se Štefanem Dankem

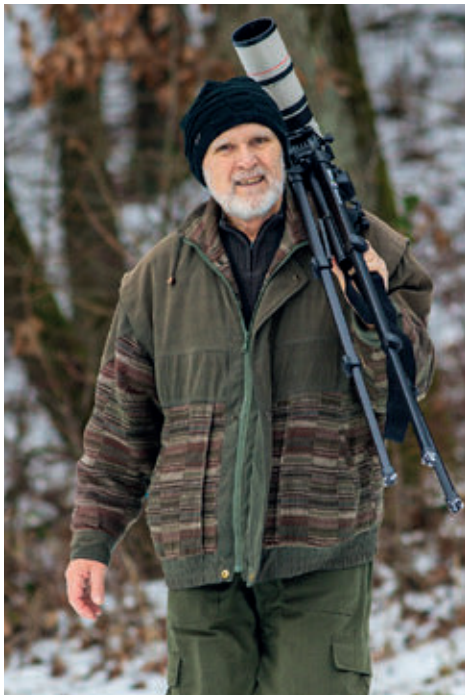

Foto: Ervín Hrtan

Proč a jak se tvou celoživotní profesí a koníčkem stala zoologie, Štefane?

Neviem. Můj otec bol hodinár, a tak celý pracovný týždeň sedel zhrbený pri stole s lupou na očiach a opravoval náramkové hodinky. Preto cez víkendy stále chodil do prírody na prechádzky, aby kompenzoval svoje pracovné dni na čerstvom vzduchu. A mňa samozrejme bral so sebou. Počas prechádzok som čas využíval na to, že som sám od seba začal pozorovať vtáky a hľadal ich hniezda. Asi tam to všetko vzniklo, keď som od detstva s veľkým záujmom sledoval prírodu a v nej naše živočíchy. A počas voľna sme veľa chodili stanovať na rôzne miesta východného Slovenska, kde som mohol sledovať mojich obľúbenecov. Neskôr sa otec prispôbil môjmu záujmu a cieľavedome chodil so mnou tam, kde som ho požiadal. Bol mojím priateľom a spolupracovníkom, za čo som mu bol a som veľmi povďačný. A samozrejme aj mama, ktorá nám nebránila vykonávať naše prírodovedecké, ale čím ďalej tým viac ornitologické výlety.

V začiatkoch své profese nebo záliby býváme formováni osobnostmi, které jsou nám vzorem, učitelem nebo obojím. Které to byly pro tebe?

Počas stredoškolského obdobia (1962) som zašiel do košického Východoslovenského múzea (bol som rodený Košičan), kde som si pozrel stálu zoologickú expozíciu, ktorá vznikla v roku 1961. Na konci bola tabuľa s textom, na ktorej vyzývali návštevníkov, aby

v prípade záujmu o prírodu zašli za miestnym pracovníkom. Bol ním vedúci Prírodovedného oddelenia Ing. Aristid Mošanský. Samozrejme som za ním zašiel a povedal som mu o mojom záujme, najmä o vtáky. Odvtedy ma často bral so sebou do prírody a zaučal ma do tajomstiev ornitológie, čím sa stal mojim učiteľom. Chodil som k nemu do múzea a pomáhal som mu so zapisovaním muzeálnych prírastkov, alebo som bol dole v preparátorskej dielni, kde som sa pozeral na preparátorské umenie pána Júliusa Tótha. Práca muzeálneho zoológa ma veľmi zaujala, a tak som sa rozhodol, že budem aj ja pracovať ako múzejník. Mojm vzorom a učiteľom bol teda pán Mošanský.

Kudy se ubírala tvá profesní dráha a proč byla taková, jaká byla?

Od začiatku som sa venoval hlavne ornitológii – do roku 1973 ako ornitológ-amatér v okolí Košíc. Po nástupe do Zemplínskeho múzea v Michalovciach v roku 1973 som sa zameral na výskum stavovcov (okrem rýb) v zbernej oblasti múzea, ku ktorej patrilo vlastne celé východné Slovensko. Naštudoval som si poznatky najmä o cicavcoch, určoval som kosti z vývržkov sov a neskôr som sa zameral aj na netopiere. Všetko bol môj osobný záujem o tie živočíchy a vďaka ústretovému riaditeľovi múzea Dr. Jaroslavovi Vízdalovi som mohol v teréne robiť výskum podľa mojich plánov, nikto ma v tom neobmedzoval. A tak som sa stal šťastným človekom, keď môj koníček bol aj mojm zamestnaním.

Dravci a sovy jsou často předmětem zvláštního zájmu až vášně ornitologů a ty jsi jedním z nich. Proč právě oni?

Kvůli ich výzoru, šikovnosti v love a ďalším vlastnostiam, ktoré majú dravé vtáky. S otcom sme často jazdili autom na juh do Košickej kotliny, kde som pozoroval majestátne orly kráľovské, rýchle sokoly rárohy (rarohey veľké) a na čanianských štrkoviskách zbierali haje tmavé (luňaci hnědí) z hladiny uhytnuté ryby. A keď sme šli na sever do k mestu prilahlej Čermelskej doliny, v starých bukovo-jedľových lesoch Volovských vrchov som nachádzal dutiny so sovami obyčajnými (puštíky obecnými). Vo vrchoch boli orly skalné, orly kriklavé alebo sokoly sťahovavé. V lesoch som často stretával uralky, ako tu nazývame sovy dlhochvosté (puštíky bělavé). Počas hniezdenia, keď sú v hniezde mláďatá, samica ich bedlivo stráži, a keď som vyliezol ku hniezdu, každý jej útok zanechal vo mne 8 hlbokých dier po pazúroch. Preto obdivujem dodnes jej statočnosť počas bránenia svojich mláďat. No čo ešte dodať? To všetko spôsobilo, že som sa v ornitológii doživotne zameral na dravce a sovy.

Co a kdy rozhodlo, že založíš SVODS? Bral jsi tím na sebe břemeno práce,

Štefan Danko

* 1946 v Košicích

Vystudoval speciální biologii na PřF Univerzity P. J. Šafářika v Košicích. V roce 1973 nastoupil jako zoolog do Zemplínskeho múzea v Michalovciach. Je profesionálnym ornitologem, kroužkovatelem a fotografem živé přírody. Věnoval se orlu nejmenšímu, kráľovskému a kriklavému, puštíku bělavému, ale i studiu drobných savců, rozboru sovích vývržků či studiu netopýřů. Roku 1974 založil pracovní Skupinu pro výskum a ochranu dravcov a sov¹, roku 1984 Východoslovenský ornitologický klub a první slovenský ornitologický sborník Milvus, později Haja. Je čestným členem Slovenské ornitologické společnosti, České společnosti ornitologické a Maďarské společnosti ornitologické, která mu udělila Cenu raroha velkého za rok 2015. Je držitelem bronzové, stříbrné a zlaté medaile prof. RNDr. Oskára Feriance za zásluhy o výzkum, ochranu ptactva a o rozvoj ornitologie na Slovensku. Je spolutvůrcem publikací Rozšíření vtákov na Slovensku a Cicavce Slovenska, které získaly Cenu literárního fondu. Je autorem knih o ptácích a netopýrech a stovkách odborných článků i spoluautorem textů v Atlasu migrace ptáků České a Slovenské republiky. Od roku 2007 je velmi aktivním duchodcem.

¹ Skupina se původně nazývala Skupina pro výskum a ochranu dravcov a sov (SVOVS). Název a zkratku SVOVS jí dali čeští kolegové po rozdělení Československa.

která tě odvede od vlastních projektů. Litoval jsi někdy tohoto rozhodnutí?

V 70. rokoch minulého storočia existovala pri Československej zoologickej spoločnosti (ČZS) pri ČSAV pracovná skupina pre dravé vtáky. Viest ju mal významný slovenský zoológ Ing. Jozef Sládek, ale pre pracovné vyťaženie nemal na to čas, a tak som sa ponúkol, že ju budem viesť ja. V minulosti ešte neboli projekty, bolo to moje súkromné rozhodnutie, a neboli sme ani skupinou pri ČZS. Našťastie to akceptoval môj už spomínaný riaditeľ, takže som tú prácu mohol vykonávať aj v pracovnom čase. Ty si mi od začiatku vo vedení skupiny významne pomáhal, čím sa potvrdilo, že to bola československá skupina. Robili sme to s veľkým zániešením, však to bol náš koníček. To rozhodnutie vykonávať úlohu vedúceho skupiny som nikdy neľutoval, ani v tejto chvíli. Však moje vlastné „projekty“ boli odrazom mojej práce s dravcami a sovami, a výsledky som do nej dával ako radový člen skupiny.

Není neobvyklé mít jeden zvláště oblíbený ptáčí druh, kterému pak věnujeme větší pozornost. Máš takový mezi dravci, sovami nebo jinde a čím si tě získal?

K môjmu miláčikovi ma pripútala šťastná okolnosť, že som v roku 1964 ako osemnásťročný našiel hniezdo orla malého (orla najmenšieho) ako prvý vo vtedajšom Československu. V nasledujúcom roku to bolo hniezdo ďalšieho páru orlov malých, dokonca postavené na vrcholci skalného brala, čo je u toho druhu svetový unikát. Začal som sa mu venovať a v ďalších

Štefan Danko filmuje puštika béľavého na hnízdě; Volovské vrchy, 1974

Samice „uralky“, ktorá během kontroly neopustila hnízdo; Volovské vrchy, 1974

rokokoch som mal to šťastie, že u nás na východe bol pomerne početný, a mohol som ho sledovať až do konca 80. rokov, keď sa z územia Slovenska vytratil. Odvtedy sa stal mojím ďalším obľúbeným dravcom orol kráľovský, ktorého sledujem dodnes. Zo sov je to už spomínaná sova dlhochvostá.

Dlhý čas a hodne sil venovaných vedení a práci ve SVODS v tobě musely zanechať řadu pocitů a vzpomínek. Jaké to jsou a které jsou nejsilnější?

Vedenie skupiny mi dalo možnosť poznávať postupne ľudí na Slovensku a v Česku, ktorí sa venovali našej spoločnej záľube. Získal som prehľad, kto sa zamerával na ktoré druhy, aké činnosti v rámci nich vykonávajú, či sú publikačne činní atď. Mnohí z nich sa stali mojimi dlhoročnými priateľmi a sú aj dodnes. Žiaľ, kvôli tým rokoch už viacerí z nich nie sú medzi nami... Spomínam si na tie roky, keď medzi členmi nastala zdravá súťaživosť, kto našiel najviac hniezd, kto okružkoval najviac dravcov a sov a pod. Ako starnem, stále častejšie spomínam na tie krásne časy, keď bolo u nás ešte veľa dravcov, ale časom sa viac druhov úplne vytratilo, ich počet neustále klesá a dnešní mladí si nevedia ani predstaviť, ako to bolo za starších čias. Teda najviac ma tešila práca s ľuďmi podobného zamerania, aké mám ja.

Já a naši společní přátelé jsme byli častými svědky situací, kdy ti vynikající zrak a hudební sluch dával při determinaci ptáků značný náskok před námi a všichni jsme ti záviděli, nemluvě o tvém mistrovství v imitaci ptačích hlasů. Jaký je tvůj vztah k hudbě?

Veľmi kladný. Moja mama bola spočiatku v domácnosti a počas prác si neustále spievala. Táto obľuba zostala aj vo mne. Aj dnes som si popoludní rád zaspieval piesne, ktoré dávali v rádiu. Začal som chodiť na žiadost rodičov na klavír, ale sedieť pri ňom ma nebavilo. A tak som začal hrať na gitaru. Nikdy som sa nenaučil noty, všetko som hral podľa môjho dobrého sluchu. Hrával som aj v jednej košickej skupine, neskôr som nosil gitaru hlavne na východoslovenské Táboroch ochrancov prírody, kde som hral a spieval s ostatnými piesne pri večerných

a nočných táborákoch. A hral som a spieval aj mojim deťom.

V dnešní NPR Senianske rybníky jsme spolu a s dalšími přáteli strávili v 70. až 90. letech 20. století hodně času. Svá nejzácnější pozorování mám z této lokality. Jak to na těchto místech vypadá v současnosti? A jaký je dnes stav slovenské ornitofauny a její ochrany?

Na iňačovsko-senianske rybníky som chodieval veľmi často. Aj ja som na tejto lokalite zažíval krásne ornitologické chvíle pri nachádzaní nových druhov pre Slovensko, pri dokazovaní prvých hniezdení u druhov, ktoré tam dovtedy nehniedzili, počas našich spoločných odchytov bahniakov atď. To boli časy! Žiaľ, ale sa už minuli. V roku 2000 nastal zlom, keď rybníky prešli do súkromného vlastníctva a postupom rokov nastávala stále silnejšia nenávisť vlastníkov k ornitológom. Mňa do smrti vykázali z rybníkov v roku 2003 (presne na 30. výročie mojej činnosti na tejto lokalite). Preto už tam nechodím. Ale všimol som si, že z môjho

pohľadu posledným najlepším rokom bol rok 1997 a po ňom som mal dojem, že vtáctvo začalo nejak ubúdať. Kvantitatívne aj kvalitatívne. Hlavne viaceré hniezdiče – čajky smejivé (racci chechtaví) na nulu (!), v súvislosti s nimi čoríky (rybáci), nigricollisy (potápky čiernokrké). Z lúk zmizli limosy (brehouši černoocasí), totanusy (vodouši rudonozí), močiarnice (bekasiny otavní), chriašte bodkované (chrástali kropenatí), pygargusy (motáci lužní). Už nespomínam ďalšie, lebo som z toho psychicky veľmi nešťastný. Viem ale, že majitelia sa starajú len o to, aby čo najviac zarobili na rybách. Okolie rybníkov silne zarástlo najrôznejšou vegetáciou, hrádze nie sú udržiavané, oni samotné a ich okolie nie sú kosené. Veľa z nich zarástlo, čo je asi jedna z pozitívnych „činností“ vlastníkov. A tak v bujných porastoch rybníkov veľmi početne hniezdia brodivce (brodiví). Už zahniezdili aj plegadis (ibisi hnědí) a bubulcusy (volavky rusohlavé), o malých kormoránoch ani nehovoriac. Ale to viem len od mojich priateľov. Na južnom okraji sústavy v Sennom a jeho okolí existuje v súčasnosti pod hlavičkou SOS/BirdLife Slovensko Ekofarma Senné, kde sa chová dobytok na extenzívne spásanie 120 ha lúky zvanej Ostrovik.

Dvě vedoucí osobnosti SVODS během společné práce. Tomáš Diviš (vpravo) pomáhá Štefanu Dankovi při sběru biometrických údajů orla křiklavého ve Vihorlatských vrších v roce 1989.

Štefan Danko s motákom lužným; 1978

Kalous pustovka na hnízdě s mláďaty; Východoslovenská rovina, 1976

V obci je tzv. Avescentrum, ktoré usporadúva rôzne ornitologické akcie, budujú sa náučné chodníky, pokračujú v udržiavaní stavidiel na zadržanie vody na lúkach, ktoré som začal prevádzkovať už v roku 1996 a pod.

Všetchna pozorování jsem tě vždy viděl důsledně zaznamenávat, tehdy ještě tužkou na papír. Protože jsi to nepochybně dělal i jinde, disponuješ obrovským množstvím cenných dat. Není tedy divu, že je tvůj seznam odborných článků a knižních publikací úctyhodný. Jakou úlohu přikládáš publikační činnosti a na čem teď pracuješ?

Podľa môjho názoru každý človek niečo vo svojom živote vykonával a to by mal dať na papier alebo na nejaký nosič. Aj babička, ktorá žila len na dedine, ale veľmi dobre varila. Nehovoriac o tých, ktorí vykonávali nejakú odbornú činnosť. A to platí aj pre ornitológiu. Ešte v tomto roku by mali vyjsť tri moje články v maďarskom odbornom časopise *Heliaca* – o dĺžke života orla kráľovského, dĺžke života a zmenách farby dúhovky u orla kriklavého a o hniezdení orla malého na Slovensku.

Momentálne dávam dokopy dva články o hniezdnej populácii orla kráľovského a kriklavého v posledných 60 rokoch na východnom Slovensku. Otázne je, či ich ešte stihnem v mojom živote dopísať...

Za dlhou léta pozorování a výzkumu ptáků se do našich pamětí uložilo nespočet krásných, vzrušujících nebo jinak silných zážitků. Vybavíš si některý s dravci?

Áno. Dňa 30. júna 1987 som krúžkoval mláďatá orlov kráľovských na hniezdach a už v podvečer som prišiel k poslednému plánovanému v juhovýchodnom úbočí Slanských vrchov. Hniezdo bolo v úplnom vrcholci vysokého, mohutného smrekovca a silne sa v ňom ozývali mláďatá, krmené samicom. Chcel som počkať a nerušiť, kým dokrmi, ale rýchle sa zvečieralo, tak som prvých 10 m bez konárov opatrne zliezol so stúpačkami a postavil sa na prvý konár. Vtom ma napadlo – čo ak má orol krúžok? Tak som starostlivo pozapínal karabíny, aby nič neštrkotalo, a ticho

som liezol po konároch ku hniezdu. Mláďatá stále hlasne kričali a krmiačica samica stála na okraji hniezda tak, že jej bolo vidieť zospodu len chvost a nohy. Vtom som zbadal, že má krúžok! Tak som vyliezol úplne pod hniezdo, ktoré ma zvrchu úplne krylo, a rozmýšľal, ako ho odčítať. Schmatnúť orla za nohu? Ale nemal som rukavice. Tak som chytil dva konáre tesne pod hniezdom a rukami som sa vytiahol hore tak, že som zblízka pozrel na krúžok. Bol so záverom a otočený tak, že nebolo vidieť žiadne písmeno alebo číslo! Čo teraz? Po chvíľke rozmýšľania som vytiahol z hniezda dlhší konárik, pretlačil som ho medzi konárikmi hniezda až k uzáveru krúžka a pomalým tlakom na neho som ho začal točiť na nohe doľava. Akciu som musel zopakovať z iného uhla, kým som krúžok otočil o 180°, a vytiahol som sa rukami znova hore – L1196! Neuveriteľné. Orlica ešte chvíľu krmila a vyletela z hniezda. Vtedy som náhodou zabudol zápisník v aute, a tak som priateľovi, ktorý stál na zemi pod hniezdom, zakričal, aby konárikom vyškrabal do hlíny číslo krúžka a cestou k autu ho dvaja hádam nezabudneme. Doma som ho hneď skontroloval. Toho orla som označil v juhozápadnom predhori Slanských vrchov pred desiatimi rokmi, 10 km od miesta okrúžkovania. To bolo stretnutie!

S odchyteným včelojedem lesným, ktorého Štefan Danko súkromne nazýva osiar

Foto: Martin Riník

A se sovami?

Druhý zážitok som mal s uralkou. Točili sme filmy z prírody s režisérom a kameramanom Jindrom Vlachom a chcel nafilmovať aj sovu dlhochvostú. Tak sme k tomu vybrali s Jozom Mihókom jedno hniezdo. Vyliezol som k nemu, aby som skontroloval vek mláďat. Na počudovanie samica zostala sedieť v hniezde. Tak som ju nafotil a zavolať dole, aby mi poslali aj filmovú kameru. Začal som točiť, ale sova sedela bez pohnutia, čo by na filme vyzeralo ako fotografia. Tak som ľavou rukou pritisol kameru ku kmeňu stromu a pravou som začal opatrne vyberať spod samice mláďatá, ukázal do kamery a zas ďalšie. Na nič nereagovala. Našťastie túto skutočnosť odfoťil zo susedného stromu Jozef, tak mám o tom doklad. To bol krásny zážitok! A spomeniem aj to, že Jozef mal jednu samicu uralky, ktorá tiež počas kontroly nevyletela z hniezda, a každý rok vytiahol spod nej nohu a prečítal jej krúžok. Ale keby tie „dámy“ vyleteli z hniezda, ich útoky na nás by boli nekompromisné. A nevyletela mi aj jedna samica myšiarky močiarnej (kalouse pustovky) a dalo sa s ňou na hniezde robiť to, čo s tou prvou uralkou.

Takých zážitkov som mal počas mojej 60-ročnej ornitologickej činnosti nespočetné množstvo. Preto som to robil so zaniatením a robím aj teraz, v mojich 78 rokoch, s láskou k týmto vtákom. A ďakujem mojej manželke a deťom, že strpeli moje vášne a dokonca mi pri práci aj pomáhali.

Moje poslední otázka je „prázdna množina“. Ale je to prostor, který buď vyplníš odpovědí na otázku, jakou si k padesátinám SVODS položíš sám, nebo jej ponecháš prázdny.

Chcel by som, aby v časopise *Ptačí svět* vyšiel článok o činnosti SVODS, a nie o mojom živote.

Moc ti, Štefane, děkuji za odpovědi na moje otázky. Hlavní poděkování však patří šťastným okolnostem, které mě dovedly k setkání s tebou, kdy jsem se od tebe mohl učit, s tebou spolupracovat a být tvým přítelem. Velmi si toho vážím. A do dalších let ti přeji jen to nejlepší.

Ptal se Tomáš Diviš

Hnízdění sokola stěhovavého na střední Vltavě

Sokol stěhovavý se v posledních desetiletích v Česku začal šířit a postupně obsadil řadu oblastí, kde dnes již najdeme stabilní populace. O hnízdění sokola v oblasti střední Vltavy ale máme jen málo historických zpráv.

Kurt Loos v roce 1915 píše, že v lesích knížete Zdenko Lobkowicze hnízdili sokoli v revíru Křepeň v letech 1907–1909 na nedostupné skalní stěně na pravém břehu Vltavy. Pavel Křížek dále uvádí hnízdění v roce 1996 na řece Sázavě nedaleko soutoku s Vltavou, hnízdo však mělo být údajně vybráno sokolníky. Dále jsou známá pouze pozorování nasvědčující možnému hnízdění, jako například ze dne 23. 2. 1978 ve skalní stěně nad Vltavou u Křepeň. Až v červnu roku 2017 pak V. Palan pozoroval jednoho sokola na Županovické skále na levém břehu Vltavy.

Když jsem dne 13. 5. 2022 během monitoringu vyplašil ze skalní stěny na levém břehu Vltavy výra velkého, okamžitě se ukázal samec sokola stěhovavého, který na letícího výra začal útočit a hlasitě varoval. O hnízdění nebylo pochyb, a pro zdejší region se tak zrodila ornitologická senzace. Následujícího dne jsem našel hnízdo se třemi mláďaty, která byla 19. 5. označena kroužky NM Praha i odečítacími kroužky a kolem 10. 6. vyvedena. Po konci hnízdní sezony jsem navštívil hnízdiště výrů a zjistil jsem, že nejméně jedno sokolí mládě bylo výrem uloveno.

V roce 2023 jsem prokázal další hnízdění sokolů, asi 1,5 km od předchozího hnízdiště, na skalní terase 40 metrů nad vodou. Hnízdo se třemi mláďaty bylo nalezeno poměrně pozdě, 11. 6., a kvůli jejich stáří už je nebylo možné označit kroužky.

Letos 22. 3. byl samec sokola zjištěn u větracího otvoru v hrázi přehradního tělesa Orlík. Samice už pravděpodobně seděla na hnízdě.

Foto: Martin Strnad

Mláďata sokolů stěhovavých u hnízda v dutině skalní stěny asi pět metrů nad hladinou Vltavy; červen 2022

Dne 8. 6. byla na betonové římsě pozorována dvě téměř vzletná mláďata. I lokalita na skalní stěně v oblasti slapského údolí nádrže byla letos obsazena. Dne 23. 2. tu byli pozorováni sokoli během toku a zaletovali na loňské hnízdo. Při dalších kontrolách však již zaznamenání nebyli.

Sokol stěhovavý dnes u nás hnízdí především v pohraničních horách, ale také na Blanensku. Mimo přirozená skalní hnízdiště stojí za zmínku také hnízdění na komínech a budovách měst. V oblasti střední Vltavy ale nebylo kromě

vedených historických údajů hnízdění průkazně doloženo. Teprve od roku 2022 se tak zde sokol stěhovavý stává pravidelným hnízdičem v počtu 1–2 párů a snad se v budoucnu budeme moci těšit z jeho dalšího šíření.

.....
Josef Veselý | je lesník, člen SOVDS a kroužkovatel, který se specializuje na dravce a sovy. Jeho cílovými druhy jsou motáci a výr velký.

Jak hnízdí naši dravci a sovy

K ilustraci Jana Hoška

Draví ptáci (z řádů dravci a sokoli, zjednodušeně souhrnně dravci) a sovy tvoří rozmanitou skupinu ptáků, které spojuje predáční chování – všichni se živí lovem nejrůznější kořisti, od bezobratlých po kopytníky. Stejně jako se liší jejich lovecké strategie, které vyvinuli, a prostředí, jimž se přizpůsobili, odlišuje je i způsob hnízdění.

Dravci si většinou stavějí hnízda z rostlinného materiálu, od silných větví v případě orlů po stonky bylin u motáků lužních. To sokoli a poštolky si vystačí s mělkou kotlinkou ve skalní štěrbině bez výstelky nebo třeba starým hnízdem krkavcovitých. Prostředí i umístění hnízda je různorodé – motáci hnízdí na zemi v rákosině nebo obilí, krahujci někdy i v hustém křoví či tyčkovině a orlí, káně nebo luňáci na stromech v lesích. A takové poštolky se nevyhýbají ani

velkým městům. Většina dravců má námluvy spojené se zásnubními lety, jsou monogamní a se svým partnerem hnízdí opakovaně na stejném hnízdišti, orlí, káně nebo luňáci někdy i po desetiletí. Menší druhy si raději každý rok postaví hnízdo nové. Například u motáků však známe i polygamii, kdy jeden samec hnízdí s více samicemi. O umístění hnízda zpravidla rozhoduje samice, která ho také staví z materiálu přineseného samcem. Vejce se líhnou ve dvou- až pětidenních intervalech, a tak jsou mezi mláďaty velikostní rozdíly, a není-li dostatek potravy, nejmladší potomek často nepřežije. Matka mláďata na hnízdě zahřívá, hlídá je a krmí potravou, kterou přináší samec. A právě kvůli náročnosti péče, která nezřídka pokračuje i po opuštění hnízda, mají dravci většinou jedinou snůšku ročně.

Sovy si hnízda nestavějí nikdy (kromě pustovky) a k hnízdění využívají dutiny starých stromů,

výklenky budov či opuštěná hnízda jiných ptáků. Některé druhy pak vejce snesou rovnou na zem, například do mělké kotlinky na skalní římsě jako výři velcí. Většina sov hnízdí v lesích či zemědělské krajině, například kalousi ušatí ale i v parcích. Nejtěsnější vazbu na lidská sídla pak mají sýčci obecní a sovy pálené. Některé druhy začínají hnízdit už koncem zimy, zřejmě proto, aby rodiče využili dlouhé noci k lovu potravy pro potomky. Také většina sov hnízdí z důvodu dlouhé pohnízdni péče jednou ročně. Páry mohou být dlouhodobé jako u puštíků a výrů, nebo sezonní jako u kalousů a sýců, o mláďata se ale starají oba rodiče. Samice zpravidla tráví většinu času na hnízdě, kam jí samec nosí potravu, aby ji naporcovala mláďatům. Zatímco sýci a kulíšci už po opuštění hnízda dovedou létat, puštíci nebo kalousi mají ještě prachové peří, a proto za bedlivého dohledu rodičů jen šplhají po větvích, než se sami rozletí do světa.

Alena Klvaňová

Jak hnízdí naši dravci a sovy

Ilustrace: Jan Hošek

Moták pilich

Circus cyaneus

Umístění: pole, louky, mokřady, rašeliniště

Období: IV.–VIII.

Rozměry: průměr 30–80 cm, výška 3–12 cm

Materiál: suché větvičky, výstelka ze suché trávy a bylin

Počet mláďat: 2–6

M

F

Moták pochop

Circus aeruginosus

Umístění: porosty rákosy, méně často orobince, ostřice, kopřiv či obilí

Období: IV.–VI.

Rozměry: průměr 50–100 cm, výška 20–70 cm

Materiál: větve (o síle do 2 cm), suchá stébla rákosy a trávy

Počet mláďat: 2–5

Na zemi

Pušťík obecný

Strix aluco

Umístění: dutiny starých stromů v lesích, budky

Období: II.–V.

Rozměry: průměr dutiny 20–45 cm, hloubka 30–100 cm

Materiál: bez výstelky

Počet mláďat: 1–5

Výr velký

Bubo bubo

Umístění: kotlinka na lesní půdě či skalním útesu, také pod vyvrácenými kořeny stromů, ojedinelé ve starých hnízdech dravců

Období: II.–IV.

Rozměry: průměr kotlinky 30–45 cm

Materiál: výstelka z bylin a listí

Počet mláďat: 1–2

na skále

V dutině stromu

Literatura

Hudec K. a Štátný K. (eds), 2005: *Fauna ČR Ptáci 2/1 a II*. Academia. Praha
Štátný K., 2017: *Dravci, sokoli a sovy v ilustracích Pavla Procházky*. Aventinum. Praha

Sýček obecný *Athene noctua*

Umístění: výklenky a otvory pod střechami zemědělských budov, budky, dutiny stromů (vrb a ovocných stromů)

Období: III.–VI.

Materiál: bez výstelky

Výška umístění: 1–17 m

Počet mláďat: 2–6

M

Na budovách

Poštołka obecná

Falco tinnunculus

Umístění: na stromech ve starých hnízdech krkavcovitých v otevřené krajině i lesích, skalní štěrbině, budky, ve městech výklenky budov, balkony

Období: IV.–VIII.

Výška umístění: 2–25 m

Materiál: bez výstelky

Počet mláďat: 1–7

Na stromě

Orel mořský

Haliaeetus albicilla

Umístění: stromy poblíž rybníků a vodních nádrží

Období: II.–VI.

Výška umístění: 15–25 m

Rozměry: průměr 100–160 cm, výška 60–100 cm

Materiál: silné větve, výstelka z větviček, trávy

Počet mláďat: 1–2

ve starém hnízdě jiných ptáků

Kalouš ušatý

Asio otus

Umístění: stará hnízda dravců, krkavcovitých nebo holubů, v lesích

Období: II.–VI.

Materiál: bez výstelky

Výška umístění: 2–15 m

Počet mláďat: 1–6

Handwritten signature

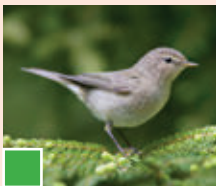

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

Ahoj děti!

Představte si, co se mi přihodilo. Při své cestě na jih se zastavuji ve svém oblíbeném remízku. Je tam i potok, kde se mohu osvěžit. Jak letím, stalo se mi něco neočekávaného. Prááásk! Co mne to tak prudce zastavilo? Raději jsem zavřel oči a vnímal, co se se mnou děje. V zásadě mne nic moc nebolelo, jen jsem se v něčem pohupoval. Měl jsem čas rovnat si v hlavě myšlenky. Když jsem k remízku přilétal, všiml jsem si skupiny lidí. Nevěnoval jsem jim pozornost, nebyl jsem dost obezřetný, navíc jsem se letos s odletem obzvláště loudal a teď mám problém. Kde to vlastně jsem? Pomalu jsem otevřel oči a vidím, že jsem zamotaný v tenké síti a nejsem tu sám. Tu sem určitě nastražili ti lidé! Doufám, že mne vymotají. V hlavě se mi honily otázky. Koho to napadlo, nás tu chytat? To je dovoleno? Proč to dělají? Co se mnou bude? Kolik mých ptačích kamarádů už takhle skončilo? Zanedlouho jsem se některé odpovědi dozvěděl. Přišli lidé, vymotali nás, dali do pytlíčků a potom jednoho po druhém vytahovali, ukazovali jiným lidem a dětem a povídali. O tom, že je Festival ptactva, kdy se pozoruje tah ptáků. O tom, že lidé si kdysi všimli, že někteří ptáci na zimu mizí, ale neuměli si to vysvětlit, a tak je napadlo ptáky různě označovat. Označili i mne. Dostal jsem na nohu kroužek. Vyslechl jsem, že hliníkovými kroužky nemůže ptáky označovat kdejaký hejhula, ale jenom spolupracovníci Kroužkovací stanice Národního muzea, a proto

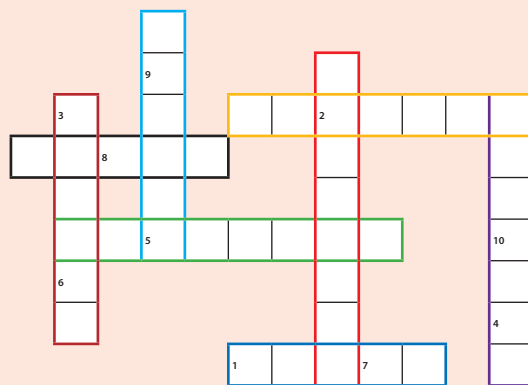

je na něm nápis N.MUSEUM PRAHA. Kroužkovací stanice vznikla před ... lety (viz tajenka). Já mám za nápisem typ kroužku ZA a nějaké číslo. Každý kroužek je jedinečný, takže ostatní se mnou chycení ptáčci dostali jiný typ a jiné číslo.

Když mne pustili, porovnal jsem si perlička, smířil se s tím, že nejsem ani první, ani poslední, kdo nosí kroužek s nápisem N.MUSEUM PRAHA, a pryč! Co tam, to tam, o to hlavu nelam. Ale já si stejně lámu hlavu nad tím, kdo byl ten první. Víte to? Mějte se dobře.

Váš Krůta

Připravila Vladka Sládečková

P.S.: Doplňte do políček podle barev rodová jména ptáků, které účastníci festivalu pozorovali nebo chytili, a tajenku si přečtete podle čísel.

Polet se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milí kamarádi,

můj soused strakapoud mi vyprávěl takovou podivnou věc. Během léta si oblíbil skupinku smrků a borovic na nedalekém hřbitově, kde je spousta potravy a naprostý klid. Ale jednoho podzimního dne, kdy se letěl nakrmit jako jindy, se pěkně lekl! Ve stromech spalo několik desítek velkých ptáků a nehnute seděli na větvích. Se soumrakem sem tam protáhli křídla, ozvalo se zahouknutí a pak se v naprosté tichosti rozletěli do okolí.

Vůbec nechápal, kde se vzali a jak může nějaký pták létat tak tiše. Tušíte, kdo to byl? Pod stromy po nich zůstal pěkný nepořádek – takové divné válečky. Pak je tam přišly sbírat děti. Říkaly jim vývržky a že prý si je doma v misce s vodou rozeberou a zjistí, co ti ptáci žrali.

Chcete to také zkusit? Ve vývržcích jsou nestravitelné zbytky kořisti, na rozdíl od dravců v těch sovích můžete najít i kosti, protože sovy polykají kořist celou, netrhají ji. Pokuste se ověřit, jestli je to pravda! Hledejte místo, kde ve vašem okolí nocují nějaké sovy. Jistě pak najdete i vývržky. Budou v nich kosti? Některé sovy loví i ptáky. Podaří se vám najít nějaké ptačí pozůstatky? Při velké dávce štěstí můžete najít i spolknutý kroužek!

Tak držím palce!

Váš Krůta

Či jsou to vývržky a co jsou ty podivné malé černé úlomky? Trošku vám napovím – jejich původce se latinsky jmenuje *Athene noctua* a úlomky jsou zbytky jeho kořisti.

Připravila Gabriela Dobruská

SOVICE SNĚŽNÍ – BĚLAVÉ TÓNY SEVERU

V chladnějších měsících roku přilétají do střední Evropy vzácní ptačí hosté z tajemných krajín severské přírody. Patří mezi ně také sovice sněžní, která spíše než pouhého ptáka připomíná bájnou bytost ze skandinávských mýtů a ság. V Česku ji můžeme výjimečně spatřit přibližně od října do března.

Mezi ostatními druhy sov vyniká sovice nevšední krásou a velikostí. Není proto divu, že přitahuje pozornost umělců i senzacechtivých lovců. V roce 1862 dala tato souvislost vzniknout monumentálnímu obrazu, dodnes považovanému za nejrozměrnější české zátíší (výška 154,5 cm, šířka 120,5 cm). Známost olejomalbu, umístěnou ve sbírkách Národní galerie, vytvořil nadějný, předčasně zemřelý malíř Karel Purkyně (1834–1868).

Syn slavného přírodovědce Jana Evangelisty Purkyně (1787–1869) se věnoval především realistické portrétní malbě. Podobně jako mnoho dalších osobností z vlastenecko-uměleckých kruhů udržoval přátelské styky s knížetem JUDr. Rudolfem z Thurn-Taxisu – mecenášem, který jej opakovaně hostil na zámku v Niměřicích nedaleko Mladé Boleslavi. Nejspíše zde, za blíže neznámých okolností, Purkyně namaloval obraz *Sova sněžná*, na němž vidíme tělo zastřeleného ptáka, zavěšené na stěně nad kompozicí z několika loveckých rekvizit.

Dílo se ve své době setkala s nepříznivou kritikou, například kvůli „nedbalosti“ malby. Současné hodnocení vyznívá zcela opačně.

například nejrůznější druhy peří tohoto u nás vzácného severského dravce.¹

Můžeme si však položit otázku, co bylo inspirací, případně zamýšleným uměleckým poselstvím Purkyňova zátíší. Nejvýraznějším prvkem obrazu je skutečně plastičnost šedých a bělavých odstínů peří, které se podobá zasněžené krajině kamenitých tunder a svou nadýchanou lehkostí „oživuje“ bezvládné tělo. Jinak je ale slavné plátno možné vnímat jako naaranžovaný myslivecký motiv či spíše dokument vzácného úlovku, což je i zdůrazněno komentářem napsaným na listu papíru, poněkud uměle přibitým vedle sovy na zdi.

Výrazu usmrčené sovy samice zákonitě chybí zářivě žlutá, jantarová barva očí, charakteristická právě pro sovice sněžní. Tento uhrančivý pohled živých sovic se podařilo vystihnout staršímu Purkyňovu současníkovi Edwardu

Pár sovic sněžních – v popředí samec. Edward Lear, 1832–1837, litografie.

mazlíčka je ale minimálně ze soví perspektivy smutným nonsensem.

Edward Lear si jej ve svých humorných verších představoval takto:

*Byl jeden dědeček, který měl sovu,
a ta mu houkala znovu a znovu.
Sedal vedle chlívku
a holdoval pivku,
čímž chladil sebe i svoji sovu.*

*Jeden dědek z Mandalaje
vedl sovy k pití čaje.
Říkával: „Žrát myši
nemá žádnou výši!“
Ten laskavý dědek z Mandalaje.*

Překlad: Antonín Přidal, *Velká kniha nesmyslů*, Mladá fronta, 1998

Příště: Pták roku 2025 v barokní Británii

Ilustrace k limericku (viz ukázka č. 1). Edward Lear, perokresba, cca 1835.

Daniel Razím | je literární autor, hudebník a pedagog. Kromě vlastních projektů vytváří a prezentuje dokumentární pořady o historii, literatuře a výtvarném umění. Ptactvo patří ke stálým zdrojům jeho inspirace.

V publikaci J. Goulda *The Birds of Great Britain*, 1862–1873, je sovice sněžní zobrazena na litografii J. Wolfa, H. C. Richtera a W. Harta

Learovi (1812–1888), který se v Anglii proslavil nejen přírodovědnými ilustracemi, ale i humornými nonsensovými limericky. Na litografii podle skic Johna Goulda (1804–1881) Lear zachytil rozdílnost téměř čistě bílého opeření samců od příčně pruhaného zbarvení samic a také skoro plochou obličejovou část soví hlavy, která v podstatě znemožňuje zobrazit sovy z profilu.

Vznešený půvab sovic sněžních působivě souzní s jejich přirozeným prostředím. Skutečným mistrem zvěčnění mnoha takových momentů je finský fotograf a spisovatel Jorma Luhta (*1951)². Jeho snímky jsou nejen obdivuhodným uměním, ale i důkazem, že ptákům nejvíce sluší neomezená volnost. Mnoho sovic ovšem přesto žije v zajetí a není obtížné ani příliš drahé je získat. Zájem o chov sov údajně ještě vzrostl poté, co se čtenáři na celém světě seznámili s Hedvikou – přátelskou sovicí, kterou Harry Potter dostal od Hagrida k 11. narozeninám. Život sov v roli domácího

¹ https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.O_4957
² <https://www.naturepl.com/books/photographers-books/snowy-owl-by-markus-vaesvuo-and-jorma-luhta.html>

„Létha pánie 1862 na začátku měsíce dubna byla tato sowa střelena na stráni naproti Niemeřicům v kraji Boleslawském.“ *Sova sněžná*, Karel Purkyně, 1862, olej na plátně. Národní galerie, sbírka umění 19. století a klasické moderny.

„Dnes jej pokládáme za jedno z nejlepších děl českého umění především díky mistrovskému podání a barevné škále, která je více méně soustředěna do jednoho, stříbřitě bílého tónu. Purkyně nanášel barvu na plátno v tekutých pastách nebo hutnou špachtlí, seříznutou nožem, na povrchu potaženou tenkou lazurou. Malířským rukopisem vytvořil celou řadu rozličných látkových struktur, jež charakterizovaly

Dravci a sovy v chovech

Kdo se zajímá o naše dravce a sovy, může si z dostupných zdrojů vyhledat, jaké typy prostředí obývají, jak moc jsou ohroženi, jaký je odhad velikosti jejich populace ve světě i u nás a najít spoustu dalších informací. Možná nás ale nenapadne zamyslet se nad tím, že mnoho našich druhů dravců a sov je zároveň chováno lidmi v zajetí, ať už jsou pohnutky k chovu jakékoliv. Vynechme teď hendikepované jedince držené v záchraných stanicích. Je jich tam hodně a dostávají se tam často kvůli lidské činnosti – popálení na sloupech elektrického vedení, po nárazech do drátů či střetech s dopravními prostředky nebo jako mláďata z hnízd shozených při těžbě dřeva. Pokud je to jen trochu možné, jsou vyléčení ptáci vypuštěni zpět do volné přírody.

Jak je to ale se zájmovými chovy? Chov našich druhů dravců a sov pro soukromé účely je u nás přísně regulován. Zákon 114/1992 o ochraně přírody a krajiny jednoznačně stanovuje, že držení a chov zvláště chráněných druhů a rovněž všech volně žijících ptáků jsou zakázány (zakaz chovu a držení ptáků vychází z evropské Směrnice o ptácích, která je do našeho zákona implementována). Naši dravci a sovy spadají do různých kategorií ochrany od obecně chráněných, jako je poštolka či káně, až po ty kriticky ohrožené, kam patří třeba sokol stěhovavý nebo puščík bělavý. A aby to nebylo tak jednoduché, jsou zároveň všichni evropské dravci a sovy zařazeni do přílohy A podle legislativy CITES (u nás zákon 100/2004 Sb.), která zakazuje s těmito druhy obchodovat. Ale jak známo, skoro ze všech zakazů existují výjimky a to platí i pro chov a prodej našich dravců a sov. Pokud chovatel prokáže, že dravce nebo sovu odchoval od legálně držných rodičů, může získat doklad, který je vydáván ve správním řízení a opravňuje ho k držení a chovu a v případě certifikátu CITES i k prodeji zvířete, a to kamkoliv na území EU. Většina chovatelů si proto na odchovy o tyto certifikáty žádá a z počtu vydaných dokladů lze usoudit (i když velice zhruba), kolik jedinců našich druhů dravců a sov u nás v chovech máme. Je to trochu paradox, protože zákon CITES nařizuje, aby byli všichni jedinci druhů z přílohy A zaregistrováni. Jenže se to netýká našich zvláště chráněných druhů, protože o ty se stará zákon 114/1992 a ten povinnost registrovat jedince v chovech neukládá. Máme tedy docela přesný přehled o tom, kolik je v republice chováno třeba papoušků žako nebo amazoňanů kubánských, ale kolik je v chovech sokolů, rarohů, orlů, jestřábů nebo našich druhů sov, můžeme jen odhadovat podle počtu vydaných dokladů na odchované jedince.

V absolutních číslech vedou v chovech dravci používaní v sokolnictví – sokol stěhovavý a raroh velký, jež doplňuje raroh lovecký, který však v Česku nežije. Všechny tyto druhy jsou u nás každoročně odchovávány v počtu 200–300 jedinců a stejný počet připadá i na odchovy kříženců těchto druhů. Většina odchovaných sokolů a rarohů je ještě týž rok vyvezena do arabských zemí, kde je sokolnictví stále nesmírně populární. V případě raroha velkého tak počty ptáků v zajetí mnohonásobně převyšují ty ve volné přírodě. Ročně je u nás odchováno i několik desítek jestřábů, kteří byli ještě v nedávné době legálně a často i nelegálně odchytáváni z volné přírody. Podobně každý rok přibude kolem tří desítek odchovaných orlů skalních. Orli se v zajetí mohou dožít až 50 let a některé samice se v lidské péči rozmnožují i po třicítce. U všech těchto druhů dravců je dnes již k rozmnožování téměř výhradně používána metoda umělé inseminace, takže samice se se samcem vůbec nepotká a jejím partnerem je vlastně chovatel. Odchovávání jsou i krahujci a poštolky, občas ostříži. Jen jednou jsem se setkala s odchovem motáka pochopa.

Sovy jsou naopak chovány nejčastěji v páru a rozmnožují se přirozeně. V počtu odchovů může sokolnickým dravcům ze sov konkurovat jediný druh – sova pálená, kterých se v Česku ročně odchová mezi 300–400 mláďaty, opět tedy více, než jich je u nás ve volné přírodě. A tolik ohrožený sýček? Ročně chovatelé žádají o doklady na 100–200 mláďat. V chovech jsou oblíbené i další druhy jako sýc rousný, výreček malý nebo výr velký. Puščíci obecní a kalousi ušatí bývají často odchováni rodiči, kteří skončili zranění v záchraných stanicích. Jedinou naší sovou, u níž jsem se zatím s odchovy nesetkala, je kalous pustovka.

Je potřeba zdůraznit, že není žádný zájem na tom, aby se dravci a sovy z odchovů dostávali do volné přírody, pokud se nejedná o vypouštění v rámci schváleného záchraného programu. Mláďata z chovů jsou totiž

Foto: Jakub Makal

Jestřáb lesní je u nás také oblíbeným sokolnickým dravcem, ale v arabských zemích o tento druh zájem není

Foto: Jana Hrdá

Mladý sokol stěhovavý odchovaný na Plzeňsku nejspíš skončí ve Spojených arabských emirátech

často zvyklá na člověka a problémem je i jejich genetický původ, který se může výrazně lišit od volně žijící populace. Jen ve výjimečných případech mohou odchovaní jedinci divokou populaci posílit – historicky úspěšné byly například reintrodukce orlů mořských v jižních Čechách nebo puščíků bělavých na Šumavě. Ale zásadní je vždy prostředí. Pokud dravcům a sovám nabídneme bezpečnou, pestrou krajinu s dostatkem přirozené kořisti a míst, kde mohou nerušeně hnízdit, vrátí se sami. Daří se to právě třeba u orlů mořských nebo sokolů stěhovavých. Mnohem složitější je situace se sýčkem a rarohem velkým, protože jde o druhy zemědělské krajiny. Dravci a sovy chovaní v zajetí v souladu se svými životními nároky mohou prohloubit naše znalosti o jejich biologii a chování a umožnit lidem blízké setkání s nimi. Radost z pozorování svobodně kroužícího dravce vysoko na obloze ve volné přírodě však nahradit nemohou.

Barbora Kaminiecká | pracuje v Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR, kde má na starosti Úmluvu CITES, která se snaží regulovat mezinárodní obchod s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin tak, aby je neohrožoval na přežití. Kromě mnoha exotických druhů se CITES týká i našich dravců a sov.

Dravci a elektrická vedení – naše řešení je systémové, jen ne moc rychlé

Elektrická vedení ohrožují dravce od počátku svého vzniku. Lidé si toho ovšem začali všímat až časem, když údajů přibývalo a bylo zřejmé, že jde o problém, který bude nutné řešit. Dnes již víme, že linky elektrického vedení zabíjejí ptáky dvěma způsoby. Nápadnějším a déle řešeným jsou úhyny v důsledku výboje na sloupech linek vysokého napětí (22 a 35 kV), kterých je u nás asi 75 000 km, což obnáší kolem tři čtvrtě milionu sloupů. Trochu upozaděná je oproti tomu mortalita ptáků v důsledku nárazů do vodičů. Týká se všech druhů a všech typů vedení, tedy i linek velmi vysokého a zvláště vysokého napětí (110, 220 a 400 kV), jichž máme přes 18 000 km.

Dravce ohrožuje především mortalita na sloupech vedení vysokého napětí. Když pták křídly propojí dva vodiče nebo tělem, nejčastěji pařáty a křídlem, propojí konzolu sloupu s vodičem, vznikne výboj, který jej zabije nebo těžce zraní. Každoročně tak u nás hynou tisíce dravců, nejčastěji kání lesních a poštolek obecných. Vzhledem k jejich početnosti tato mortalita zatím neohrožuje jejich populace. U druhů vzácných a nepočtených je tomu ovšem naopak. Týká se to například orlů, kterých u nás v tomto tisíciletí sice přibývá, čelí ale mnoha hrozbám, především riziku otrav. Nejvýznamněji pak tento typ mortality ovlivňuje naši populaci raroha velkého, který dnes v Česku hnízdí v počtu 5–10 párů ročně. Při lovu v polích rád usedá na vodorovné konzoly sloupů vysokého napětí. Někdy to však skončí fatálně jako letos u Drnholce, kde v jednom z tradičních teritorií rarohů na jižní Moravě uhynul samec v důsledku výboje na začátku hnízdního období.

Mortalita dravců způsobená nárazem do vodiče zůstává zřejmě podhodnocená. Míst, kde k ní dochází, je nepřehledně. Pták, který se vodiči neovládne vyhnout, se však většinou jen zraní, někdy popolette a hyne až později, nejspíše hladem, protože není schopen lovu. I kdyby jej někdo našel, těžko jako příčinu úhynu označí kolizi s vodičem, je-li nejbližší vedení třeba i stovky metrů daleko. Proto je velmi obtížné tento typ mortality monitorovat a kvantifikovat. Panuje ale všeobecná shoda, že riziko nárazů se pojí s většinou elektrických linek, přičemž vyšší je v místech koncentrace ptáků nebo na tahových cestách.

Způsoby distribuce elektrické energie v jednotlivých státech světa, ale i v rámci Evropy se liší. K přenosu elektřiny jsou využívány různé napěťové hladiny, konstrukce sloupů i konzol. Nelze tedy jednoduše převzít osvědčená řešení odjinud. I u nás jdeme svou cestou. Máme přitom velkou výhodu legislativního zázemí, protože v zákonu o ochraně přírody i v energetickém zákonu je stanoveno, že každý, kdo buduje nebo rekonstruuje vedení vysokého napětí, musí použít technická opatření

k ochraně ptactva. U stávajících vedení je vyžadováno jejich zabezpečení do roku 2035. V případě nárazů se lze opřít o ustanovení zákona na ochranu přírody, které říká, že fyzické a právnické osoby jsou povinny postupovat tak, aby nedocházelo k nadměrnému úhynu živočichů. Jak jsou ale suché právníkové formulace uváděny do praxe? V roce 2011 vznikla při Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR Odborná skupina pro dopravní a energetickou infrastrukturu, která si tento úkol vzala za svůj. Jsem její členkou od samého vzniku a na činnosti její „energetické“ části se aktivně podílím. Podstatným výsledkem našich snah jsou dva metodické pokyny vydané v letech 2017 a 2023 Ministerstvem životního prostředí ČR, které upravují přístupy k řešení problematiky mortality ptáků na elektrických linkách. Podle nich lze dnes v praxi používat jen schválené, bezpečné typy konzol či zabezpečovacích prvků. Informace o nich jsou dostupné na internetových stránkách AOPK v sekci Metodická podpora. Do tvorby metodických pokynů a návrhů technických řešení jsou zapojeni nejen ornitologové, ale i zástupci distributorů, projektanti, zpracovatelé biologických hodnocení nebo úředníci státní správy. Ti všichni o nich dnes vědí a využívají je. V krajině tak přibývá bezpečných linek bez toho, aby každý sloup, prvek nebo úsek musel být individuálně posouzen. Je to řešení plošné a systémové, v rámci evropských zemí unikátní.

Vzhledem k životnosti elektrických linek (kolem 40 let) je zřejmé, že časem budou naši krajinu křížovat jen „bezpečná“ vedení (podle odhadů energetiků by tento stav mohl nastat v roce 2060). Slovo bezpečná je v uvozovkách

Foto: Vlasta Škorpíková

Po jednání s firmou E.ON byl tento vysoce nebezpečný příhradový sloup u Lukova na Znojemsku nahrazen betonovým se složitou konzolou, která zahrnuje zábrany proti dosedání ptáků, izolované spojky i přisedací prvek. Mortalita pod ním je nulová.

Foto: Vlasta Škorpíková

Konzola typu Pařát představuje vhodné řešení mortality ptáků na sloupech vysokého napětí. Dravce neláká do rizikových míst a zároveň nabízí možnost bezpečného usednutí.

Foto: Vlasta Škorpíková

Vodorovná konzola s podpěrnými izolátory si oprávněně vysloužila přezdívku „sloup smrti“. Má na kontě tisíce dravců, mezi nimi například i mladého orla královského.

hlavně proto, že stoprocentní bezpečnosti nelze dosáhnout ani u mortality způsobené výbojem, natož v případě kolizí s vodiči, kde se nyní vedou diskuse o účinnosti a použitelnosti zviditelnovačů (především s ohledem na jejich životnost).

Mohlo by se tedy zdát, že je hotovo. Nechceme ovšem jen pasivně čekat, až na úseky či sloupy, kde evidujeme vysokou ptačí mortalitu, přijde v plánech distributorů řada a budou rekonstruovány. Shromažďujeme informace o rizikových bodech či linkách a pravidelně je s požadavkem na přehodnocení priorit zasíláme zástupcům společností ČEZ, E.ON či ČEPS. Velmi nám v tom pomáhají údaje, které zadáváte do Avifu, faunistické databáze ČSO. Pokud je u nalezeného ptáka zadáno zranění/mrtvý pod sloupem/dráty el. vedení a lokalizace nálezu je jasná, zařadíme ho do našich přehledů a může se stát jazyčkem na vahách úvah, který sloup vyměníte hned či kterou linku rekonstruovat přednostně. Proto, prosím, v zadávání údajů pokračujte.

Vlasta Škorpíková | dlouhodobě působí na jižní Moravě; věnuje se hlavně ptákům, kteří potřebují aktivní ochranu. Má ráda hory, Balkán a mlynařiky.

Průvodce nestora popularizace po ptačím životě

David Attenborough: Život ptáků. Pevná vazba, 280 stran a 64 stran barevné fotopřílohy. Vydalo Nakladatelství Práh v roce 2024. Přeložila Jitka Jandová.

Jméno Davida Attenborougha spolu s poupatou obálkou dělá z knihy vydané v předvánočním čase ideální tip na dárek pro zájemce o ptactvo všech věkových kategorií i úrovně znalostí. Budou z ní mít radost?

Autora není českému čtenáři třeba představovat, v říjnu vydaná publikace je již pátým z řady titulů, které u nás k vydání připravuje nakladatelství Práh. *Život ptáků* sice poprvé vyšel již v roce 1998 v produkci BBC, tehdy se ale bohužel českého překladu nedočkal. Současné přepracované a aktualizované vydání je proto chvályhodným počinem. Doprovázejí ho převážně nové fotografie dokumentující fantastickou rozmanitost zástupců této fascinující třídy živočichů a jejich nejrůznější přizpůsobení k životu na každém kontinentu.

V deseti kapitolách se Attenborough postupně věnuje všem stránkám ptačího života – nejprve nás vezme do dob před sto padesáti miliony let a popíše, jak tehdejší prostředí ovlivnilo vznik prvních létajících ptáků. Pravěké pasáže o již vyhynulých tvorech prokládá odstavci, v nichž zachycuje životní styl současných nelétavých ptáků, a ukazuje na nich, jaké výhody schopnost letu přináší. O této výjimečné vlastnosti ptáků pak pojednává i další kapitola, kde se dozvíme,

jak albatrosi využívají stoupavé proudy nad oceánem, nebo jak se kolibříci ve vířivém letu udržují na jednom místě. Tři další kapitoly pak prozkoumávají rozličné potravní chování, od sběru bobulí, semen a nektaru přes lov suchozemských bezobratlých i obratlovců až k rybaření. Nechybí vysvětlení různých „triků“, které lidem často vrtají hlavou – například jak to datel dělá, že při tesání do stromu nedostane ořes mozku, jak se mohou vlny živit sršní a vosami nebo jak puštíky slyší lumíka pod tlustou vrstvou sněhu.

V kapitole o komunikaci zaměřené na signály a hlasové projevy pak najdeme proslulé příběhy spolupráce medozvěstek s medojedy či sezonní změny barvy šatu bělokurů, ale i ty méně známé, například o dialektech novozélandských laločníků. Další tři kapitoly se věnují rozmnožování – od hledání vhodného partnera přes inkubaci vajec až po rodičovskou péči. Dočteme se o tom, co vlastně samice ptáků od svých vyvolených očekávají a jaká kritéria hodnotí při jejich výběru. Tak třeba snovač jihoafrický musí být zdatný stavitel hnízd, tučnák oslí musí umět pečlivě poskládat oblázky a sokol stěhovavý ovládat leteckou akrobacii. K nejhezčím pasážím patří ty věnované popisu námluv, ať už se jedná o tanec potápek západních ve Spojených státech, nebo o představení rajek na Nové Guineji. Poutavé je i vyprávění o tom, co všechno ptačí rodiče dělají, aby své potomky úspěšně vyvedli – potápky je nejprve krmí spoustou peří, než je naučí lovit skutečnou potravu, plameňáci je vodí do jeslí a čápi svá

mláďata v parných dnech sprchují vydávanou vodou. Je sympatické, že v každé kapitole najdeme i příklady nám dobře známých středoevropských ptáků – dozvídáme se o zvláštní obranné strategii kvíčal, které vetfelce v kolonii bombardují trusem, výchovné metodě lysek černých, již používají na své zlobivé potomky, nebo signalizační funkci černého pruhu na hrudi sýkory koňadry.

Desátá kapitola pak vzdává hold druhům, které dokážou přežít v extrémních podmínkách, ať už jsou to plameňáci hnízdící na slaných jezerech, nebo tučnáci v Antarktidě. Pojednává také o soužití s lidmi a vlivu člověka na ptáky, například v důsledku introdukce nepůvodních druhů nebo lovu. Kniha však nekončí pesimisticky, nýbrž popisem úspěšných snah o záchranu kakapa soviho nebo jeřába amerického před vyhynutím.

Attenboroughův *Život ptáků* je vlastně čtivě převyprávěnou učebnicí etologie ptáků, a ačkoli řada příkladů je již dnes notoricky známá, najdeme v ní i mnoho méně běžných faktů. Jen škoda, že v jinak kvalitním překladu sem tam něco uniklo – až budete přemýšlet, jak vypadá květ „divoké máty“, že se strdimilovi zlatokřídlemu vyvinul tak dlouhý zobák pro dosažení jeho nektaru, vězte, že ve skutečnosti je strdimilovou živnou rostlinou *Leonotis nepetifolia*, lvoušek z čeledi hluchavkovitých, kterým se v angličtině říká *mint*, což je výraz i pro mátu. Takové drobnosti ale knize neubírají na poutavosti a věřím, že radost čtenářům určitě udělá.

Alena Klvaňová

STRÁŽCE PLANETY

DAVID ATTENBOROUGH

V BESTSELLEROVÉ
PTAČÍ ŘÍŠI

**NOVÉ, DOPLNĚNÉ VYDÁNÍ BESTSELLERU
DAVIDA ATTENBOROUGHA**

Přes 80 úchvatných fotografií ve čtyřech barevných fotopřílohách, nejaktuálnější poznatky, vynikající úvod do pestrého ptačího světa.

PRÁH

Co sova ví – recenze knihy Jennifer Ackermanové

Jennifer Ackermanová: Co sova ví.
Vydalo Nakladatelství KAZDA, s. r. o.,
v roce 2024. Přeložila Alena Klvaňová

Zakoupíte na eshop.birdlife.cz.

Jennifer Ackermanová je světově známá a oceňovaná autorka, která více než tři desítky let píše o vědě, přírodě a biologii člověka, přičemž zejména v posledních deseti letech podlehla fascinujícímu kouzlu ptačí říše. Její předchozí tituly jako *Genialita ptáků* (2016) či *Ptačí způsoby* (2020) se staly bestsellery, které svojí čtivou a srozumitelnou formou v kombinaci s hlubokým vhledem přitáhly miliony lidí napříč celým světem k poznání a ochraně našich ptačích souputníků. Ve své nejnovější knížce *Co sova ví* (*What an Owl Knows*), kterou výborně přeložila Alena Klvaňová, nás autorka zavádí do tajemného světa pod pokličkou noci, kde ožívají podmaniví a mýty opředení tvorové, kteří odedávna vzbuzují fascinaci a pozornost člověka – sovy. Před začátkem čtení knihy se mi na mysl vkrádaly myšlenky, zda toto dílo dokáže poskytnout nové informace i odborníkům, kteří se sovami již delší dobu zabývají. Nicméně hned první kapitoly mé obavy

vyvrátily. Ackermanová svým poutavým stylem postupně seznamuje čtenáře s detailními informacemi o sovách, o jejich životě a chování. Dovedně shrnuje nejnovější poznatky vědců a ochranářů, kteří různým aspektům studia sov zasvětili svůj život, a dokážou tak být sugestivní průvodci, již svojí vášní a odhodláním umějí zatáhnout čtenáře do dobrodružství vědeckého poznávání. Chvilí se tak brodíme hlubokým sněhem v třeskuté mrazivé noci v liduprázdné krajině na Dálném východě, kde hledáme stopy po jednom z nejzáhadnějších druhů sov – výru Blakistonovu, a pak se zase na písčitéch pobřežních pláních Atlantického

Samice pavučky bělavé se vrátí k obecné hradě se svou prarodičskou postelí – matčinou kůlnou hradě.

Mladá výru vagonického skřivá v teropci hradě v soukromí kůlny.

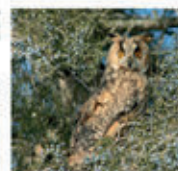
Výru pavučky bělavé a teropci hradě v teropci hradě v soukromí kůlny hradě v soukromí kůlny hradě.

Výru pavučky bělavé a teropci hradě v teropci hradě v soukromí kůlny hradě.

Samice pavučky bělavé se vrátí k obecné hradě se svou prarodičskou postelí – matčinou kůlnou hradě.

Kalouškové výru vagonického skřivá v teropci hradě v soukromí kůlny hradě.

Ptačí obecní prarodič na pohled z hradě v soukromí kůlny hradě.

Kromě černobílých snímků v textu je kniha doplněna i osmi stranami barevné fotografické přílohy

lesa snažíme najít způsob, jak odchytil „nepolapitelné“ sýčky králičí.

V devíti kapitolách se postupně dovídáme informace o původu a evoluci sov (kapitola 1), jejich důmyslných adaptacích pro život v noci a lov těžko postřehnutelné kořisti (přizpůsobení sluchu, zraku či morfologie; kapitola 2) či odlišných metodách monitoringu a odchytu v různých typech prostředí. Zde autorka mimo jiné představuje využití speciálně vycvičených psů pro detekci sov (kapitola 3). Jednou z nejzajímavějších částí je kapitola věnovaná úsilí porozumění soví řeči, ať už jedinců žijících v přírodě, či v zajetí (kapitola 4). Právě tento obor zaznamenal v posledním desetiletí dynamický rozvoj, například i díky rychlému nástupu pasivního akustického monitoringu, automatizaci vyhodnocení nahrávek, rozvoji speciálních softwarů a algoritmů strojového učení. Tyto techniky umožňují vědcům dekódovat ohromnou diverzitu a funkci soví vokalizace (například sestavením kompletního hlasového repertoáru) či identifikovat jedince v závislosti na jejich unikátním akustickém podpisu, a tak neinvazivně studovat jejich populace. V dalších kapitolách nás Ackermanová seznámí s rozmnožováním (námluvami, hnízděním a výchovou mláďat; kapitola 5) a migrací sov, kde nás mimo jiné zavede do výsledků satelitního sledování migrace sovice sněžní, či nás vezme na shromaždiště až 30 tisíc zimujících kalousů ušatých v okolí srbského města Kikinda (kapitola 6; viz také *Ptačí svět 2/2020*). V kapitole 7 autorka popisuje péči profesionálů a dobrovolných ošetřovatelů o handicapované jedince, ale předkládá i důležité zamyšlení o etice využívání sov pro zábavu, zejména jako domácích mazlíčků. Neméně vzrušující částí (kapitola 8) je vzhled do mytologie a spirituálního spojení člověka (lidských civilizací) se sovami. Důkazem těchto symbolických spojení jsou nalezené kresby sov z období i před 36 000 lety. V některých

kulturách jsou sovy považovány za duchovní bytosti, bohyně či zvěstovatelky štěstí a v jiných zase za předzvěst zkázy, zloby či smrti. V závěrečné kapitole (kapitola 9) Ackermanová shrnuje vše, co se o sovách naučila skrze svoji pečlivou rešerši, zkušenosti nabyté v terénu či díky svému úzkému propojení s vědeckou komunitou. Nezapomíná dodat, jaké vzrušující poznatky ještě čekají na své odhalení. Doslov je esejí o ochraně sov a jejich životního prostředí. Stejně jako mnoho druhů jsou i sovy výrazně ohroženy lidskou činností, jako je odlesňování či intenzivní zemědělství. Právě ony se proto mohou stát důležitými ambasadorkami ochrany přírody, a zprostředkovat tak široké veřejnosti poselství o efektivní ochraně biotopů sov a s nimi i celé palety dalších druhů. Vždyť představa, že některé dříve běžné rozšířené a početné druhy z naší krajiny úplně vymizí, je extrémně znepokojivá, a přitom řešení máme často ve svých rukou.

Kniha *Co sova ví* je fantastické dílo, které kombinuje směs nejnovějších fascinujících poznatků a poutavého vyprávění o sovách, což z ní dělá povinnou četbu pro milovníky přírody i odbornou veřejnost. A možná po přečtení této knihy pocítíte neodolatelné nutkání vyrazit do přírody a zažít setkání se sovami na vlastní kůži. Vždyť – jak Ackermanová na svém, ale i řadě dalších případů jasně demonstruje – i jen letmé setkání s těmito tajemnými a skrytě žijícími tvory vám může změnit život.

Martin Šálek | je ornitolog, který pracuje v Ústavu biologie obratlovců AV ČR a ČSO, kde se věnuje výzkumu a aplikované ochraně biodiverzity. Již více než dvacet let se zabývá výzkumem a ochranou sýčka obecného, za což byl letos uveden do Světové síně slávy sovařů. Je jedním z vědců, o nichž Jennifer Ackermanová píše ve své nejnovější knize.

NOVĚ

NOVĚ

PASSION™ SD SERIES
8 × 26 | 10 × 26 | 8 × 34 |
10 × 34 | 8 × 42 | 10 × 42

NOVĚ

RANGETRACKER™
2000 OLED

RANGEGUIDE™ 3200
8 × 40 | 10 × 40

NOVĚ

PASSION™ MONO
10 × 36 HD

NOVINKY ROKU 2024

Všechny naše výrobky jsou výsledkem desítek let zkušeností na trhu v kombinaci s německými inženýrskými dovednostmi a důvěryhodnými výrobními partnery – všechny jsou 100% navrženy, zkonstruovány a testovány v Německu. Každý, kdo dnes vyrábí pozorovací optiku, musí přesně vědět, na čem záleží. To je naše poslání.

Napište nám: info@gp-optics.com
Více na: www.gp-optics.com

Designed & Engineered
in Germany

GPO
GERMAN · PRECISION · OPTICS

O programu biologické ochrany lesa na Vysočině

Lesy pokrývají více jak 30 % rozlohy Kraje Vysočina, a proto se ptákům, kteří v nich žijí, věnujeme od samého založení Pobočky ČSO na Vysočině. Ve spolupráci s lesníky vyznačujeme doupné stromy k ponechání v porostech k přirozenému dožití a snažíme se zajišťovat ochranu hnízdišť vybraných druhů ptáků. Důležitost této spolupráce podtrhla kůrovcová kalamita, která se krajem prohnala v letech 2017–2023 a přinesla rozsáhlé změny lesního prostředí.

Při pravidelném setkání s lesníky, zástupci krajského úřadu a Agentury ochrany přírody a krajiny koncem roku 2019 jsme se shodli, že je vhodné posílit biologickou ochranu lesa proti drobným hlodavcům. Českou republiku tehdy postihla silná gradace hrabošů a na denním pořádku bylo užívání jedů rodenticidů v krajině. Smyslem biologické ochrany je naopak posílit přirozené regulační mechanismy, které vedou ke snížení početnosti škůdců v období gradace, a tím potom i ke snížení škod způsobených na výsadbě a přirozené obnově lesa. Naším cílem je tedy úplně vyloučit použití rodenticidů v lesním prostředí na Vysočině.

Přestože se na regulaci drobných hlodavců podílí řada savčích predátorů, jako jsou lasice, kuny či lišky, biologickou ochranu krajiny nejlépe zajišťují sovy a dravci. Ti dokážou nejlépe reagovat na zvýšenou početnost své kořisti, ať už většími snůškami, nebo i opakovaným hnízděním v daném roce. První pozitivní výsledky biologické regulace drobných hlodavců pomocí ptačích predátorů u nás jsou známy z Královéhradecka z let 1978–1994. Zde bylo na území o rozloze 536 km² podle doporučené metodiky postupně instalováno 1250 budek, ve kterých na konci pokusu zahnízdilo 767 párů ptačích predátorů. Škody na pěstovaných plodinách byly výrazně sníženy, takže potřeba použití rodenticidů byla zcela vyloučena. Obdobně nadějně výsledky predáčnických schopností predátorů drobných hlodavců se podle Miroslava Dusíka ukazují také v lesním prostředí horských regionů v severním pohraničí, a to za předpokladu, že tyto dutinové hnízdiče podpoříme nabídkou hnízdních možností.

Na Vysočině můžeme roli dravců a sov posílit především podporou populací sýce rousného, puštíka obecného, kalouse ušatého a poštolky obecné. Jak ukazují dlouholeté zkušenosti, těmto druhům dokážeme nejsnáze pomoci ochranou jejich přirozených hnízdišť a instalací budek. Pro zvýšení úspěšnosti lovu puštíků a sýců také ponecháváme na pasekách torza stromů. Ta navíc zvyšují zastoupení mrtvého dřeva v lesích a jsou přínosná mnoha dalším organismům.

V letech 2019–2021 jsme v lesích ve správě státního podniku Lesy České republiky v rámci programu Vracíme sovy lesu instalovali přes 2000 budek. Uvnitř porostů jsme umístili sýcovníky a puštíkovníky v poměru odrážejícím hustotu hnízdních populací v daném typu prostředí, zatímco polobudky pro kalouse a poštolky jsme instalovali na okrajích vzrostlého lesa a na solitérní stromy. Součástí programu však není jen samotná instalace budek, ale samozřejmě také jejich dlouhodobá údržba – čištění provádíme jednou za čtyři roky. V prvních letech program zahrnoval také monitoring výskytu a hnízdní úspěšnosti na vzorcích území napříč regionem, abychom si upřesnili poznatky o rozšíření a početnosti jednotlivých druhů v kraji. Mimo to v pracovní oblasti na Křížanovsku dlouhodobě sledujeme hnízdní úspěšnost jednotlivých druhů v budkách i všech známých doupných stromech a zjišťujeme případné změny početnosti populací jednotlivých druhů. V oblasti Javořice jsme ponechali souvislý lesní celek bez instalovaných budek, který nám slouží jako srovnávací pracovní území. Získané údaje vyhodnocujeme v rámci činnosti pracovní skupiny pro lesní druhy sov SOVDS.

V letošním roce dokončujeme první vlnu čištění budek. Při kontrolách získáváme představu o jejich využití jak cílovými druhy, tak dalšími obyvateli – pěvci, netopýry, veverkami i hmyzem. I rozmnožování vos a sršní je totiž pro les vysoce důležité a ceněné, přitom však nezamezuje hnízdění sov v jarním období následujícího roku.

První výsledky ukazují velkou oblibu budek ze strany puštíků. Ti jich obsadili místy až 69 %, a to i v prostředí starších listnatých lesů v Pojihlaví či Posázaví. Budky pro ně zřejmě představují prostornější a pohodlnější hnízdiště než mnohé stíněné přirozené dutiny, kam často zatéká voda. Sýcovníky jsou přijímány především ve vyšších nadmořských výškách, kde jejich obsazenost dosahuje místy až 50 %, a odráží tak i množství

Foto: Michal Matuška

Budky pro sovy věšíme na holé kmeny do výšky nejméně 6 metrů

Foto: Ivo Hertl

Přirozená dutina obsazená sýcem rousným

Foto: Michal Matuška

Puštíka obecný při výletu z obsazené budky

přítomných doupných stromů, které sýc zřejmě upřednostňuje. Polobudky byly dosud obsazovány velice řídko, především poštolkami.

V rámci programu Vracíme sovy lesu jsme v lesích na Vysočině také rozmístili informační panely popisující naše druhy sov a principy biologické ochrany lesa. Postupně navazujeme spolupráci s dalšími lesnickými subjekty, jako jsou církevní, obecní či družstevní lesy, a těší nás i zájem soukromých vlastníků lesa.

Chcete-li se do biologické ochrany lesa zapojit vyvěšením vlastních budek, kontaktujte vždy místního lesníka a konzultujte s ním svůj záměr. Podrobnější informace a tipy pro výrobu i umístování budek najdete na stránkách programu Lesů ČR: lesyycr.cz/kategorie/vracime-sovy-lesu. Případné další dotazy rád zodpovím.

Ivo Hertl | je vedoucím pracovní skupiny pro lesní druhy sov SOVDS a členem výboru Pobočky ČSO na Vysočině. Stará se o vzájemnou informovanost a propojení monitoringů SOVDS a AOPK a o realizaci ochrannářských aktivit v krajině.

Zase o hrabošovi!

Na Ekofarmě PROBIO Velké Hostěrádky od loňského roku sledujeme vliv sedmi repelentních rostlin, které by měly odpuzovat hraboše polní, na výskyt těchto hlodavců. Hraboše tedy máme pod přísným dohledem.

Ještě koncem zimy jsme se obávali, že se hraboš namnoží i na naší farmě. Jeho počty nebyly úplně zanedbatelné. Během dubna a května však z polí zcela zmizel. Na polích osetých levandulí, čirokem, konopím nebo koriandrem bylo průkazně méně hrabošů než na polích s pohankou a v trvalých travních porostech. Zajímavá byla i reakce pěti párů poštolek, které obsadily budky na sloupech vysokého napětí. Celý duben i část května bylo chladněji, chyběli hraboši a bylo daleko méně hmyzu. Poštoleky se přizpůsobily a vejce začaly snášet výrazně později, takže na začátku léta, kdy se oteplilo, mohly využít alternativní potravu. Zkrátka – potvrdila se flexibilita přírody.

Stále více si uvědomuji, jak moc jsme zemědělskou krajinu zdevastovali a kolik úsilí a času je potřeba k nápravě. Vzpomínané poštolky v podstatě celý rok neopouštějí hnízdiště. Když pozoruji, jak balancují na stromech a keřích, které jsme před pěti lety vysadili, vidím, jak důležitá je rozptýlená zeleň. Naše poštolky mají štěstí. V doletu několika stovek metrů je vždy porost vojtěšky, který se střídavě několikrát

do roka seče nebo mulčuje. V jeden den tak mají na dosah kvetoucí vojtěšku, čerstvě posečený porost i strniště. Mohou si také vybrat z porostů ozimých nebo jarních obilovin, hrachu, jetele inkarnátu, pohanky nebo čiroku. Plodiny jsou v různých růstových fázích, po sklizni v různém období zakládáme druhově pestré porosty meziplodin. Velikost pozemků jsme optimalizovali do téměř geometrických záhonů o velikosti od 5 do 10 ha. Na zbytku (asi 5–8 %) plochy zakládáme úhory a biopásy. Jedná se většinou o pozemky s horší bonitou nebo dostupností, svažité či zamokřené. Bují tam ale pestrý život, takže neobdělávat je je zároveň ekologické i ekonomické.

Naše pozemky propojují polní cesty, které samy představují důležité biotopy. Několik stovek keřů a stromů logicky dělí polní celky. Hlavním cílem těchto opatření je sice zabránit vodní i větrné erozi, ale postupně také zvyšují úživnost krajiny pro vše živé.

Dlouhodobě se přesvědčuji, že přírodní zákonitosti na poli fungují a že se o zemědělskou krajinu musíme dělit s ostatními organismy, které nám pomáhají. Neměli bychom chtít všechno jen pro sebe. A co je pro nás, ekologické zemědělce a biopotravinaře, důležité? Abychom všechna tato opatření mohli dělat, potřebujeme věrné spotřebitele našich bioproduktů z ekologického zemědělství.

Martin Hutař

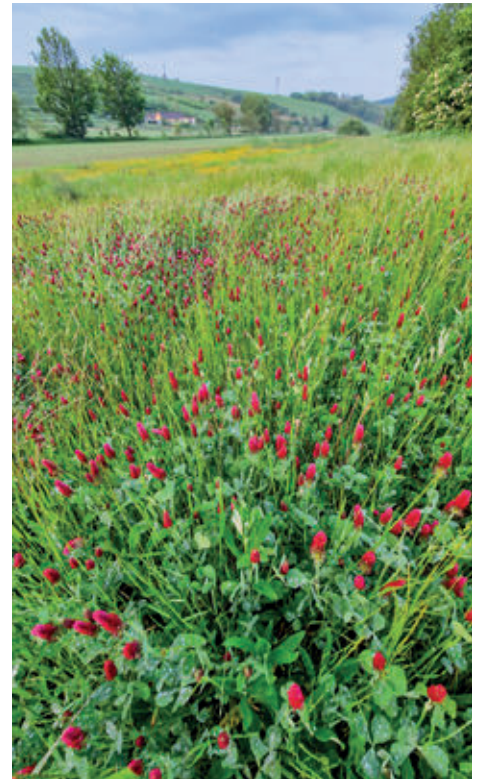

Foto: Martin Hutař

Projekt „SS06020333 Tlumení populačních hubtot hraboše polního (*Microtus arvalis*) pomocí rostlinných repelentů“ je spolufinancován prostřednictvím Technologické agentury ČR v rámci Národního plánu obnovy z evropského Nástroje pro oživení a odolnost.

Nákupy pozemků v ptačích parcích

Foto: Ondřej Ryška

Mladý moták pochop létá nad ptačím parkem Kosteliska

Ptačí parky České společnosti ornitologické jsou logickou reakcí na dramatický úbytek ptáků zemědělské krajiny či mokřadů a na zprerhané vazby mezi lidmi a přírodou. V ptačích parcích jsou tyto vazby naopak silné – od počátku totiž ptačí parky vznikají s lidmi a pro lidi, ať se jedná o dárců, návštěvníky parků a akcí v nich probíhajících, dobrovolníky, kteří přikládají ruku k dílu, nebo kurzisty, kteří se v parcích učí poznávat ptáky.

V tomto roce dárci zatím věnovali na ptačí parky celkem 5 460 000 Kč.

Děkujeme!

Letos se dosud podařilo vykoupit nebo vyměnit 23 hektarů pozemků, z toho 4,8 hektaru v ptačím parku na Mnišských loukách, 3,3 hektaru v novém ptačím parku ve Rzech, 6,4 hektaru na Kosteliskách a 8,5 hektaru na Zbudovských blatech. Na některých z těchto pozemků již probíhají managementová opatření. Celkem ČSO vlastní téměř 130 ha pozemků, z toho 15 ha ve spoluvlastnictví.

O nákupu dalších pozemků intenzivně jednáme s vlastníky a o nových možnostech nákupů vás brzy budeme informovat.

Jsmo velmi vděční všem, kdo na ptačí parky přispívají nebo kdo v nich pomáhají. Bez vás by tyto ráje pro ptáky nikdy nevznikly!

DAROVAT NA PTAČÍ PARKY JE MOŽNÉ:

Přes zabezpečený dárcovský portál www.darujme.cz/rozvoj-ptacich-parku vhodný zejména pro rychlé platby kartou nebo zrychleným on-line převodem.

Klasickým převodem na účet:
Číslo transparentního účtu: 2800277111/2010, specifický symbol: v případě člena ČSO členské číslo (na požádání sdělíme na dary@birdlife.cz nebo cleni@birdlife.cz).

Variabilní symbol: 77 – pokud chcete podpořit všeobecný rozvoj ptačích parků; peníze budou využity podle aktuální potřeby.

Pro podporu konkrétních lokalit můžete využít těchto variabilních symbolů:

771 – Josefovské louky, **772** – Mnišské louky,
773 – Kosteliska, **774** – Malá Lipová,
775 – Zbudovská blata, **776** – Rzy

Přejete-li si k daru obdržet krásný dárcovský certifikát, například jako dárek, kontaktujte prosím s dostatečným předstihem Lucii Vackovou na vackova@birdlife.cz.

Všem dárcům srdečně děkujeme!

Lucie Hošková

Letošní hnízdní sezona v ptačích parcích

Foto: Fotopast ČSO

Fotopast na Josefovských loukách zachytila rodinku husí velkých

Hnízdění letos ovlivnil mimořádně teplý a vlhký nástup jara, který měl za následek časný a velmi rychlý růst vegetace. To mělo vliv zejména na některé luční a mokřadní druhy. Po celou hnízdní sezону parky dobře sloužily jako útočiště a hnízdiště pro mnoho druhů ptáků a objevily se v nich i některé nově hnízdící druhy. V září ptačí parky naopak postihly rozsáhlé povodně. Už před záplavami jsme přehnali do bezpečí koně i skot a přistoupili k opatřením, která zabránila významným škodám. Dramatickou situaci se naštěstí podařilo ustát. Nivy potoků zadržely obrovské množství vody, která sice zatopila okolní louky, ale brzy po povodních začala ustupovat. Podmáčené louky se pak staly atraktivním zdrojem potravy pro ptáky.

Na **Josefovských loukách** se letos povedlo zahnízdít největšímu počtu kulíků říčních za celou historii parku. Mláďata se zde podařilo vyvést také čejkám chocholatým, bramborníčkům černohlavým, morčákům velkým, strnadům lučním, koroptvím polním a pravděpodobně také bekasinám otavním a bukáčkům malým. Po letech byly v parku v hnízdní sezoně zaznamenány čtyři druhy chřástalů – vodní, kropenatý, malý a polní. Přibýly také položky na seznamu pozorovaných druhů, jmenovitě konipas citronový, tenkozobec opačný, polák malý, kvakoš noční a potápka černokrká. Zajímavostí letošní sezony pak byla i návštěva rekordního hejna 24 ostralek štíhlých.

Na **Mnišských loukách** odhadujeme hnízdění 2–3 párů bekasin otavních, což je více než v předchozích letech. Vyhnízdit se podařilo i chřástalům vodním, slavíkům modráčkům, ledňáčkům říčním, žluvám hajním nebo kukačkám obecným. Potěšilo nás také opakované pozorování ostřížů lesních, které naznačuje, že tito drobní dravci možná hnízdí v blízkosti parku. Z nových druhů jsme pozorovali výra velkého a lindušku horskou.

Na **Kosteliskách** jsme ze vzácných druhů zaznamenali hnízdící sýkorence vousaté, kopřivky obecné, bukáčky malé, chřástaly malé a 6–7 párů motáků pochopů. Hned za hranicí parku zahnízdili orlí mořští, bohužel neúspěšně. Mezi nové ptačí druhy můžeme počítat králíčka ohnivého, brkoslava severního, motáka stepního a chřástala polního. Potěšila nás také návštěva čtyř volavek vlasatých, které lovily v blízkosti krav uherského stepního skotu.

Na **Malé Lipové** letos vlhy pestré obsadily celkem 45 hnízdních nor a břehule říční tu zahnízdily v počtu 10 párů. V samotné pískovně a jejím blízkém okolí hnízdila řada dalších druhů jako vrabec polní, slavík obecný, pěnice hnědokřídlá, a dokonce i luňák hnědý.

Potěšila nás také první hnízdní sezona v ptačím parku **Zbudovská blata**. Hlavní cílový druh břehouš černoocasý úspěšně vyhnízdit jen 2 km od hranic parku, a to i díky naší péči a vstřícnému přístupu majitele pozemku. Z cílových druhů vyvedli mladé také slavici modráčci. Čejkám chocholatým, kalousům pustovkám ani vodoušům rudonohým se zahnízdít nepodařilo, přestože jsme pozorovali jejich tok, a u čejek dokonce pokus o hnízdění. To rákosníkům proužkovaným a zpěvným, skřivanům polním nebo chřástalům vodním se naopak dařilo a mláďata tu vyvedli.

Foto: Ondřej Ryška

Bukáček malý letos zahnízdil v ptačím parku Kosteliska na jižní Moravě

Foto: Zdeněk Procházka

Rzy u Chocně letos navštívila i bekasina otavní

I ve **Rzech** nám udělalo radost množství vyvedených mláďat – úspěšně tu vyhnízdit kopřivky obecné, lžičáci pestří, potápky malé, slípky zelenonohé a chřástali vodní. Na přilehlém poli vyvedly mladé 2–3 páry čejek chocholatých a v mokřadu také kulíci říční. Z dalších hnízdících druhů můžeme jmenovat jeřába popelavého, motáka pochopa, ledňáčka říčního, slavíka modráčka a další rákosinové druhy ptáků. Velkou událostí byl pokus o hnízdění pisil čáponohých, který byl bohužel neúspěšný.¹

V ptačích parcích podporujeme ochranu nejen ptactva, ale i dalších živočichů a rostlin. Na Mnišských loukách jsme se proto letos zaměřili na monitoring denních motýlů a vázek a ihned se ukázala vysoká druhová pestrost místních mokřadů či některých květnatých luk. Doposud jsme tu zaznamenali 33 druhů denních motýlů a 28 druhů vázek. Na Josefovských loukách nás potěšil nárůst populace kuňky obecné. Žábám se daří také v nové tůni Knopřík na Zbudovských blatech, kde jsme našli pulce kuňky obecné, blatnice skvrnitě a rosničky obecné. Z ryb nám udělal radost nález mníka jednovousého nebo kriticky ohroženého karase obecného. Za zmínku stojí i tři druhy velkých potápníků – *Dytiscus marginalis*, *D. circumcinctus* a *D. circumflexus*. Na Kosteliskách jsme letos zažili velmi úspěšnou sezónu při pozorování našich nejvzácnějších hadů užovek stromových, kterých se nám podařilo napočítat desítky. Potěšil nás také výskyt vzácného brouka písčín rýhonosce páskovaného.

Plánů i práce je v parcích ještě spousta, pevně však věříme, že se nám i díky podpoře dárců a množství dobrovolníků podaří připravovat ptákům taková prostředí, která budou nejen s radostí navštěvovat, ale ve kterých budou také úspěšně hnízdit.

Martin Bacílek, Tereza Valchářová, Břenek Michálek

1 V minulém čísle *Ptačího světa* jsme v rozhovoru mylně uvedli, že šlo o první hnízdění pisil ve východních Čechách. Později jsme ale dohledali historické údaje o hnízdění zaznamenaném už v roce 1890 na Pardubicku a v roce 1958 na Svitavsku.

Loučíme se s ptákem roku

Jakkoli se může zdát, že rehek domácí je obyčejným ptákem, opak je pravdou: je totiž skvělým dokladem toho, jak se některé druhy umějí přizpůsobit měnícím se podmínkám prostředí. Navíc za rehy nemusíme cestovat nikam daleko. Přimo tam, kde většina z nás bydlí nebo pracuje, máme možnost každou zimu na vlastní oči pozorovat fascinující změny migračního chování. Část jedinců původně tažného druhu už nemigruje a pokouší se zimovat u nás. Tento jev, který můžeme s klidem nazvat „evolucí v přímém přenosu“, se odehrává hned za našimi humny.

Hlavním cílem projektu Rehci v zimě, jakožto doprovodné akce kampaně Pták roku 2024, bylo zmapovat aktuální situaci v počtu rehků domácích zimujících na našem území. Motivací projektu byla myšlenka, že postupně oteplování klimatu ovlivňuje migrační chování některých druhů ptáků. Rehek domácí se k tomu přímo nabízel, protože u něj v posledních letech v zimním období dochází v ČR k nárůstu početnosti. Poslední systematické mapování zimujících rehků proběhlo v 80. letech minulého století a tehdejší celostátní odhad činil pouhých 5–10 jedinců. Během několika uplynulých zim přitom máme záznamy srovnatelného počtu rehků z jediné lokality! Pojďme se tedy teď společně podívat na to, co nám vaše pozorování a jejich analýza prozradily.

Výsledky projektu Rehci v zimě

Přestože ne každý je ochoten v zimě chodit sčítat ptáky, navíc často v nepříliš zajímavém prostředí, úctyhodných 422 dobrovolníků statečně mapovalo zimující rehy prakticky na celém území Česka (obr. 1). Díky tomu se podařilo celkem pokrýt neuvěřitelných 615 nejmenších faunistických čtvrců (zhruba 2,8 × 3 km), z toho v 426 z nich byl zaznamenán alespoň jeden rehek. V souladu s našimi očekáváními početnost rehků během zimního období ztelně klesala (obr. 2). Tento pokles pravděpodobně souvisel s postupným úbytkem potravních zdrojů, zejména bobulí loubince či svídy, které zimující rehci využívají jako vítaný zdroj potravy během chladného počasí, kdy je nedostatek hmyzu. Pokles byl patrný do poloviny února, kdy počty rehků začaly opět mírně stoupat, což lze přičíst na vrub přiletu prvních navrátilců – tedy jedinců, kteří se během zimy nezdržovali na našem území, ale pravděpodobně se ani nevydali do vzdálenějších tradičních zimovišť ve Středomoří.

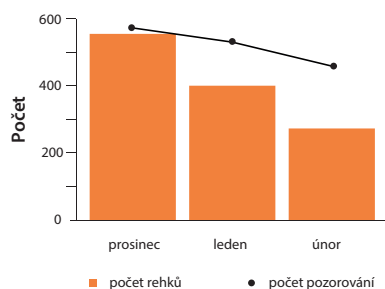
Vzhledem k proměnlivosti počtu zaznamenaných rehků v průběhu zimního období je obtížné stanovit přesnější odhad jejich populace. Mnozí rehci pravděpodobně tráví na našem území jen část zimy, a jakmile dojde k vyčerpání potravních zdrojů, podpořenému výrazným poklesem teplot a případnou sněhovou pokrývkou, lokality u nás opouštějí. Na

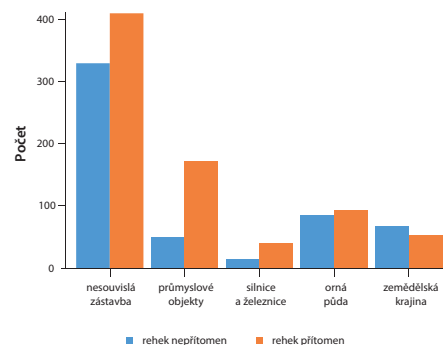
Samice a mladí samci rehka domácího jsou jednolitě šedí a je pro ně typický rezavý ocas

základě podrobného sledování individuálně značených zimujících rehků na území města Brna (viz *Ptačí svět* 1/2024) lze předpokládat, že se tito jedinci nepřesouvají do blízkého okolí, ale migrují do vzdálenějších oblastí. Naše odhady naznačují, že počet rehků zimujících v ČR dosahuje zhruba 500 jedinců.

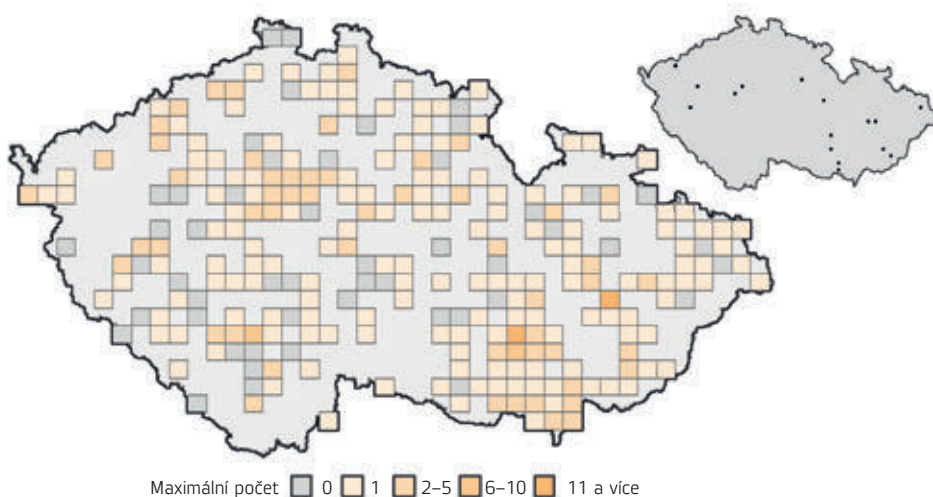
Velmi nás potěšilo, že akce Rehci v zimě mezi českou veřejností mocně zarezonovala. Díky tomu se podařilo získat velmi zajímavý soubor dat, který je pro daný druh unikátní v celoevropském měřítku. Lze z něj získat cenné informace o počtech zimujících rehků a jejich změnách během loňské zimy. Tyto údaje mohou navíc velmi dobře posloužit jako odrazový můstek pro dlouhodobý monitoring změn, kterými tento druh vlivem klimatických změn prochází, a analýzu faktorů ovlivňujících jeho zimní početnost. Jako malou ochutnávku toho, co dalšího lze z dat vyčíst, lze uvést třeba skutečnost, že šance potkat rehka klesala nejen v průběhu zimy, ale i s nadmořskou výškou. Dále z výsledků vyplynulo, že početnost zimujících rehků byla celkově vyšší ve městech než na venkově. Rehci byli častěji zaznamenáni v nesouvislé městské zástavbě, průmyslových objektech a místech dopravní infrastruktury; naopak v zemědělské krajině během zimního mapování často chyběli (obr. 3).

Obr. 2. Celkové počty pozorování a počty zaznamenaných rehků domácích v zimě 2023/2024

Obr. 3. Počty pozorování podle přítomnosti či absence rehků domácích v nejčastěji zastoupených typech prostředí v zimě 2023/2024

Obr. 1. Maximální počet rehků domácích zaznamenaných v jednotlivých faunistických čtvrcích (přibližně 12 × 11 km) v zimě 2023/2024 a srovnání s atlasem zimního rozšíření ptáků v letech 1982–1985 (vpravo nahoře)

Další analýzy by se v budoucnu mohly věnovat významu jednotlivých krajinných prvků (jako je vzdálenost od železnice, vodních toků, stavenišť apod.) pro zimující rehky nebo tomu, z jakých stanovišť rehci během zimy častěji mizejí a kde naopak zůstávají po celou zimu. Rovněž zajímavé bude studovat, zda prostředí využívané v zimě umožňuje hnízdění většího počtu párů rehka domácího ve srovnání s prostředím, kde v zimě rehci nejsou. To vyžaduje další sběr dat, který již letos zahájil Adam Šťastný v rámci své středoškolské odborné činnosti.

Pojďme rehky sledovat i letos!

Závěrem bychom chtěli srdečně poděkovat všem mapovatelům a pográtulovat hlavním výhercům soutěže, za prosinec Jakubu Handschuhovi, za leden Marku Brabcovi a za únor Jiřímu Polákov. Celkovým vítězem se stal Jakub Handschuh. Ostatní umístění soutěžící najdete na webu projektu birdlife.cz/rehci-v-zime.

S ptákem roku se tedy tímto, ač neradi, oficiálně loučíme. Jsme však přesvědčeni, že by bylo škoda nadále ponechat tento velice zajímavý druh bez povšimnutí, a proto přicházíme s další zimní výzvou. Pojďte s námi zimující rehky opět sledovat! Navštivte čtverce, kde jste je pozorovali v loňské zimě, a zkuste najít i nové lokality. Svá pozorování zadávejte do faunistické databáze Avif a na webu projektu sledujte, jak se mapa v jednotlivých měsících postupně zaplňuje. A nezapomeňte prosím zadávat i negativní pozorování – ta jsou klíčová pro řadu analýz a pomáhají nám lépe porozumět výskytu rehků během zimy.

Nejaktivnější mapovatelé, kteří dobudou nejvíce nových čtverců (včetně negativních pozorování), se každý měsíc od prosince do února opět mohou těšit na malou odměnu. Sledujte, jak se plní mapa pozorování, a užijte si s rehky zimu naplno, ať jste kdekoli v ČR!

Petr Procházka | pracuje v Brně (v Ústavu biologie obratlovců AV ČR) a zaujalo ho, kolik rehků domácích v tomto městě v posledních letech zimuje. Spolu s Filipem Petříkem proto založil zimní projekt Rehci v Brně a koordinuje ho.

Filip Petřík | je učitel, amatérský ornitolog a kroužkovatel, který se systematicky věnuje rehkům domácím. V hnízdícím období sleduje populaci v Uherském Brodě – Těšově a v zimě kroužkuje zimující jedince v Brně.

Podzimní obhajoba teritorií u rehka domácího

Rehek domácí má nezaměnitelný zpěv, který s oblibou přednáší z vyvýšených míst. Na začátku hnízdící sezony patří k prvním ranním zpěvákům a ještě za tmy se ozývá ze střešů či komínů domů. V srpnu, po ukončení hnízdění, dochází u dospělých jedinců k úplné výměně opeření a v tomto období se chovají skrytě a nezpívají. Od začátku září se přepelichaní samci, pyšníčí se novým peřím, opět vystavují a ozývají svým charakteristickým chraplavým zpěvem.

Jedná se o zajímavý fenomén spojený s podzimní obhajobou teritorií, a tak můžeme závěrem léta a začátkem podzimu rehčí zpěv slyšet prakticky denně. Podobně lze v průběhu podzimu zaslechnout červenku, kosa, sýkorku či brhlíka.

Na rozdíl od jarní obhajoby teritoria je podzimní zpěv rehků méně intenzivní a tišší. Samci

se ozývají několikrát během dne, ale jde zpravidla o kratší časové úseky. Během podzimu intenzita zpěvu postupně klesá a odvíjí se od aktuálních povětrnostních podmínek. Častěji rehci zpívají za teplejších slunečných rán; pokud je ráno naopak chladné, větrné a mlhavé, mnohdy ani nepípnou.

Podzimní zpěv rehků má odlišnou nejen hlasitost a četnost, ale také strukturu. Je zpravidla jednodušší, méně variabilní a obsahuje kratší strofy. Cílem podzimního zpěvu není obsazení co největšího teritoria a přilákání samice, jako je tomu na začátku hnízdícího období, ale spíše upevnění stávajícího území a komunikace s dalšími jedinci v okolí.

Podzimní udržení teritoria s bohatými potravními zdroji může být klíčové pro blížící se migraci – před odletem na zimoviště totiž rehci musejí nabrat dostatečné tukové zásoby, které

jsou pro překonání stovky až tisíce kilometrů dlouhé cesty nezbytné. Dále má pravděpodobně klíčovou funkci i pro následující hnízdící období, protože výsledky kroužkování naznačují, že se přeživší rehci opakovaně vracejí do stejných teritorií, ve kterých trávili předchozí sezony.

Mladí, letos vylíhli samci, kteří zůstávají šedě zbarvení až do srpna následujícího roku, se na podzim ozývají spíše výjimečně. U nich se pravděpodobně jedná o trénink zpěvu na příští hnízdící sezónu, během které se budou snažit konkurovat starým, černě zbarveným samcům a pokusí se alespoň jedenkrát cvičně hnízdit. Tito mladí samci často čelí útokům ze strany starých samců, a tak se před odletem na zimoviště spíše zdržují na okraji obcí, mimo zástavbu s obsazenými teritorii.

Filip Petřík

Dospělý samec má tmavě šedé břicho a záda, uhlově černé hrdlo a tváře, výrazné bílé pole v křídle a rezavý ocas

Mapujte s námi rehky i tuto zimu

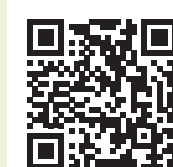
Od 1. 12. 2024 do 28. 2. 2025

Svá pozorování (čas, od kdy do kdy a kde, počet rehků včetně nuly) zadávejte do Avifu na birds.cz.

Do poznámky k vycházce uveďte heslo „Rehci v zimě“.

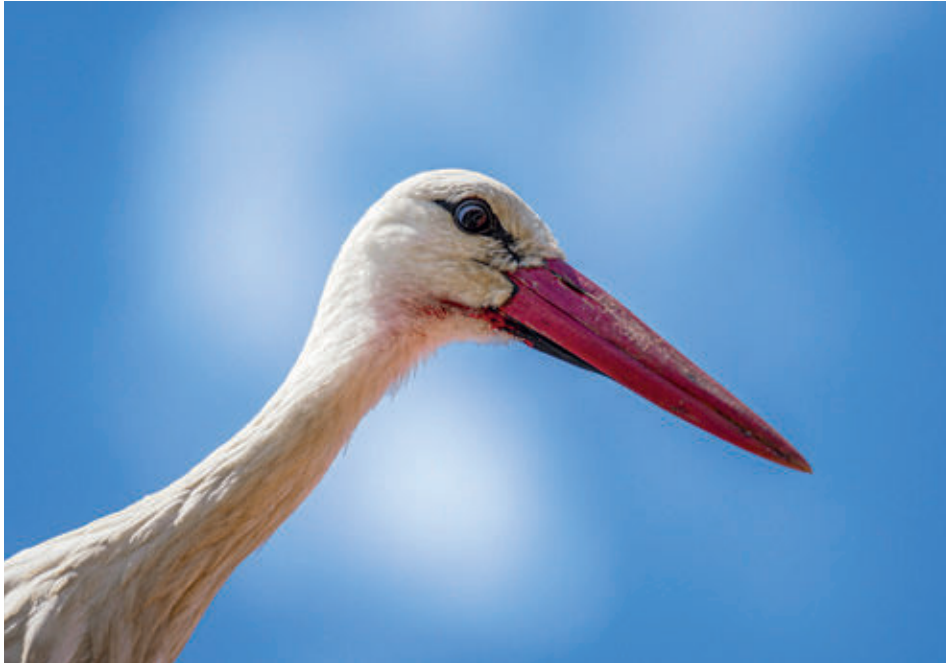
Nejaktivnější z vás získají například knihu *Ptačí smysl* z nakladatelství Kazda nebo druhé vydání vzpomínek na kroužkování a pozorování ptáků v první polovině minulého století *Moje ptačí roky* Miloslava Nevrlého, které právě vyšlo!

birdlife.cz/rehci-v-zime/mapujte-rehky

Letošní rok ve znamení sčítání čápů

Foto: Ludmila Konešová

Pozorování čápů v krajině na tahu či při ojedinelém zimování vkládejte i nadále do faunistické databáze ČSO na birds.cz

8. mezinárodní sčítání čápů bílých

Při předchozím mezinárodním sčítání v roce 2014 vznikl program Čapí hnízda, v jehož rámci se do sčítání čápů začala zapojovat i veřejnost, zatímco dříve bylo sledování čapí populace u nás výhradně v rukou odborníků. Od té doby se počet spolupracovníků zdvojnásobil. Letos svá pozorování na web čapích hnízd zadalo 1220 lidí – téměř o 200 víc než vloni.

Podarilo se zkontrolovat 1631 hnízd a hnízdních podložek (téměř 98 % celkového množství na mapě čapích hnízd) a díky několika desítkám tisíc záznamů z opakovaných kontrol jsme zjistili, že letošní rok byl pro čápy další velmi úspěšnou sezonou. Mláďata byla zaznamenána na 910 hnízdech, z toho o 849 víme, že na nich mláďata dosáhla vzletnosti. A to je nejvíce úspěšných hnízd v historii programu! Oproti

prvnímu roku sčítání v Česku došlo k nárůstu počtu hnízd se vzletnými mláďaty, což mnohé čtenáře jistě potěší.

Ve 23 případech jsme bohužel zaznamenali úmrtí všech mláďat na hnízdě následkem nepříznivého počasí či pádu hnízda, případně jejich odebrání do záchranné stanice po úhynu jedince z rodičovského páru v raném stadiu hnízdění. Jsme velmi rádi, že se v průběhu let daří snižovat počet hnízd s malými mláďaty, která nebyla následně kontrolována v době vzletnosti, a tudíž u nich nevíme, jak to s mláďaty dopadlo. Celkově bylo letos vyvedeno 2520 mláďat, nárůst oproti loňsku (2107 mláďat) je v souladu s nárůstem počtu úspěšných hnízd. Průměrný počet mláďat na úspěšné hnízdo se nezměnil: v průměru bylo vychováno 2,97 mláďete. Poslední dva roky jsou v tomto směru výrazně nadprůměrné.

Nově bylo letos možné ke každému hnízdu doplnit kategorii jeho umístění. To se povedlo ve více než 1200 případech. Díky tomu jsme zjistili, že necelá polovina z nich je na komínech, téměř třetina na sloupech a bohužel již téměř 10 % na sloupech elektrických.

Podrobnější výsledky budeme ještě zpracovávat a následně je zveřejníme na webu ČSO, stejně jako výsledky mezinárodní – na ty si ale budeme muset počkat do příštího kalendářního roku.

4. celostátní sčítání čápů černých

Z předběžného vyhodnocení sčítání čápů černých vyplývá, že snížení početního stavu je lokální. V některých územích je populace stabilní (například v CHKO Třeboňsko, CHKO Žďárské vrchy), někde se početnost snížila (v CHKO Český les, ve východních

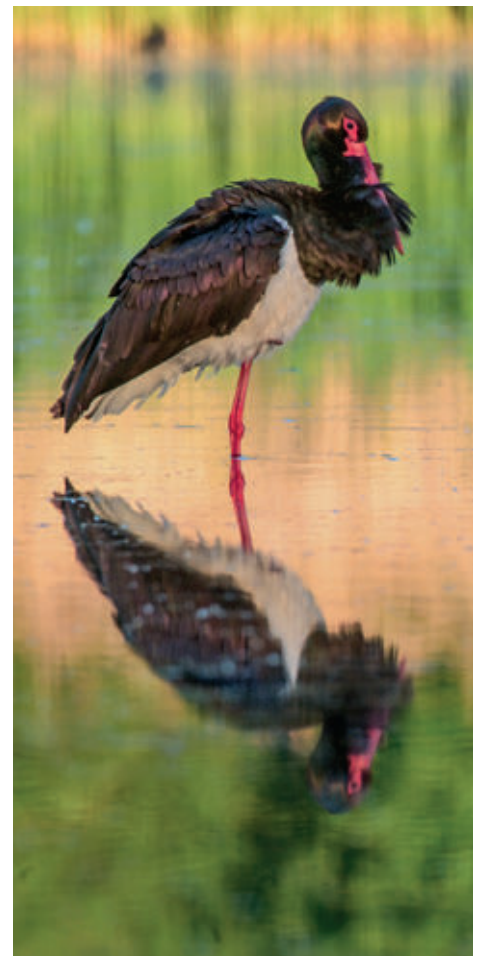

Foto: Karel Brož

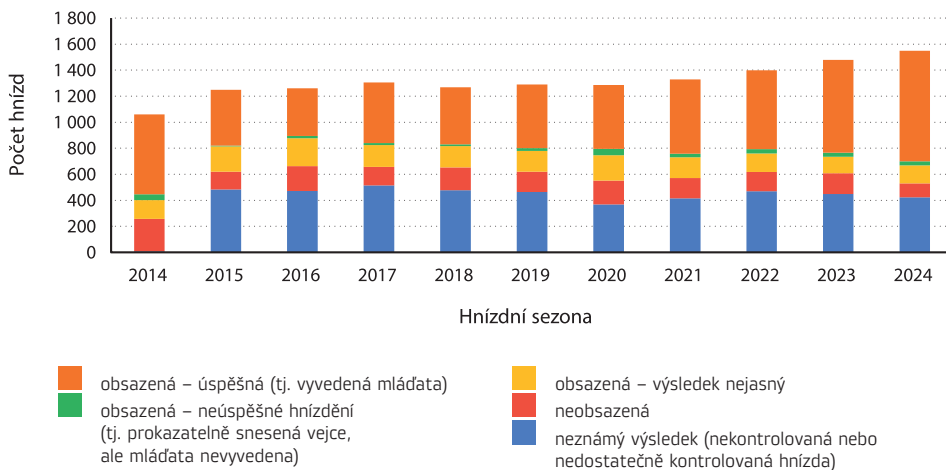
Letos proběhlo čtvrté celostátní sčítání čápů černých, které se u nás od roku 1994 opakuje vždy po deseti letech

Čechách) a někde čápi černí prakticky vymizeli, jako na soutoku Moravy a Dyje. Výsledky ale nadále zpracováváme a doplňujeme, uvítáme proto ještě další poznatky od čtenářů *Ptačího světa*. Napište nám nebo zadejte svoje letošní pozorování do Avifu, pokud jste tak ještě neučinili. V některých oblastech chybějí pozorovatelé, každé pozorování je proto cenné.

Děkujeme všem, kdo se do sčítání čápů zapojili, a pomohli tak k získání důležitých údajů o vývoji jejich populací.

Gabriela Dobruská a František Pojer

Čapí hnízda – výsledky jednotlivých hnízdních sezon

Graf shrnuje výsledky v průběhu let, nezahrnuje podložky, které byly prokazatelně po celou sezonu prázdné. V roce 2014 se hnízda v rámci programu zakládala, neexistovala proto nekontrolovaná hnízda a hnízd s nedostatečným počtem kontrol bylo velmi málo.

Jaké to je na kurzu?

Letos na jaře proběhl již pátý ročník velkého jarního kurzu určování ptáků ČSO. Celkem 25 účastníků strávilo dohromady čtyři měsíce s cílem naučit se určovat naše ptáky. Jak jim to šlo?

Je podvečer, den svatého Valentýna a blíží se čas prvního online semináře. Připojení podle instrukcí se podaří a postupně se přidávají ostatní účastníci, objevují se jejich tváře a ozývá se nesmělé „ahoj, dobrý večer, zdravím...“. Ondra přesně v 18:30 zahajuje seminář, poté předává slovo Kubovi, Maruše, krátce nás pozdraví i ředitel ČSO Zdeněk Vermouzek a pak už to jede. Ondra s Kubou do nás hrnou spoustu teoretických informací, popisují charakteristické poznávací znaky pro právě probíraný druh a zahrnují nás bezpočtem minut poslechových cvičení. Někdy se i slituji a povolím krátkou, maximálně osmiminutovou přestávku. A takhle to pokračuje seminář po semináři. Každé pondělí přijde mail s newsletterem a dobrovolným úkolem. Prvních šest online seminářů se spoustou informací a několika hodinami poslechu ptačích hlasů, které nám dávají patřičně zabrat, máme za sebou.

A je to tady! Z online prostoru se přesouváme do terénu a začínáme přímo o Velikonocích první exkurzí v Praze. Kupují tedy jízdenku na šnelcuk a ze Štatlu to klapu na Velký pátek do velkého Práglu. Zahájení je v sídle ČSO, kde se potkáváme všichni osobně. Po krátké seznamovací hře, kdy se konečně trochu prolomí ledy a ostych, už jsou kluci zase ve svém živlu a začíná bombardování teorií a mezi námi již tak populárními hlasy. Následuje také první úkol, který mě rychle vyvádí z omylu, že už něco trochu znám, a vrhá mě do reality. Následující dny se podíváme do Stromovky, Divoké Šárky a Krčského lesa. Pro mě osobně skvělý zážitek – pozorovali jsme plaché druhy jako třeba datla černého, volavku popelavou, slípku zelenonohou a další jen z pár metrů. Těmto plašanům byla

V Praze jsme si řadu druhů mohli prohlédnout velmi zblízka, jako třeba tuto kavku obecnou při sbírání hnízdního materiálu

Společná fotka účastníků ročníku 2024 na hrázi Vrbenských rybníků – napravo jsme pozorovali kolonii racků chechtavých, nalevo kolonii kolpíků bílých a kvakošů nočních

Při čekání na sluky lesní jsme se bavili hrou „najdi zpívající červenku“. Není to vůbec jednoduché!

totiž naše přítomnost úplně jedno. S příjemným spokojeným pocitem ze skvělé party a 71 pozorovaných druhů odjízdim domů a nemůžu se dočkat další exkurze.

Měsíc uteče jako voda a my se znovu potkáme v terénu krásného prostředí ptačího parku Josefovské louky. Skvělá pozorování zahrnovala například konipasa citronového, pózující bekasinu otavní, troubící jeřáby popelavé či v zapadajícím slunci krásně nasvíceného vodouše tmavého. Na Rozkoši pak potěšili racek malý, rybák černý a rybák malý. To vše zakončil napínavý večerní pokus o odchyt kalouse ušatého a edukativní zábavná hra ve formě ptačí pantomimy.

Další měsíc se vleče a já nedočkavě odpočítávám dny do další a bohužel poslední exkurze na Třeboňsko. Těším se na partu, výklad lektorů, na krajinu a nová pozorování. Ani Třeboň nezklamala. Krásná pozorování moudivláčka lužního, ukázkově plachtícího luňáka hnědého společně s luňákem červeným (atlasové srovnání obou druhů naživo), předvádějící se lindušky lesní, všudypřítomných rákosníků, hnízdní dutiny strakapouda malého s mláďaty a krmícími rodiči. Večer jsme se vypravili na sluky, na kulíška a na závěr se nám jako třešnička na dortu ukázala volavka rusohlavá. Nechyběli zajímaví hosté s přednáškami o Třeboňsku a o výzkumu vlaštovek na Hamru, táborák s opěkačkou špekáčků, kytárou a pokusem o odchyt výřečka malého. Kurz byl zakončen společným obědem, souhrnem všech pozorovaných druhů, který za všechny exkurze činil neuvěřitelných sto šedesát,

slavnostním předáním osvědčení o absolvování kurzu a loučením.

A co teď? To je opravdu konec? Jak budu pokračovat, jak naložím s nabytými znalostmi, potkám se ještě s někým z naší skvělé party? Mám snad ještě více otázek než před začátkem kurzu. Naštěstí jeden z nás zakládá WhatsApp skupinu, kde pak stále probíhá čilá komunikace, posíláme si fotky z různých cest i z naší domoviny, domlouvá se výprava na Madeiru a některé účastníky potkávám na vycházkách s ornitologem, které jsou součástí kurzu. Do budoucna uvažuji o zapojení do LSD a o aktivnější spolupráci s mojí krajskou pobočkou, například v rámci nějakého projektu.

Co napsat na závěr? Především velké díky a klobouk dolů před všemi lektory! Oceňuji jejich znalosti, postřeh v terénu, pozorovací talent, okamžité odpovědi na množství našich otázek a trpělivost při neustálém opakování charakteristických poznávacích znaků, které pro nás bylo tak důležité. Díky lektorům jsem se naučil, jak se v terénu chovat, uvažovat, pohybovat, kam koukat a na co se zaměřit jako ornitolog. To je prostě k nezaplacení a pro mě osobně jako pro samouka jedna z nejdůležitějších věcí. Děkování již bylo dosti, ale přece jen ještě poslední velké díky všem dalším účastníkům, kteří společně vytvořili ornitologický zážitek se skvělou atmosférou.

Petr Soukup, absolvent posledního kurzu

Více informací o kurzu najdete na birdlife.cz/kurz-cso.

Za dravými vtákmi na Slovensko

Od Tatier k Dunaju pestrá paleta krajiny, biotopov, druhov. Od majestátnych štítov cez malebné lazy, kopanice až po raj komárov v povodí Tisy, Latorice, Moravy alebo Dunaja. Malá krajina, veľká svojím prírodným bohatstvom. Vitajte na Slovensku.

Malé Karpaty – voda, lesy, skaly

Od nepamäti sa debata pri stretnutí s českými kolegami zvrtila na druhy, ktoré sa v Českej republike početne nevyskytujú, ako sú orol skalný, orol krikľavý, sokol rároh (raroh veľký), sokol kobcovitý (poštoľka rudonohá), výrik lesný (výreček malý), prípadne opačne – kaňa popolavá (moták lužní), haja tmavá (luňák hnědý). A práve tieto odlišnosti často podnecovali českých kolegov k návštevám rôznych kútov Slovenska. Či už to boli pamätne výpravy krúžkovateľov na východné Slovensko a vtedajšiu ŠPR Senianske rybníky, alebo Zamagurie, ktoré učarovalo českým dravčiarom najmä kvôli orlom krikľavým, spolupráca a výmena informácií tu fungovali dlhodobo. V nasledujúcich riadkoch si predstavíme niekoľko miest a lokalít, ktoré sú atraktívne (nielen) z hľadiska výskytu rôznych druhov dravých vtákov.

Sysľovské polia

Lokalita na hranici. A to obrazne aj doslova. Jednou nohou ste na Slovensku, no druhou si môžete vybrať, či to bude Rakúsko, alebo Maďarsko. Miesto, na ktorom možno pozorovať najväčšieho lietajúceho vtáka na svete, a súčasne z toho istého miesta vidíte najväčšie slovenské sídlisko – Petržalku. No nie sú to len dropy, ktoré tvoria *genius loci* tohto miesta. Príbeh sokola červenonohého je veľmi názornou ukážkou toho, aká môže byť populácia druhu zraniteľná a ako poľahky o ňu môžeme prísť. Kým na prelome tisícročí tu „fungovala“ kolónia tohto druhu o počte niekoľko desiatok párov, po roku 2005 populácia v dôsledku celoeurópskych zmien a v synergii so zhoršujúcou sa kvalitou najmä potravných biotopov začala klesať, až v roku 2012 nebol zaznamenaný jediný hniezdiaci pár. V dôsledku intenzívnych ochranných prác – stovky inštalovaných búdok, ochrana krkavcovitých druhov vtákov ako prirodzených staviteľov hniezd, výsadba stromov, výkup poľnohospodárskej pôdy a následne zavedenie extenzívnej formy hospodárenia – odmena nenechala na seba dlho čakať. Tieto sokoly sú aktuálne na tejto lokalite stabilnou hniezdnou zložkou v počte 16–25 párov v poslednom období (2017–2024). Okrem hniezdenia tu môžeme byť svedkami fascinujúceho divadla v podobe spoločného nocovania. A to priamo na trojmedzí, keď sa sokoly zhľukujú a v čase vrcholiacej migrácie v polovici septembra sa dajú pozorovať v počte niekoľkých desiatok jedincov (doterajší rekord je približne 160 jedincov v roku 2024). Praktická rada: do vybranej časti územia sa dá vstúpiť legálne vymedzenou cyklotrasou; pre zvyšok lokality platí čiastočný zákaz vstupu v dôsledku minimalizácie rušenia hniezdiacich a zimujúcich dropov a sokolov kobcovitých.

Okrem sokolov kobcovitých tu v počte 1–3 páry hniezdi aj sokol lasťovičiar (ostríž lesný), sokol rároh sem pravidelne zaletuje za potravou.

Suverénne najpočetnejšie postavenie má však sokol myšiari (poštoľka obecná) – veľa búdok rovná sa veľa pustoviek (jiný výraz pro poštoľku – *pozn. red.*). V roku 2024 to bolo cez 100 párov! Mimo hniezdneho obdobia, najmä v zime, sa tu dá pravidelne pozorovať orliak morský (orel mořský) či haja červená (luňák červený). Napriek nelesnému charakteru tu nie sú výnimočné stretnutia ani s oboma druhmi jastrabov (jestřábem lesním a krahujcem obecným). Doslova hneď za hranicou hniezdia dva páry majestátnych orlov kráľovských. Z kaní (motáků) tu boli zaznamenané všetky štyri druhy, pričom popolavá tu v čase gradácie hraboša aj nepočetne hniezdi, často v spoločnosti myšiarki močiarnej (kalouse pustovky). Vysokú hniezdnu ponuku v podobe búdok neodmieta myšiarka ušatá (kalous ušatý) a kamery na búdkach odhalili aj iných nočných návštevníkov – plamienku driemavú (sovu pálenou) a kuvika obyčajného (sýčka obecného). Operenou lahôdkou bol na jar v roku 2024 výskyt luniaka sivého (luňce šedého), ktorý sa tu zdržal niekoľko dní. Skrátka dravčí raj!

Malé Karpaty

Od Bratislavy sa príliš nevzdialime a prichádzame na úpatie prvých kopcov, ktoré tvoria malebné prostredie Malých Karpát – od tradičných viníc na predhoríach cez bukové lesy až po skalné bralá, ktoré sú typickým prvkom tohto pohoria. Už v predhorí na hranici s vinicami sa môžete po večeroch stretnúť s typickým písaním výrika lesného. Táto malá sova pripomínajúca pokazený alarm tu hniezdi nepravidelne, koniec koncov ako na väčšom počte lokalít na Slovensku. Žiaľ vlajkový druh z minulosti – sokol rároh – už lesy Malých Karpát opustil. Súvisí to s celkovou adaptáciou druhu reagujúceho na zmeny poľnohospodárskej krajiny ako aj s reakciou na vytvorenie manažmentových opatrení, v rámci ktorých boli pre tento druh v nížinách inštalované stovky búdok a hniezdných podložiek. Veľmi podobný vývoj bol pozorovaný u majestátnych orlov kráľovských. Orly si na hniezdenie v Karpatoch vybrali mohutné staré stromy. Ešte do konca 90. rokov tu hniezdilo 4–5 párov. Avšak postupne sa z Malých Karpát vytratili a nové páry začali hniezdiť v poľnohospodárskej krajine v nížinách. Dnes najmä vďaka manažmentovým opatreniam došlo k rozšíreniu populácie do okolitej poľnohospodárske využívanej krajiny, ale „kráľováky“ ostali verné aj tomuto pohoriu, keď jeden pár ešte stále „tvrdohlavo“ hniezdi v centrálnej časti pohoria. Mláďatá pravidelne krúžkujeme a spomínam si na zážitok, keď som po vylezení na hniezdo asi 28 metrov vysoko zistil, že priamo pod hniezdom sa usadili sršne. Samozrejme začali útočiť a celý roj sa na mňa vrhol, čo vo veľkej výške predstavovalo značné riziko. Ani sám neviem, ako som sa ocitol dolu na zemi len s niekoľkými žihadlami. V poslednom desaťročí sa do pohoria nastahovali aj dva páry orliakov morských, ktoré lietajú za potravou na okolité vodné nádrže alebo na poliach zbierajú uhynuté živočíchy. Osobitne bola zaujímavá aj história hniezdenia sokolov sťahovavých. Posledný známy pár hniezdil v skalnej dutine v roku 1970. Potom nasledovala

Foto: Jozef Chavko

Sysľovské polia pri Bratislave predstavujú unikátne miesto – dva druhy avifauny nájde hniezdiť na Slovensku pravidelne iba v tomto území

Foto: Jozef Chavko

Populácia dropov má na Sysľovských poliach stúpajúcu tendenciu, v zime 2023/2024 presiahla počas sčítania 500 jedincov

dlhá pauza a až v roku 1994 konečne zahniezdil prvý pár a začal „raketový“ vzostup a páry postupne obsadili všetky historické hniezdiská. Kým časť párov hniezdi v hniezdach krkavcov, polovica párov už dlhé roky využíva umelé hniezda. Vo vhodných skalných biotopoch členovia Ochrany dravcov na Slovensku inštalovali hniezdne podložky, ktoré „stahovák“ s veľkou obľubou obsadzujú. V posledných rokoch tu hniezdilo 9–16 párov. Pri manažmente ochrany Ochrana dravcov a Štátna ochrana prírody nadviazali spoluprácu so skalolezeckým spolkom JAMES, ktorý na citlivých lokalitách obmedzil športové činnosti a zároveň skalolezci začali spolupracovať pri inštalácii hniezdných podložiek. Významnou, ale prirodzenou je predácia mláďat sokolov na hniezdach najmä výrom skalným (výrom veľkým), ktorý v Malých Karpatoch hniezdi početne. Osobitne zaujímavým druhom, ktorého možno pozorovať v blízkosti lúčnych biotopov, je včelár obyčajný (včelajed lesný). Málokto vie, že orly kráľovské a orliaky morské v Malých Karpatoch nocujú spoločne na viacerých nocoviskách, ktoré striedajú. Ak máme šťastie, podarí sa vo vzduchu nad svahom nocoviska pozorovať naraz aj 10–20 orlov, ktoré si krátia čas predvádzaním vzdušných súbojov. To je ideálna možnosť na študovanie vekových kategórií spolu s determináciou preperovania a variability jednotlivých vtákov.

Senné a okolie

Slovenské vtáčie „Serengeti“ – nikde inde nenájdete toľko vtáčích druhov na Slovensku ako práve tu. Ani dravé vtáky nie sú výnimkou. Lokalita má navyše ako jedno z mála miest u nás vybudovanú rekreačnú infraštruktúru v podobe miestneho Avescentra. Od marca do septembra je priamo v tomto areáli miestnou atrakciou pískajúci výrik. Zaplavené lúky, pasúci sa dobytky, to sú dnes už raritné miesta, ktoré môžete obdivovať.

Foto: Jozef Chavko

Nocovisko sokolov kobcovitých (poštolek rudonohých) niekedy môže pripomínať krdeľ papagájov zo strednej Ameriky

Foto: Jozef Chavko

Mláďatá orla kráľovského na hniezde v Malých Karpatoch počas krúžkovania...

Foto: Jozef Chavko

... a pod starostlivým dohľadom „rodiča“

Dlhé obdobie tu hniezdil orol kráľovský na naše pomery netypicky – na mohutnom soliternom dube. Populácia tohto druhu orla je v tejto oblasti v podobe niekoľkých desiatok párov a skôr tu zbadáte „kráľováka“ alebo orliaka ako napríklad bežnejšieho myšiaka (káni lesní) či sokola myšiara. V priamom okolí lokality Senné hniezdi viac ako 10 párov, ale na území nížin východného Slovenska evidujeme v súčasnosti až 60–65 párov tohto nádherného atraktívneho druhu. Mokrade, kanály či rybníky na neďalekej rybničnej sústave tvoria skvelé predpoklady pre orliaky morske alebo početné kane močiarny (motáky pochopy). Vzácné tu zahniezdia aj kane popolavé. Vlajkovým druhom spomedzi dravcov je hadiar krátkoprstý (orlík krátkoprstý), ktorý sem často chodí ako do bufetu na herpetologické menu. Pri jeho hľadaní musíte oči uprieť o poschodie vyššie ako zvyčajne, s uloveným hadom vykrúži do veľkej výšky a až potom zaletuje k hniezdu. Takmer v každej obci v blízkom okolí počť v hniezdnom období myšiarky ušaté a z jari nie je vzácnosťou počť kuviky, ktoré majú na východnom Slovensku najpočetnejšiu populáciu. Niekedy z jedného miesta počujete aj dva tri samce. Mimoriadne sa tešíme návratu plamienky aj do tejto časti krajiny. Tak ako sa potichu po roku 2000 vytratila (niekoľko rokov záznamy tohto druhu úplne absentovali), tak to v posledných rokoch vyzerá s týmto druhom optimistickejšie. Naďalej je však jeho populácia mimoriadne zraniteľná a krehká. Ani v zime tu nie je núdza o fantastické vtáčie predstavenie. Okrem zimujúcich žeriavov (jeřábů) či husí môžete obdivovať aj nocujúce kane sivé (motáky pilichy), pričom niektoré nocoviská sú svojimi počtami presahujúcimi aj stovku dravcov skutočne impozantné.

Rodinná idylka na hniezde orliaka morského (orla mořského) v Malých Karpatoch

Foto: Jozef Chavko

Foto: Jozef Chavko

Ikonický dravec okolia Senného – hadiar krátkoprstý (orlík krátkoprstý)

Riadky vyššie ponúkli niekoľko tipov na pozorovania dravých vtákov. Predstavili sme tri rôznorodé miesta – od poľnohospodárskej krajiny cez lesné formácie až po mokrade. Je na vás, čo si z ponuky vyberiete, ale rozhodne sa máte na čo tešiť, len nezabudnite na ďalekohľad. No to najčarovnejšie na záver: kdekoľvek na Slovensku pozriete na nebo, prakticky všade je čo pozorovať. Našťastie nie sme krajinou, kde by vtáctvo bolo sústredené na niekoľko málo lokalít. Veríme, že to bude platiť aj do budúcnosti!

Roman Slobodník | je podpredseda Ochrany dravcov na Slovensku. Okrem spoznávania operencov na Slovensku realizoval aj niekoľko expedícií za prírodnými krásami vo svete (Island, Keňa, Maroko, Maldivy, Japonsko). Jeho najobľúbenejší druh spomedzi zahnutých zobákov je sokol kobcovitý.

Jozef Chavko | je dlhoročný predseda organizácie Ochrany dravcov na Slovensku, ktorý sa okrem monitoringu dravcov venuje aj ich fotografovaniu či praktickej pomoci (inštalácii búdok a umelých hniezd). Jeho srdcovkou sú sokol rároh a orol kráľovský.

meopta

Založeno 1933

Jedinečnost se skrývá v detailu

MeoPro Air

8×42 HD / 10×42 HD

Špičkový obraz a barevné podání

HD optické fluoridové sklo

Unikátní design s otevřeným můstkem

Doporučeno Českou
společností ornitologickou.

Slevy pro členy ČSO na
www.birdlife.cz/meopta.

Nakupujte na
eshop.meopta.cz

Mg-AL TĚLESO

VYSOKÉ
ROZLIŠENÍ

VODOTĚSNÝ

PLNĚNÝ
DUSÍKEM

ANTIREFLEXNÍ
VRSTVY

ZORNÉ POLE
(M / 1000 M)

HMOTNOST

SVĚTLNÁ
PROPUSTNOST

OPEN

ATC/STC

SWAROVSKI
OPTIK

SEE THE UNSEEN